T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İBRÂHÎM NASRALLÂH VE TUYÛRU'L-HAZER ADLI ROMANI

Abdulkadir KARACADAĞ
18949003

Danışman
Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ

Diyarbakır 2020

T.C.
Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı
Arap Dili ve Belagatı Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

İBRÂHÎM NASRALLÂH VE TUYÛRU'L-HAZER ADLI ROMANI

Abdulkadir KARACADAĞ
18949003

Danışman
Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ

Diyarbakır 2020

TAAHHÜTNAME

SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Dicle Üniversitesi Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğine göre hazırlamış olduğum "İbrâhîm Nasrallâh ve Tuyûru'l-Hazer Adlı Romanı" adlı tezin tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve tez yazım kılavuzuna uygun olarak hazırladığımı taahhüt eder, tezimin kağıt ve elektronik kopyalarının Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü arşivlerinde saklanmasına izin verdiğimi onaylarım. Lisansüstü Eğitim-Öğretim yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca gereğinin yapılmasını arz ederim.

29/07/2020

Abdulkadir KARACADAĞ

ÖN SÖZ

İbrâhîm Nasrallâh, şiir, roman, resim, hat, müzik, fotoğrafçılık ve sinema eleştirmenliği alanlarında eser vermiş çok yönlü bir şahsiyettir. Arap edebiyatında şair olarak bilinen Nasrallâh, Batı'da ise daha çok romanlarıyla tanınmıştır. Filistin meselesine farklı bir perspektiften baktığı romanları oldukça ilgi görmüştür. Eserleri, İngilizce, Almanca, Fransızca, Danca, Korece gibi dillere çevrilmiş ve akademik çalışmalara konu olmuştur. Ulusal ve uluslararası ödüller kazanan Nasrallâh, ülkemizde ise az sayıda akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmada uluslararası bir üne sahip olan Nasrallâh'ın ülkemizde daha iyi anlaşılması ve olası akademik çalışmalara bir fikir vermesi amacıyla kendisinin el-Melhâtu'l-Filestîniyye serisi incelenmiştir. Bu serinin ilk romanı olan Tuyûru'l-hazer tahlil edilmiştir.

Bu çalışma giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde XX. Yüzyılda Ürdün ve Filistin'de gerçekleşen siyasi olaylar ve bu olayların etkilediği edebî ortam değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme Nasrallâh'ın ilgili olduğu ve eser verdiği roman, öykü ve şiir alanlarıyla sınırlı tutulmuştur.

Birinci bölümde İbrâhîm Nasrallâh'ın hayatı, eserleri, edebî kimliği, kendisini etkileyen şahıs ve olaylar ve yazar hakkında yapılmış akademik çalışmalar detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Ayrıca Nasrallâh'ın Filistin'in yakın tarihine ışık tuttuğu el-Melhâtu'l-Filestîniyye serisinin romanları teknik ve tematik açıdan incelenmiştir.

İkinci bölümde tezin asıl konusunu oluşturan Tuyûru'l-hazer romanı on başlık altında detaylı bir şekilde tahlil edilmiştir. Romanda geçen karakterlerin, yaşanan olayların ve bazı mekânların yüklendikleri sembolik anlamlar, romanın verdiği mesaja ve temasına uygun şekilde yorumlanmıştır. Ayrıca romanın tahlili sırasında istifade edilen farklı görüş ve yorumlar itina ile belirtilmiştir. Yapılan bu

çalışmanın ülkemizde İbrâhîm Nasrallâh ile ilgili yapılacak çalışmalara bir fikir vermesini temenni etmekteyiz.

Çalışma süreci boyunca büyük bir sabır ve anlayışla bana yol gösteren, derin ilmi, engin tecrübesi ve akademik disipliniyle bana büyük katkı sağlayan değerli danışman hocam sn. Prof. Dr. Eyyüp TANRIVERDİ'ye, değerli yorumları ve eleştirileriyle çalışmamızdaki eksikleri görmemizi ve gidermemizi sağlayan jüri üyelerimiz sn. Prof. Dr. Ahmet BOSTANCI ve sn. Prof. Dr. Abdullah KIZILCIK hocalarımıza, kaynak temininde yardımlarını esirgemeyen ve çalışmamı değerli yorumlarıyla yönlendiren sn. İbrâhîm NASRALLÂH'a şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışma sürecinde ailemize katılarak baba olma duygusunu bana yaşatan sevgili oğlum Muhammed Yusuf'a ve maddi manevi desteklerini esirgemeyen ailem, büyüklerim ve yakınlarıma teşekkür ederim.

Abdulkadir KARACADAĞ

Diyarbakır 2020

ÖZET

Modern Arap edebiyatı, diğer ülkelere nazaran Ürdün ve Filistin'de daha geç bir dönemde ortaya çıkıp gelişmiştir. Bu durum, Ürdün ve Filistin'in XX. yüzyılda siyasi kargaşaların merkezi olması ve çoğu edebiyatçının Batı'ya göç etmesiyle ilgilidir. Filistin meselesi, Arap devletlerinin siyasi politikası haline geldiği gibi Arap edebiyatının da temel konularından biri olmuştur. Arap edebiyatçıları Filistin meselesini eserlerine yansıtarak toplumu bu yönde bilinçlendirmeye çalışmışlardır. Bu edebiyatçılardan biri de Filistin asıllı Ürdünlü şair ve yazar İbrâhîm Nasrallâh'dır. Filistin meselesi, Nasrallâh'ın edebî çalışmalarının kaynağını oluşturmaktadır. Nasrallâh, öğretmenlik, gazetecilik ve müdür vekilliği gibi görevlerini edebî çalışmalarıyla beraber yürütmüştür. İbrâhîm Nasrallâh'ın şiir, roman, otobiyografi, sinema eleştirisi ve sanat konulu toplamda elliyi aşkın eseri bulunmaktadır. İbrâhîm Nasrallâh'ın Filistin'in yakın tarihini konu edindiği üç roman serisi bulunmaktadır. Filistin'in yakın tarihinin ironik bir yaklaşımla ele alındığı el-Melhâtu'l-Filestîniyye serisi, Nasrallâh'ın uluslararası bir üne sahip olmasını sağlamıştır. Tuyûru'l-hazer, serinin ilk romanı olup 1948-67 yılları arasında yaşananlar anlatılmaktadır. Roman, Ürdün'e göç ettirilen Filistinli mültecilerin yaşadığı olağandışı zorlukları "Küçük" diye anılan karakterin hayat hikâyesi üzerinden ele almaktadır. Mültecilerin yaşadığı zorlukları trajik bir dil ile ele alan Nasrallâh, karakterlere sembolik anlamlar yüklemiştir. Roman, dönemin siyasi, sosyal ve toplumsal yaşantısına ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler

Arap Edebiyatı, Filistin, İbrâhîm Nasrallâh, el-Melhâtu'l-Filestîniyye, Tuyûru'l-hazer.

ABSTRACT

Modern Arabic literature became evident and developed in Jordan and Palestine later than other countries. This situation is related to Jordan and Palestine's center of political turmoil in the XX th century and most litterateurs' migration to the West. The Palestinian issue has become one of the main issues in Arab literature, as it has become the political policy of the Arab states. Arab litterateurs have tried to raise the awareness of the society in this direction by reflecting the Palestinian issue to their works. One of these litterateurs is Jordanian poet and writer Ibrâhîm Nasrallâh who is Palestinian origin. The Palestinian issue is the source of Nasrallah's literary works. Nasrallâh carried out his duties such as teaching, journalism and vice principal with his literary works. İbrâhîm Nasrallâh has more than fifty works on poetry, novel, autobiography, cinema criticism and art. There are three novel series in which İbrâhîm Nasrallâh is about the recent history of Palestine. El-Melhâtu'l-Filestîniyye series, in which Palestine's recent history was handled with an ironic approach, has enabled Nasrallah to have an international reputation. Tuyûru'l-hazer is the first novel of the series and what happened between 1948-67 is told in the novel. The novel deals with the extraordinary challenges faced by Palestinian refugees having been emigrated to Jordan through the life story of the character called "Little". Addressing the difficulties experienced by the refugees in a tragic language, Nasrallah put the symbolic meanings on the characters. The novel sheds light on the political, social and social life of the period.

Keywords

Arab Literature, Palestine, İbrâhîm Nasrallâh, el-Melhâtu'l-Filestîniyye, Tuyûru'l-hazer.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ ..... **I**

ÖZET ..... **III**

ABSTRACT ..... **IV**

KISALTMALAR ..... **VIII**

GİRİŞ **1**

1. Şiir 2

2. Öykü 3

3. Roman 6

BİRİNCİ BÖLÜM

İBRÂHÎM NASRALLÂH'IN HAYATI ESERLERİ EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE EL-MELHÂTU'L-FİLESTÎNİYYE ROMAN SERİSİNİN GENEL TANITIMI **8**

1.1. İBRÂHÎM NASRALLÂH'IN HAYATI **8**

1.1.1. Çocukluğu 8

1.1.2. Öğretmenliği 9

1.1.3. Gazeteciliği 11

1.1.4. Aldığı Ödüller 12

1.2. ESERLERİ 13

1.2.1. Romanları 13

1.2.2. Şiir Kitapları 15

1.2.3. Otobiyografi / Hatırat Kitapları 16
1.2.4.Çocuklara Yönelik Şiir Kitapları 16
1.2.5.Sinema ve Edebiyat Eleştiri Kitapları 16
1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ 17
1.3.1. Yazarlığı 17
1.3.2. Sanatçılığı 20
1.3.3. Eserleri Hakkında Yapılan Akademik Çalışmalar 21
1.4. EL-MELHÂTU'L-FİLESTÎNİYYE SERİSİ 23
1.4.1. Tıflu'l-Mimhât 26
1.4.2. Zeytûnu'ş-Şevâri' 27
1.4.3. A'Râs Âmine 29
1.4.4. Tahte Şemsi'd-Duhâ 30
1.4.5. Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ 32
1.4.6. Kanâdîlu'l-Meliki'l-Celîl 35
1.4.7. Ervâhu Kilimencârû 37

İKİNCİ BÖLÜM

TUYÛRU'L-HAZER ADLI ROMANIN İNCELENMESİ 40
2.1. ROMAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER 40
2.2. TEMA 45
2.2.1. Aşk 46
2.2.2. Savaş 47
2.3. OLAY ÖRGÜSÜ 48
2.4. ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI 52
2.4.1. Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcı 53
2.4.2. Kahraman Anlatıcı ve Bakış Açısı 55

2.5. ŞAHIS KADROSU 57

2.5.1. Aslî Karakterler 58

2.5.2. Tâlî Karakterler 68

2.6. ZAMAN 71

2.6.1. İstircâ‘ 73

2.6.2. İstibâk 75

2.6.3. Hulâsa 76

2.6.4. Hazf 77

2.7. MEKÂN 78

2.7.1. Cebelu’n-Nazîf 80

2.7.2. El-Vahadât Kampı 81

2.8. DİL VE ÜSLUP 87

2.9. ROMANDA YAPILAN İKTİBAS VE ATIFLAR 89

2.9.1. Dinî Metinlerden İktibaslar 89

2.9.2. Edebî ve Kültürel Kaynaklardan İktibaslar 93

2.9.3. Tarihî Olaylara Yapılan Atıflar 95

2.10. ANLATIM TEKNİKLERİ 96

2.10.1. Tasvir 96

2.10.2. Diyalog 98

2.10.3. Rüya 100

SONUÇ 101

KAYNAKÇA 103

KISALTMALAR

b.	: Bin-Binti
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
Çev.	: Çeviren
d.	: Doğum
DİA	: Diyanet İslam Ansiklopedisi
FKÖ	: Filistin Kurtuluş Örgütü
Hz.	: Hazreti
OPEC	: Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü
ö.	: Ölüm
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfa Sayısı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
UNRWA	: Birleşmiş milletler yakın doğudaki Filistinlilere yardım ve bayındırlık ajansı
Vb.	: ve benzeri
Vd.	: ve diğerleri
Vs.	: ve saire
Yy.	: Yüzyıl

GİRİŞ

Ürdün ve Filistin toprakları, jeopolitik konumu ve dinî öneminden dolayı Roma İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu, Eyyûbîler ve Memlükler gibi devletlerin egemenlikleri altına girmiştir. Osmanlı devleti, Ürdün topraklarına 1516 yılında hâkim olmuş ve Ürdün halkı, yaklaşık dört yüzyıl Osmanlı hâkimiyetinde yaşamıştır. Ürdün, Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı devletinin yıkılmasıyla İngiliz mandasında *İmâretu Şarku'l-Urdun* adı altında önce özerklik elde etmiş, 22 Mayıs 1946'da ise Haşimî ailesinin lideri Abdullâh b. Huseyn önderliğinde *el-Memleketu'l-Hâşimiyyetu'l-Urduniyye* ismiyle bağımsızlığını kazanmıştır.[1]

Ürdün, İngiliz mandasından kurtulup bağımsızlığını kazandığı dönemde Filistin topraklarında İngiliz destekli İsrail devleti kurulmuştur. Vatanlarından göç etmek zorunda kalan Filistinliler, başta Arap ülkeleri olmak üzere Avrupa, Kuzey Afrika ve Amerika'ya göç etmişlerdir.[2] Bağımsızlığını yeni kazanan Ürdün ise Filistin ile olan coğrafî, kültürel ve siyasi bağlantısından dolayı göçten ve Filistin meselesinden en fazla etkilenen ülke olmuş ve bu etki, Ürdün'ü 1948-1999 yılları arasında ciddi sıkıntılar ile karşı karşıya bırakmıştır.

Filistinlilerin büyük göç dalgalarıyla Ürdün'e iltica etmeleri ve Ürdün'ü ikinci bir yurt olarak görmeleri, zamanla ülke içindeki dengeleri etkilemiştir. Ürdün Krallığının kurulmasından iki yıl sonra ülke nüfusunun %70'ini Filistinli göçmenler oluşturmuştur. Ülke içinde başlayan siyasi huzursuzluk halk arasında kutuplaşma ve gruplaşmaya sebep olmuştur. Kral Abdullâh, yaşanan siyasi istikrarsızlıktan dolayı bir suikast sonucu öldürülmüştür (1951). Kral Abdullâh'ın yerine tahta geçen Kral Tallâl ise kısa bir süre sonra akli dengesini kaybetmiş ve tahtı oğlu Huseyn'e

[1] Cengiz Tomar, "Ürdün Tarihi", **DİA**, TDV Yayını, İstanbul 2012, C. XLII, ss.357-359, s.357.
[2] Fahir Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, Ankara 2010, s.470-485.

bırakmıştır. Kral Huseyn zamanında FKÖ ve el-Feth gibi örgütler, Ürdün'ün iç siyasetini etkilemiş ve tarihte Kara Eylül olayları olarak bilinen iç savaşa sebebiyet vermiştir.[3]

Ürdün ve Filistin'in XX. Yüzyılda yaşadıkları siyasi süreç *Şarku'l-Urdun*'ün kurulması ile başlamış, 1948 Arap-İsrail Savaşı, Batı Şeria'nın ilhakı, FKÖ ve el-Fetih'in kurulması, 1967 Arap-İsrail Savaşı, 1973 OPEC Petrol Savaşı, Ribat zirvesi, Kara Eylül olayları, birinci ve ikinci İntifâda gibi evrelerden geçmiştir.[4] Dil, din, gelenek ve kültür gibi ortak değerlere sahip olan bölge halkı, yaşanılan bu sıkıntılı süreci geçmişten gelen dostlukları sayesinde aşabilmiştir.

Ürdün ve Filistin halkı arasında yaşanan süreç siyasi ve sosyal hayata yansıdığı kadar edebiyata da yansımıştır. Filistin meselesi ve Filistin asıllı yazarlar Ürdün'de Arap edebiyatının yeni sürecinde önemli rol oynamıştır. Ürdün'de XX. Yüzyıl Arap edebiyatı İbrâhîm Nasrallâh'ın ilgili olduğu ve eser verdiği şiir, öykü ve roman açısından incelenecektir.

1. Şiir

Modern Ürdün şiirinin kurucusu olarak Mustafâ Vehbî et-Tel (1899-1949) gösterilmektedir. Asıl mesleği avukatlık olan et-Tel, Türkçe, Farsça ve Fransızca da bilmektedir.[5] Kendisi, Iraklı şair Nâzik el-Melâike ile aynı dönemde serbest şiir tarzında yazan ilk şairler olmuşlardır.[6]

Modern Ürdün şiirinde Haydâr Mahmûd (d.1942), Abdurrahîm Ömer (1929-1993), Ahmed el-Muslih (1938-2002), Mahmûd Fudayl et-Tel (d.1940), Mahmûd Şelebî (d.1943), Abdullâh Rıdvân (1949-2015), İbrâhîm Nasrallâh (d.1954), Şehlâ el-Kevâlî (1942-2006) ve Hiyâm ed-Derdencî (d.1942) şiir koleksiyonları ile öne çıkan

[3] Albert Habib Hourani, **Arap Halkları Tarihi**, Yavuz Alogan, Tanıl Bora (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul 2012, s. 473-476.

[4] Fahir Armaoğlu, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988**, Kronik Yayınları, İstanbul 2017, s.110-118.

[5] Teysîr Muhammed ez-Ziyâdât, "Mustafa Vehbî Tel ('Ârâr)'ın Hayatı ve Şiiri", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, Şırnak 2015, sayı:10, ss.51-66, s.64.

[6] Nâsiruddîn el-Esed, **el-İtticâhâtu'l-Edebiyyetu'l-Hadîse fî Filestîn ve'l-Urdun Hattâ Sene 1950**, Dâru'l-Feth, Amman 2009, s.277-280.

şairlerdir. Abdulmu'min Rifâ'î (1917-1985), Husnî Ferîz (1907-1990) ve Yûsuf el-'Azm (1931-2007) ise yetişen diğer önemli şairlerdir.[7]

Ürdün'de modern Arap şiiri XX. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve siyasi gelişmelerden etkilenerek gelişmiştir. Ürdün Emirliğinin kurulması modern şiir yazıcılığında bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir.[8] Ürdün'de matbaaların yaygınlaşması, basın-yayın faaliyetleri, tercümeler, eğitim için yurtdışına gidip ülkelerine Batı kültürünü ve fikir akımlarını getiren genç şair ve yazarlar, edebî kalkınmaya katkı sağlayan unsurlar olarak değerlendirilmektedir.[9]

Ürdün'de modern Arap şiiri, 1948 (Nekbe) öncesi ve sonra olmak üzere iki dönemde ele alınabilir. Konu ve üslup olarak iki dönem arasında belirgin farklar bulunur. Nekbe öncesi şiirlerde, Abbasi dönemi şiirinden ve halk şarkılarından alıntılar yapılmakta, tarihî ve dini şahsiyetlere sıkça yer verilmektedir.[10]

Nekbe sonrası şiirlerde ise, ülke içinde ve dışında siyasi ve sosyal hayatta yaşanan değişimler şiirlere şekil ve üslup olarak yeni bir boyut katmıştır. Bu dönemde klasik şiir revaçta olmakla beraber serbest şiir de yaygınlaşmıştır. Tema olarak ise vatan sevgisi, fakirlik, işsizlik, eğitim, kadının sosyal hayattaki konumu, Filistin direnişi, İntifâda, Sabra ve Şatilla katliamları, İran-Irak ve Irak-Kuveyt savaşları, İsrail'in yaptığı zulümler ve tehcir hadiseleri sıralanabilir.

2. Öykü

Öykünün ortaya çıkışı ile ilgili tartışmalar Arap dünyasını uzun bir süre meşgul etmiştir. Bazı edebiyatçılar öykünün doğuşunu destan, kahramanlık hikâyeleri ve makâme gibi orta çağda yaygın olan edebî türlerin olgunlaşması sonucu gerçekleştiğini kabul ederken[11] bazıları ise modern Arap öyküsünün Batı ile

[7] Tomar, "Ürdün Tarihi", s.357.
[8] Armaoğlu, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, s.357-360.
[9] Ahmet Savran, **19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1991, s.28.
[10] Muhammed Ahmed el-Mecâlî, **Dirâsât fi'l-Edebi'l-Urduniyyi'l-Mu'âsır**, Vizâretu's-Sekâfe, Amman 2015, s.308-312.
[11] Fârûk Hurşîd**, 'Âlemu'l-Edebi'ş-Şa'bi'l-'Acîb**, Dâru'ş-Şurûk, Kahire 1968, s.21.

etkileşim sonucu ortaya çıkan yeni bir edebî tür olduğunu ve bu türün Batılılardan alındığını savunur.[12]

Arap öykücülüğü, Arap yazarlar tarafından klasik türlerin özümsenmesi, kavranması ve tam olarak anlaşılması süreçlerinden sonra, Batı edebiyatından çeviri yoluyla getirilen yeni akımların karışımı ile ortaya çıkmıştır. Bu tanım, öykü ile alakalı yapılan tartışmaların bir sonucu mahiyetindedir.[13]

Nâsiruddîn el-Esed'e göre ilk öykü çalışmaları, başlangıçta belirli bir tarihi dönemde, herhangi bir milletin hafızasına yerleşip edebiyatına yansıyan toplulukların ve destan kahramanlarının hikâyeleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu görüşüne paralel olarak yazar, yirminci yüzyılın başlarında bile Filistin ve Ürdün'ün çoğu köylerinde Benî Hilâl kabilesinin hikâyeleri, 'Antare, ez-Zîr Sâlim ve Seyf bin Zî Yezen gibi destansı şahısların maceralarının yaygın olarak anlatıldığını belirtmektedir.[14]

Ürdün ve Filistin'in İngiltere egemenliğine girmesine sebep olan Birinci Dünya Savaşı ve 1908 anayasasının ilanı, Ürdün'de Arap edebiyatına şekil veren önemli gelişmelerdir. Ürdünlü edebiyatçıların Avrupa ve Amerika'ya göç etmeleri ve Ürdün'e nadiren gelmeleri, Ürdün'deki Arap edebiyatının Mısır ve Lübnan'a nazaran daha yavaş ilerlemesine sebep olmuştur.[15]

Ürdün'de siyasi makale, Birinci Dünya Savaşı sonrasında öykünün önüne geçerek günlük yaşamda ve toplumsal fikirlerin şekillenmesinde etkili olmuştur. Bunun önemli bir nedeni ise göçten dönen milliyetçilerin toplumu aydınlatma çabasıdır. Kültürel durgunluk ve siyasi çalkantılardan ötürü bu dönemde birkaç öykü yazılmış ancak yazılan öyküler pek yayınlanmamıştır.[16]

---

[12] Hüseyin Yazıcı, **Çağdaş Arap Öyküleri**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999, s.15.

[13] Huseyn Cum'a, "Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları" Musa Yıldız (çev.) **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Ankara 2004, sayı 13, ss.33-44, s.35.

[14] el-Esed, **el-İtticâhâtu'l-Edebiyye**…, s.119-120.

[15] Cum'a, Yıldız, "Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları", s.41.

[16] Cum'a, Yıldız, "Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları", s.12.

Bu dönemde az da olsa yayınlanan öykülerde topluma öğüt veren bir gazetecilik eğiliminin yazarların zihnine hâkim olduğu, onların eğilimlerini ve sanatsal zihinlerini yönettiği görülür. Sözgelimi Halîl Beydes'e (1874-1949) ait olan ve öykünün temel özelliklerinden izlerin görüldüğü *Meşârihu'l-ezhân* adlı eserde analiz derinliği bulunmamaktadır.[17] Aynı zamanda bu eser, Ürdün'de ilk öykü örneği olarak kabul edilir. Muhammed Subhî Ebû Ganîme'nin (1902-1970) *Egâni'l-leyl* adlı eseri Batı tarzı yazılan ilk eser olarak görülürken Rûkes b. Zâid el-'Azîzî'nin *Ebnâu'l-Gasâsine ve İbrâhîm Bâşâ* öyküsü ise Ürdün'de ilk tarihî öykü sayılmaktadır.[18]

Ürdün'de öykünün olgunlaşma süreci İkinci Dünya Savaşı ve İsrail'in kurulmasından sonraki yarım yüzyılda gerçekleşmiştir.[19] 1940 ve 1950'li yıllarda olgunlaşan öykü, roman için zemin hazırlamıştır. Bu dönemde öykü yazarı olarak bilinen birçok isim, daha sonra roman yazarı olarak karşımıza çıkmaktadır.[20]

Ürdün'de öykü, 1948 yılından sonra Filistinlilerin kültür, fikir ve dokusuyla harmanlanan, kuralları belli ve toplum tarafından takdir gören edebî bir tür halini almıştır.[21] Bu dönemde biri Halîl es-Sekâkî'nin başını çektiği Yenilikçi akım, diğeri Muhammed İs'âf en-Neşâbîbî'nin liderlik ettiği Klasik akım olmak üzere iki akım ortaya çıkmıştır.[22]

'Îsâ en-Nâ'ûrî (1918-1985)'nin *Tarîku'ş-şevk*, Emîn Fâris Malhâs'ın (1923-1983) *Min vahyi'l-vâki'*, Samîra 'Azzâm'ın (1927-1967) *Eşyâ sagîra*, Cemâl Ebû Hamdân'ın (1944-2015) *Ahzân kesîra*, Mahmûd Seyfeddîn el-İrânî'nin (1914-1974) *Mâ ekalle's-semen* ve *Metâ yentehi'l-leyl* gibi eserler Ürdün öyküsünün önemli eserleridir.[23]

---

[17] el-Esed, **el-İtticâhâtu'l-Edebiyye**…, s.127-128.

[18] 'Abdurrahmân Yâğî, **el-Kıssatu'l-Kasîra fi'l-Urdun**, Lecnetu Tarîhi'l-Urdun, Amman 1993, s.12-13.

[19] Cum'a, Yıldız, "Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları", s.8.

[20] Suleymân el-Ezrâ'î, **er-Rivâyetu'l-Cedîde fi'l-Urdun**, Vizâretu's-Sekâfe, Amman 1998, s.5.

[21] el-Esed, **el-İtticâhâtu'l-Edebiyye**…, s.151.

[22] Yazıcı, **Çağdaş Arap Öyküleri**, s.17.

[23] el-Esed, **el-İtticâhâtu'l-Edebiyye**..., s.154-155.

3. Roman

Ürdün'de roman, Suriye ve Mısır gibi Arap ülkelerine nazaran daha geç bir tarihte ortaya çıkmıştır. Ürdün'de yayınlanmış ilk romanlar olarak Edîb Ramadân'ın *Cerâimu'l-mâl*, Rûkes el-'Azîzî'nin *Ebnâu'l-Gasâsine* ve Teysîr Zubyân'ın *Eyne humâtu'l-fâdile* adlı eserler kabul edilir. Bu romanlardan hangisinin ilk Ürdün romanı olduğu hususunda ise farklı düşünceler bulunur.

'Îsâ en-Nâ'ûrî'nin *Beyt verâe'l-hudûd* ve *Cirâh cedîde*'si, Şukrî Şa'şâ'ah'ın *Tarîku'z-zemân*'ı ve Suleymân el-Meşînî'nin *Sebîlu'l-halâs*'ında Filistin davasının etkisi görülür. Bu etki, İsrail devletinin kurulmasıyla Ürdün'e göç etmek zorunda kalan Filistinlilerin edebî hayata yaptığı katkıdan kaynaklanmaktadır.[24]

Bu dönemde yazılan eserlerde romanda bulunması gereken zaman, mekân, şahıs ve dil gibi unsurlar arasında zayıf bir bağlantı bulunmaktadır. Yazarlar, romanın sanatsal yapısına önem vermekten ziyade belagat alanındaki yetkinliklerini göstermeyi hedeflemişlerdir. Üslup olarak ise geleneksel anlatım tarzı benimsenmiştir.[25]

Ürdün romanında 1948-1967 yılları arası yazılan eserlerde 'Îsâ en-Nâ'ûrî ve Husnî Ferîz'in temsilcisi olduğu romantizm akımının etkisi görülür. Ancak her iki yazar da toplumsal konuları ihmal etmemiş ve bunları romantizme uygun bir üslup ile ele almışlardır. Ellili yıllar Ürdün için siyasi ve sosyal anlamda istikrarsız ve huzursuz geçtiği gibi edebî alanda da gerileme yaşanmıştır. 1962-1967 yıllarını kapsayan yaklaşık beş yıllık bir süreçte ise sadece 'Îsâ en-Nâ'ûrî'nin *Cirâh cedîde* romanı yayınlanmıştır.[26]

Ürdün romanı, 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşında Arapların yenilgisinden sonra yeni bir sürece girmiştir. Bu süreçte yenilgiyi sorgulayan, geçmişi eleştiren ve gelecekten kaygı ile bahseden romanlar yazılmıştır.[27] Ürdün romanının hakiki

[24] Suleymân el-Ezrâ'î, **Filestîn fi'r-Rivâyeti'l-Urduniyye**, Dâru Mecdelâvî, Amman 2002, s.26.
[25] el-Ezrâ'î, **er-Rivâyetu'l-Cedîde fi'l-Urdun**, s.12.
[26] el-Ezrâ'î, **Filestîn fi'r-Rivâyeti'l-Urduniyye**, s.73.
[27] İlknur Emekli, **Çağdaş Ürdün Romancılığı**, Fenomen Yayınları, Erzurum 2018, s.77-79.

kuruluş dönemi olarak da adlandırılan bu dönemin önemli eserleri olarak Teysîr Sebûl'un *Ente munzu'l-yevm*, Emîn Şennâr'ın *el-Kâbûs*, Selîm en-Nehhâs'ın *Evrâku 'âkır* ve Gâlib Helesâ'nın *ed-Dıhk* adlı romanları kabul edilir.[28]

Yetmişli yıllar Ürdün romanı için durgun yıllardır. Bu dönemde yazılan eserlerin bir kısmı Ürdün'de bir kısmı da Ürdün dışında yazılmıştır. Bu dönemde Julia Savâliha (1905-1996) ve Liyânâ Bedr (d.1950) gibi kadın roman yazarları da eser vermiştir. Yine bu dönemdeki eserlerde kadının toplumsal rolü sıklıkla konu edinmiştir.[29]

Ürdün romancılığı olgunluk ve devamlılık anlamında en verimli yıllarını seksenli yıllarda yaşamıştır. Bu dönemde romana hâkim olan akımlar klasik realizm ve modernizmdir. Dönemin sonunda realizm akımı ana akım olma özelliğine bürünmüş ve modernist romanlar halktan uzaklaştığı için gitgide realist çizgiye yaklaşmıştır.[30] Modernizmin önde gelen isimleri olarak Gâlib Helesâ, Mu'nîs er-Rezzâz, İlyâs Fekrûh ve İbrâhîm Nasrallâh sayılabilir. Realizmde ise Yahyâ Yahlîf, Reşâd Ebû Şâvir, Fuâd el-Kâsûs, Cemâl Nâcî, Tâhîr 'Advânî, Sahar Halîfe ve Leylâ el-Atraş önde gelen isimlerdir.[31]

Ürdün romancılığı, doksanlı yıllarda realizm akımının etkisinde kalmıştır. Bu dönemde ifade özgürlüğü alanındaki gelişmelere paralel olarak sembolik dil kullanımı azalmıştır. Bazı yazarlar romanlarına kendi yaşadıklarını konu edinirken bazıları ise konu olarak Ürdün'de geçmemektedir. Bu konuda yazarın hayatından izler görülmesi ve Ürdün dışında geçmesi bakımından İbrâhîm Nasrallâh'ın *Berâri'l-hummâ* eseri örnek verilebilir.

---

[28] el-Ezrâ'î, **Filestîn fi'r-Rivâyeti'l-Urdunıyye**, s.176.

[29] Ahmet Bostancı, "Ürdün'de Roman Edebî Türünün Tarihi Gelişimi", **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 35, İstanbul 2012, ss.7-22 s.13.

[30] el-Ezrâ'î, **Filestîn fi'r-Rivâyeti'l-Urdunıyye**, s.176.

[31] Abdullah Kızılcık, **The Prominent Writer of The Modern Jordanian Novel: Mu'nis al-Razzaz (1951-2002)**, BTA Publishing House, Karachi 2013, s.28-30

BİRİNCİ BÖLÜM

İBRÂHÎM NASRALLÂH'IN HAYATI ESERLERİ EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE EL-MELHÂTU'l-FİLESTÎNİYYE ROMAN SERİSİNİN GENEL TANITIMI

1.1. İBRÂHÎM NASRALLÂH'IN HAYATI

1.1.1. Çocukluğu

İsrail devletinin 1948 yılında kurulmasıyla pek çok Filistinli ülkesini terk edip başka ülkelere göç etmek durumunda kalmıştır. İbrâhîm Nasrallâh, Filistin'den çıkarılıp Ürdün'e göç etmek durumunda kalan bir ailenin çocuğu olarak 1954 yılında Amman'da bulunan bir İtalyan hastanesinde dünyaya gelmiştir.[32] Nasrallâh'ın beşi erkek, dördü kız olmak üzere dokuz kardeşi bulunmaktadır. Cebelu'n-nazîf'de tilkilerden arındırılmış bir mağarada yaklaşık beş yıl yaşayan Nasrallâh ve ailesi, daha sonra el-Vahadât kampına yerleştirilmiştir. Filistinli mülteciler için kurulan el-Vahadât kampında zor şartlarda yaşayan Nasrallâh, kamptaki yetersiz koşullara rağmen liseye kadar okumuştur.[33]

Eğitimine Filistinli göçmenler için UNRWA tarafından kurulan bir okulda başlayan Nasrallâh, burada masa, sıra ve okul kitapları gibi ihtiyaçlardan yoksun şekilde ilkokul ve ortaokulu bitirmiştir.[34] Çocukluk ve gençlik yıllarında 1967 Arap-

[32] İbrâhîm Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, el-Muessetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Amman 2018, s.45.
[33] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.24.
[34] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.25.

İsrail Savaşı ve Kara Eylül olayları gibi savaş ve iç karışıklıklara şahit olan Nasrallâh, ölüm korkusunun hayatlarının ayrılmaz bir parçası haline geldiğini ifade etmiştir.[35]

Nasrallâh'ın içindeki merak duygusu, öğrenmeye yönelik okumalar yapmasına ve okuduğu yerleri görmek istemesine sebep olmuştur. Liseyi bitirdikten sonra dünyayı dolaşma hayali, Kuveyt Deniz Akademisine öğrenci olarak başvuru yapmasına neden olmuş ancak yaptığı başvuru olumsuz sonuçlanmıştır.[36] Ayrıca Nasrallâh, Mısır'daki eğitim için ailesinden izin alamaması üzerine Amman'da bulunan öğretmen okulunda (Merkezu tedrîbi Ammân li i'dâdi'l-mu'allimîn) eğitimine devam etmiştir.[37]

İbrâhîm Nasrallâh, ilk kasidelerini henüz 12 yaşındayken yazmıştır. Bu kasidelerden biri tabiat konulu, diğeri ise Rabî' isimli öğretmenin sert mizacını anlatan hiciv türüdür. Yazar, hocasının daha sonra bombalı bir saldırı sonucu şehit olduğunu ve bu kasidenin kendisine vicdan azabı çektirdiğini belirtmiştir. Nasrallâh, şehit olan hocası için yıllar sonra özür mahiyetinde *eş-Şehîd* adlı kasideyi yazmıştır.[38]

Filistinli göçmenler, Ürdün'de iş imkânı bulunmadığından Avrupa, Amerika veya Körfez ülkelerine çalışmak için giderlerdi. Öğretmen okulunu bitiren Nasrallâh, diğer pek çok Filistinli gibi iş imkânı bulamadığı için Suudi Arabistan'a gitmek durumunda kalmıştır.

1.1.2. Öğretmenliği

İbrâhîm Nasrallâh, yirmi iki yaşındayken öğretmenlik yapmak üzere Suudi Arabistan'ın sıcak çöllerine gitmiştir. Hayatında ilk defa bu sırada uçağa binen

[35] İbrâhîm Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ; Ekal Min 'Aduv Ekser Min Sadîk**, Daru'l-'Arabiyye, Beyrut 2010, s.66.
[36] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâira**…, **s.**76.
[37] Ahmet Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, Paradoks Yayınları, İstanbul 2013, s.30.
[38] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.78.

Nasrallâh, umutsuz bir şekilde gittiği Arabistan'ın tüm hayatını değiştireceğini ve ilk romanını burada yazacağını hayal bile edemediğini ifade etmiştir.[39]

Kunfuza denilen bir köyde öğretmenlik yapan Nasrallâh, başta su, elektrik, gıda ve barınma gibi temel ihtiyaçlarını karşılayamamış ve yalnızlık duygusu içinde çalışmıştır.[40] Öğretmenlik yaptığı esnada humma hastalığına yakalanan Nasrallâh, Taif'teki hastaneye meşakkatli bir yolculuk sonunda varabilmiş ancak hastane yönetimi pasaportu olmadığı gerekçesiyle kendisini kabul etmemiştir. Nasrallâh'a göre yaşadığı bu olay, vatanını kaybetmiş birinin dünyanın her yerinde sıradan ve değersiz bir mülteci olarak görüldüğünü kendisine öğretmiştir.[41]

Nasrallâh, yazar olma kararını öğretmenlik yaptığı sırada vermiştir. Öğretmenlik için kamptan ayrıldığı zaman sadece sahip olduğu kitapları alması, ona göre yazar olacağının bir göstergesiydi.[42] Kültürel yetkinliğini arttırmak için Öncelikle yanında getirdiği kitapları okumaya başlayan Nasrallâh, okul müdürünün yardımıyla civar köylerdeki okulların kütüphanelerinden kitap temin edip okumuştur.[43]

Nasrallâh, düzenli bir eğitim için Lübnan'daki Beyrut Üniversitesine kayıt başvurusunda bulunmuş ancak başvurusu olumsuz sonuçlanmıştır. Bunun üzerine kendi imkânlarıyla yoğun Dünya edebiyatları okuması yapmıştır. Bu süreçte Mezopotamya, Fenike, Yunan, Sümer, Hitit ve Helen kültürlerini incelemiş ayrıca İngiliz, Fransız, Alman, Çin, Hint, Japon, Rus ve Arap edebiyatları hakkında geniş okumalar yapmıştır.[44] Yazarın Suudi Arabistan'da yaşadığı zorluklar onun edebî kimliğini büyük ölçüde şekillendirmiştir. Yazar, yaşadıklarını şiirle ifade edemediğini düşündüğü için roman yazmaya yönelmiştir.[45]

---

[39] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.67.
[40] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.67.
[41] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.34.
[42] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.68.
[43] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.69.
[44] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.74-76.
[45] Feyrûz Mecdî Nemr Şahrûr, **el-Musakkafu'l-Beynî fî Hâleti'l-Filestînî; İbrâhîm Nasrallâh Nemûzecen**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Birzeit, Kulliyyetu'l-Âdâb, Filistin 2016, s.30.

Nasrallâh, ilk eserlerini öğretmenlik yaptığı sırada vermiştir. Yazarın *Ahlâmu karyetin hayye* eseri ilk yayınlanan kasidesidir. Yazar, ilk romanı olan *Berâri'l-hummâ* eserine de burada başlamış ancak yayınlanması çeşitli sebeplerden ötürü 1985 yılında gerçekleşmiştir. İbrâhîm Nasrallâh, 1978 yılında maaşlarına ciddi oranda zam yapılmasına rağmen öğretmenlik hayatını bitirip gerekirse her şeye yeniden başlamak üzere Amman'a dönmüştür.[46]

1.1.3. Gazeteciliği

Suudi Arabistan'da iki yıl süren öğretmenlik hayatından sonra Amman'a dönen Nasrallâh, Ürdün'de 1978-1996 yılları arasında *el-Ahbâru'l-Urduniyye, Savtu'ş-şa'b* ve *el-Ufk* gazetelerinde çalışmıştır.[47] Nasrallâh, gazetecilik yaptığı dönemde şiir ve roman yazmaya devam etmiştir. Romanlarında gazeteci tipinin önemli karakterler arasında yer alması, yazarın mesleğinin etkisi olarak düşünülmektedir.[48] Kendisi de *Hârisu'l-medîneti'd-dâi'a, Şurfetu reculi's-selc* ve *'Av* (Köpek havlaması) romanlarında geçen gazeteci karakterlerini mesleğinden ilham alarak oluşturduğunu ifade etmiştir.[49]

Filistin direniş örgütlerinin 1982 yılında Lübnan'dan çıkarılması, Filistinlilerde olumsuz duygulara sebep olmuştur. İbrâhîm Nasrallâh bu olayla ilgili olan *Havâriyetu'l-merhale* adlı kasideyi yazmış ve çalıştığı gazete olan *Savtu'ş-şa'b'da* yayınlamıştır.[50] Ürdün yönetiminin tepkisini çeken Nasrallâh'ın işine son verilmiş ve mahkemeye çıkmak zorunda kalmıştır. Dava sonucu işine geri dönen yazar, gazete yönetimi tarafından yedi yıl boyunca maaşına zam yapılmayarak dolaylı yönden cezalandırılmıştır.[51]

Nasrallâh, çalıştığı gazetenin 1997 yılında kapanması üzerine *Muessesetu Abdulhamîd Şûmân*'da çalışmaya başlamıştır. Bu müessese binasının tarihi bir

[46] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin konulu romanları**, s.32.
[47] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.90.
[48] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin konulu Romanları**, s.32.
[49] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti,** s.194.
[50] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.33.
[51] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.173.

öneme sahip olması, Nasrallâh'ın yapılan teklifi kabul etmesinde etkili olmuştur.[52] Yazar burada kültür müdürlüğü ve danışmanlık görevlerini yürüttükten sonra *Muessesetu Hâlid Şûmân*'a geçerek orada müdür vekilliği görevini icra etmiştir. Nasrallâh, 2006 yılından itibaren ise kendisini sadece yazmaya adamıştır.[53]

1.1.4. Aldığı Ödüller

İbrâhîm Nasrallâh, roman ve şiir dallarında ulusal ve uluslararası birçok ödüle layık görülmüştür. Nasrallâh, jüri üyelerinin adaletinden emin olmadığı yarışmalara başvurmadığını ifade etmiştir. Yazarın aldığı ödüller şunlardır:[54]

1- Râbıtatu'l-kuttâbi'l-Urduniyyîn (Ürdünlü Yazarlar Birliği) tarafından *el-Huyûl 'alâ meşârifi'l-medîne* (1980), *el-Matar fi'd-dâhil* (1982) ve *Nu'mân yesteriddu levnehû* (1984) şiir koleksiyonları "En İyi Şiir" ödülünü kazanmıştır.

2- 1992 yılında Ürdünlü en iyi şair unvanıyla A'râr şiir ödülü.

3- 1994 yılında roman dalında Teysîr Sebûl ödülü.

4- 1997 yılında şiir dalında Sultân el-'Uveys ödülü.

5- 2006 yılında Danimarka'da Berâri'l-humma romanı ile Kültür ödülü.

6- 2008 yılında Necîb Mahfûz şiir ödülü.

7- 2009 yılında Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ romanı ile Man Booker ödülü.

8- 2011 yılında Berâri'l-hummâ romanı, İngiliz The Guardian Gazetesi tarafından Arap edebiyatının en iyi on romanından biri olarak gösterildi ve bu alanda ödül aldı.

9- 2012 Kudüs Kültür ve Yaratıcılık ödülü.

---

[52] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.47.
[53] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.34.
[54] Detaylı bilgi için bknz. https://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Nasrallah Erişim Tarihi: 20.06.2020.

10- 2016 yılında Ervâhu Kilimencârû romanı ile Kitara ödülü.

11- 2018 yılında Harbu'l-kelbi's-sâniye romanı ile Arabic Man Booker ödülü.

1.2. ESERLERİ

İbrâhîm Nasrallâh'ın roman, şiir, çocuk kitabı ve otobiyografi türü eserleri bulunmaktadır. Yazar sinema, müzik, resim ve hat yazısı gibi sanat dallarıyla da ilgilenmektedir. Nasrallâh'ın bu çok yönlülüğü eserlerine de yansımıştır.

1.2.1. Romanları

İbrâhîm Nasrallâh'ın *el-Melhâtu'l-Filestîniyye, eş-Şurufât* ve *Sulâsiyyetu'l-ecrâs* adı altında roman serileri bulunmaktadır. Bu serilerin dışında yazdığı romanlar da bulunmaktadır.

el-Melhâtu'l-Filestîniyye seri romanları:

1- Tuyûru'l-hazer, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1996.

2- Tıflu'l-mimhât, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 2000.

3- Zeytûnu'ş-şevâri', Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2002.

4- A'râs Âmine, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2004.

5- Tahte şemsi'd-duhâ, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2004.

6- Zemenu'l-huyûli'l-beydâ, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2007.

7- Kanâdîlu'l-meliki'l-celîl, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2011.

8- Ervâhu Kilimencârû, Dâru'l-blumzerî, Katar 2015.

eş-Şurufât seri romanları:

9- Şurfetu'l-hezeyân, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2005.

10- Şurfetu reculi's-selc, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2009.

11- Şurfetu'l-'âr, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2010.

12- Şurfetu'l-hâviye, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2013.

13- Şurfetu'l-firdevs, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2014.

14- Harbu'l-kelbi's-sâniye, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2016.

Sulâsiyyetu'l-ecrâs seri romanları:

15- Zilâlu'l-mefâtîh, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2019.

16- Sîratu 'ayn, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2019.

17- Debbâbetu tahte şecereti 'îdi'l-mîlâd, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2019.

Müstakil olarak yazdığı romanları:

18- Berârî'l-hummâ, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 1985.

19- el-Emvâcu'l-beriyye, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1988.

20- 'Av; el-cenerâl lâ yensâ kilâbehû, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1990.

21- Mücerred isneyn fakatt, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1992.

22- Hârisu'l-medîneti'd-dâi'a, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1998.

1.2.2. Şiir kitapları

İbrâhîm Nasrallâh, ilk şiirini ortaokuldayken hocasına bir hicviye türünde yazmış, hocasının şehit edilmesi üzerine kendisi için mersiyeler kaleme almıştır. Şiir yazımını romanları ile beraber sürdüren Nasrallâh, çoğu eleştirmene göre edebî hayatında şair olarak tanınmıştır.[55] Nasrallâh'ın 20 şiir kitabı bulunmakta ve bunların bazısı İngilizce, İtalyanca, Almanca, Danca ve Korece dillerine çevrilmiştir.

1- el-Huyûl 'alâ meşârifi'l-medîne, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1980.

2- el-Matar fi'd-dâhil, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1982.

3- el-Hıvâru'l-ahîr kable makteli'l-'usfûr bi dakâık, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1984.

4- Nu'mân yesteriddu levnehû, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1984.

5- el-Fetâ en-nehr ve'l-cenerâl, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1987.

6- Enâşîdu's-sabâh, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1984.

7- 'Avâsifu'l-kalb, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1989.

8- Hutab ahdar, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1991.

9- Fadîhatu's-sa'leb, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1993.

10- el-A'mâlu'ş-şi'riyye, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1994.

11- Şurufâtu'l-harîf, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1996.

12- Kitâbu'l-mevt ve'l-mevtâ, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 1998.

[55] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.58.

13- Bismi'l-umm ve'l-ibn, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 1999.

14- Merâye'l-melâike, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 2001.

15- Hucretu'n-nây, el-muessesetu'l-'Arabiyye li'd-dirâsât ve'n-neşr, Amman 2007.

16- Lev ennenî kuntu maystrû, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2009.

17- Ahvâlu'l-cenerâl, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2011.

18- 'Avdetu'l-Yâsemîn ilâ ehlihî sâlimen, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2011.

19- 'Alâ hayti nûr; hunâ beyne leyleyn, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2012.

20- el-Hubbu şirrîrun, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2017.

1.2.3. Otobiyografi / Hatırat Kitapları

1- es-Sîratu't-tâira: ekal min 'aduv ekser min sadîk, Dâru'l-Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2006.

2- Kitâbu'l-kitâbeti, Dâru'l-Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2018.

1.2.4.Çocuklara Yönelik Şiir Kitapları

1- Sabâhu'l-hayr yâ evlâd, Dâru'ş-şurûk li'n-neşr ve't-tevzî', Amman 1983.

2- Eşyâ tayyibe nusemmîha'l-vatan, Dâru İbn Ruşd, Amman 1984.

1.2.5.Sinema ve Edebiyat Eleştiri Kitapları

1- Hezâimu'l-muntasirîn: es-sînema beyne hurriyyeti'l-ibdâ' ve mantıkî's-sûk, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2000.

2- Suveru'l-vucûd: es-sînema teteemmel, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2008.

Yazarın katkıda bulunduğu eserler ise şöyledir:

3- Mevsû'atu'l-edebi'l-Filestînî, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 1997.

4- Ufuku't-tehavvulât fi'r-rivâyeti'l-'Arabiyyi, Dâru'l-funûn, Amman 1999.

5- Ufuku't-tehavvulât fi'ş-şi'ri'l-'Arabiyyi, Dâru'l-funûn, Amman 2000.

6- Ufuku't-tahavvulât fi'l-kıssati'l-kasîra, Dâru'l-funûn, Amman 2000.

7- el-Fennu ve'l-fennân: muhtarât min kitâbâti Cebrâ İbrâhîm Cebrâ havle'l-funûni't-teşkîlî, Dâru'l-funûn, Amman 2000.

8- Dîvânu'ş-şâ'iri'l-Filestînî; Ahmed Hilmî Abdulbâkî, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'ulûm nâşirûn, Beyrut 2002.

1.3. EDEBÎ KİŞİLİĞİ

Filistin asıllı Ürdünlü yazar ve şair İbrâhîm Nasrallâh, Ürdün'ün son dönemlerde yetiştirdiği uluslararası üne sahip sayılı edebiyatçılardan biridir. Filistin'i konu edinmesiyle tanınan yazarın birçok eseri yabancı dillere çevrilmiştir.

1.3.1. Yazarlığı

İbrâhîm Nasrallâh'ın 1977 yılında Suudi Arabistan'da başlayan yazarlık hayatı, 2006 yılına kadar öğretmenlik, gazetecilik ve müdürlük görevleriyle beraber sürmüştür. Yazar, bu tarihten itibaren kendisini sadece yazmaya adamıştır. Nasrallâh, kendisini yazmaya yönelten etkenin, mülteci kampında yaşadığı zorlukları ifade etme isteği olarak görmektedir. Yazar, yazmanın kendisinde tutku haline dönüşmesine sebep olan etkenlerden bahsederken İsrail'in ilk başbakanı olan David Ben-Gurion'un (ö.1973) *"büyükler ölecek küçükler ise unutacak"* ve Golda

Meir'in(ö.1978) *"Filistin bir ulus olsaydı bir edebiyatı olurdu"* şeklindeki sözlerine işaret etmektedir.[56]

İbrâhîm Nasrallâh'ın kalabalık bir aileye mensup olması ve evdeki koşulların yazmak için yeterli olmaması, onun yıllarca bu konuda sıkıntı yaşamasına sebep olmuş ve nihayetinde annesinin tavsiyesi üzerine 1987 yılında müstakil bir eve taşınmıştır. Artık daha uygun koşullarda yazabilen Nasrallâh, 1997 yılında ilk bilgisayarını alarak yazı hayatında değişikliğe gitmiştir. Bilgisayardan yazmaya alışık olmayan Nasrallâh, *Hârisu'l-medîneti'd-dâi'a* eserini bilgisayardan yazamadığı için elle yazarak bitirmiştir. Daha sonra *Bismi'l-umm ve'l-ıbn* eserini sadece bilgisayar kullanarak bitirir.[57] Yazar bu şiir divanını, babasını 1997'de kaybetmenin üzüntüsü ile yazmıştır. Yazar bu divanda anne-oğul diyaloğu üzerinden ölümü anlatmaktadır.[58]

Nasrallâh, bir roman yazmaya başlamadan önce ciddi bir ön hazırlık yapmaktadır. Yazarın romanlarında verdiği bilgiler kendisinin konuya olan ilgisini ve hâkimiyetini göstermektedir. Yazar, *Tuyûru'l-hazer* romanında kuşlar hakkında, *Zemenu'l-huyûlu'l-beyzâ* romanında ise atlar hakkında oldukça ayrıntılı bilgiler vermektedir. Nasrallâh eserlerini birkaç merhale de yazmakta ve yazım aşamasında başka bir şey ile uğraşmamaktadır. [59]

İbrâhîm Nasrallâh seyahat etmeyi ve yeni yerler keşfetmeyi seven biridir. Yaptığı yolculukların eserlerini büyük ölçüde etkilediğini ifade etmiştir. Nasrallâh, yaptığı seyahatleri *es-Sîratu't-tâire* ve *Kitâbu'l-kitâbeti* adlı otobiyografi eserlerinde anlatmaktadır. İbrâhîm Nasrallâh'ın Yazarlık hayatına yön veren önemli seyahatler bulunmaktadır.

Nasrallâh, 1987 yılında bir arkadaşının yardımıyla atalarının memleketi olan Filistin'in Râmellâh şehrine gitmiştir. Nasrallâh'ın bu ziyaret esnasında gördükleri, Filistin'deki köyünü bulamaması ve köy arazisi üzerine silah fabrikasının inşa

[56] Nasrallâh**, Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.167-168.
[57] Nasrallâh**, Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.45-46.
[58] Nasrallâh**, Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.108.
[59] Nasrallâh**, Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.158.

edilmiş olması, yazdıklarının siyasi eğilimli olmasına sebep olmuştur.[60] Nasrallâh'ın bu yolculuğu *Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ* ve *el-Emvâcu'l-beriyye* eserlerine siyasi açıdan etki etmiştir.[61] Nasrallâh'ın *Merâya'l-melâike'yi* Vâle vadisinde dolaşırken, *Kasîdetü'l-yed*'i bir restorandayken, *Mücerred isneyn fakatt'*ı havaalanındayken ve *Ervâhu Kilimencârû'*yu Kilimanjaro dağına tırmanırken yazması, yazarın yaptığı yolculuklar ve karşılaştığı durumların kendisine ilham kaynağı olduğunu göstermektedir.

Nasrallâh'ın kendisi de hayatının ve yaptığı seyahatlerin eserlerine yansıdığını ifade etmiştir. O, çocukluğunun *Tuyûru'l-hazer*'e, öğretmenlik hayatının *Berâri'l-hummâ*'ya, gazetecilik hayatının *'Av, Hârisu'l-medîneti'd-dâi'a* ve *Şurfetu reculi's-selc* eserlerine, yolculuklarının ise *es-Sîratu't-tâirâ, Kitâbu'l-kitâbeti, Mücerred İsneyn Fakat* ve *Emvâcu'l-Berriyye* eserlerine etki ettiğini düşünmektedir.[62]

İbrâhîm Nasrallâh'a göre her yazardan istifade etmek gerekir. Kendisi de yazılmış her güzel yazıdan etkilendiğini belirtmiştir. Nasrallâh'ın yazarlık hayatına yön veren ve kendisine örnek aldığı bazı şahıslar vardır. Nasrallâh, Necîb Mahfûz'dan yazmaya olan sadakati ve dakik olmayı, İhsân Abbâs'tan tevazu sahibi olmayı ve Gassan Kenefânî'den vaktin nasıl kullanılması gerektiğini öğrendiğini ifade etmiştir.[63]

İbrâhîm Nasrallâh, William Shakespeare, Goethe, Seamus Heaney, James Joyje, Patrick Cavanagh, Rabindranath Tagore, Fyodor Dostoyevski, Lev Tolstoy, Nikolay Gogol, Mihail Lermontov, Aleksandr Puşkin, Maksim Gorki, Rasul Hamzatov, Edward Sa'îd, İhsân Abdulkuddûs, Abdurrahmân eş-Şerkâvî, Samîra Azzâm, Gâlib Helesâ ve Seher Halîfe gibi yazarlardan etkilendiğini ifade etmiştir.[64]

---

[60] Muhammed Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevnu'r-Ruvâî; Kıraâtun fî'l-Melhâti'l-Filestîniyye li İbrâhîm Nasrallâh,** el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2007, s.11.

[61] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.124.

[62] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.116.

[63] Nasrallâh, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, s.235.

[64] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.221-236.

1.3.2. Sanatçılığı

İbrâhîm Nasrallâh, edebiyat dışında fotoğraf, sinema, soyut resimler, hat ve müzik ile de ilgilenmektedir. 1995 yılında *"Meşâhîd min sîreti 'ayn"* adıyla ilk fotoğraf sergisini açmıştır. 2004 yılında ise biri *"Tahte şemseyn"* adı altında Amman'da, diğeri *"Hayatu'l-bahri'l-meyyit"* adıyla Güney Kore'de olmak üzere iki fotoğraf sergisi açmıştır.[65] Nasrallâh çizdiği soyut resimlerden bazılarını sosyal medyada takipçileriyle de paylaşmaktadır.

Nasrallâh'ın birçok sanat dalı ile uğraşması doğal olarak eserlerine yansımıştır. *Şurfetu'l-hezeyân* adlı romanında gazete haber kupürü, hat yazıları, kendi çektiği fotoğraf ve yine kendi yaptığı soyut tablolardan bazılarının resimlerini koyarak farklılığını okur ile de paylaşmıştır.[66]

Yazar, fotoğraf, resim, sinema ve müzik gibi diğer sanat dalları ile ilgilenmesinin roman ve şiirlerini olumlu etkilediğini düşünmektedir. Yazar'a göre tüm bu sanat dalları büyük resmi tamamlayan parçalardır. Yazar, çektiği bir fotoğrafın veya izlediği bir filmin kendisinden bir parça haline geldiğini ve dolayısıyla yazdığı eserlere yansıdığını ifade etmiştir.[67]

İbrâhîm Nasrallâh'ın müziğe duyduğu ilgi eserlerine yansımaktadır. Yazar, romanlarında Arap şarkılarına ve marşlarına yer vermektedir. Ferîd el-'Atraş'ın *Nidâu'l-'alâ* ve Ummu Kulsûm'un *Ente 'Umrî* şarkılarına, ayrıca Marsîl Halîfa, Abdulhalîm Hâfız, Muhammed Abdulvehhâb gibi bazı müzisyenlerin eserlerine yer vermiştir.[68] Nasrallâh'ın müziğe ilgisi çevresine de yansımıştır. Filistin'in *"Beledunâ Sâlih"* isimli müzik grubunun bazı şarkı sözlerini kendisi yazmıştır.[69]

İbrâhîm Nasrallâh'ın sinemaya olan ilgisi sadece romanlarında kullandığı teknikler ile değil, romanlarında film ismi vererek, izlediği filmler üzerine eleştiri

---

[65] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.12-13.
[66] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.39.
[67] Bkz. Suudi Arabistan'da yayınlanan el-Hayat gazetesi için Ahmed Zîn tarafından yapılan ve gazetenin 01.11.2008 tarihinde yayınlanan röportaj.
[68] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.84.
[69] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâirâ**…, s.66-68.

yazıları yazarak ve filmlerden esindiklerini romanlarına yansıtmak suretiyle olmuştur. el-Muhâkeme (1982), The Trial (1962), Forrest Gump (1996), Taxi Driver (1976), Heat (1995) ve Racing Bull (1980) filmleri Nasrallâh'ın eserlerine çeşitli sebeplerden dolayı konu olmuşlardır.[70]

Robert de Niro, Oliver Stone, Francis Ford Coppola, David Lean ve Elia Kazan, Nasrallâh'ın en beğendiği yönetmen ve oyunculardır.[71] Amerika'da kaldığı sırada Filistinli bir müzik grubu vesilesiyle ünlü yönetmen Oliver Stone ile tanışan Nasrallâh, kendisinden Filistin meselesi ile ilgili film yapmak üzere bir çalışma isteyen yönetmene *Mücerred isneyn fakatt (1999)* romanını önermiş ve romanın İngilizceye çevirisi yapılmıştır.[72] Nasrallâh, sinemaya duyduğu ilginin bir neticesi olarak *Hezâimu'l-muntasırîn es-sînema beyne hurriyyeti'l-ibdâ' ve mantıkı's-sûk (2000)* ve *Suvaru'l-vucûd es-sînemâ teteemmel (2008)* kitaplarını yayınlamıştır.

1.3.3. Eserleri Hakkında Yapılan Akademik Çalışmalar

İbrâhîm Nasrallâh, uluslararası üne sahip sayılı Arap edebiyatçılarından biridir. Nasrallâh'ın eserleri Avrupa ve Arap ülkelerinde birçok akademik çalışmaya konu olmuştur. Nasrallâh ile ilgili son dönemde ülkemizde de akademik çalışmalar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar aşağıda gösterilmiştir.

1- Sarah Triwlzi, *"Havle rivâyeti 'Av"* (Lisans Bitirme Tezi) Roma Üniversitesi, İtalya 2001.
2- Tashinzia Panadis, *"Tuyûru'l-hazer"* (Lisans Bitirme Tezi) Napoli Üniversitesi, İtalya 2003.
3- Maila Gatin, *"Rivâyetu A'râs Âmine"* (Lisans Bitirme Tezi) Roma Üniversitesi, İtalya 2005.
4- Klotyld Cowser. *"Havle rivâyeti 'Av"* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Paris Inlique Üniversitesi, Fransa 1998.
5- Ekrem Ahmed ed-Dureyrî, *"İbrâhîm Nasrallâh ve tecrubetuhu'ş-şi'rî"* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yermuk Üniversitesi, Ürdün 1999.

[70] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.86.
[71] Nasrallâh, **es-Sîratu't-Tâira**…, s.141.
[72] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.27.

6- Hiyâm Ahmed Şa‘bân, *“İbrâhîm Nasrallâh ve tecribetuhu’r-rivâî”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Yermuk Üniversitesi, Ürdün 2001.
7- Burnila Aryou, *“Havle divâni şurufâtu’l-harîf”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Napoli Üniversitesi, İtalya 2001.
8- Fayrûz Nemr Mecdî Şahrûr, *“el-Musakkafu’l-beynî fî’l-hâleti’l-Filestînî”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Birzeit Üniversitesi, Filistin 2016.
9- Samîra Hanînî, *“Tuyûru’l-hazer”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Paris Inlique Üniversitesi, Fransa 2005.
10- Sâlih Hasan Receb, *“et-Teşkîku’l-cemâlî fî şi‘ri İbrâhîm Nasrallâh”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Kahire, Mısır 2005.
11- Zehrâ Gayâsî, *“el-Hadâsetu fî a‘mâli İbrâhîm Nasrallâh el-Edebiyye”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Terbît Üniversitesi, İran 2008.
12- Margarita Toryllu, *“Zeytûnu’ş-şevâri‘”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Roma Üniversitesi, İtalya 2012.
13- Zehra Gülay Şahan, *“Modern Ürdün Romanında İbrâhîm Nasrallah’ın Yeri”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, Türkiye 2019.
14- Şahiste Uçar, *“İbrâhîm Nasrallâh’ın Rüzgâr Adlı Romanının İncelenmesi”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Çorum Hitit Üniversitesi, Türkiye 2019.
15- Nisrîn ‘Aqla, *“Rivâyetu Zemenu’l-huyûli’l-beyzâ; dirâsetun edebiyyetun tahlîliyye”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi, Türkiye 2019.
16- ‘Azzâm Kemâl Ebû Beyh, *“el-Binyetu’r-rivâiyye fî Ervâhu Kilimencârû”* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) el-Necâh Üniversitesi, Filistin 2017.
17- Âmine Selîm, *“Cedeliyyetu’t-tevsîk ve’t-tehyîl fi’l-melhâti’l-Filestîniyye”* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Yermuk Üniversitesi, Ürdün 2014.
18- Delâl Antabâvî, *“Tecelliyâtu’l-mekân fî şi‘ri İbrâhîm Nasrallâh”* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Yermuk Üniversitesi, Ürdün 2014.

19- Nûrâ Bâr, *"Tahayyulâtun edebiyyetun cedîdetun li'l-mucteme'i'l-Filestînî fî a'mâli İbrâhîm Nasrallâh"* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Londra Soas Üniversitesi, İngiltere 2015.

20- Âlâ'i eş-Şemrî, *"Cemâliyyetu'n-nakdi's-sekâfî fî rivâyeti İbrâhîm Nasrallâh"* (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Amman Üniversitesi, Ürdün 2015.

1.4. El-MELHÂTU'L-FİLESTÎNİYYE SERİSİ

İbrâhîm Nasrallâh'a ait üç roman serisi bulunmaktadır. Bunlardan en geniş olanı barındırdığı sekiz roman ile *el-Melhâtu'l-Filestîniyye* serisidir. *el-Melhât*, terim olarak *"kıymetli ve nadir olup insanı güldüren/eğlendiren olay veya olaylar dizisi"* olarak tanımlanmaktadır.

Ahmet Bostancı *el-Melhât* kelimesinin anlamı ile romanların içeriğinin uyuşmadığını, İbrâhîm Nasrallâh'ın bu kelimeyi ironi amacıyla tercih ettiğini ifade etmiştir. Ona göre *el-Melhâtu'l-Filestîniyye* kelimesi *"Filistin Trajikomedisi"* olarak anlaşılmalıdır.[73] Muhammed Abdulkâdir'e göre (لها) fiilinin *"gafil olma, başka bir şeye dalma"* anlamı, Arap liderlerinin Filistin'e karşı takınmış oldukları tavır ile uyumludur. Onlar da Filistin meselesine karşı ilgisiz kalmış ve halkı oyalayıcı şeylere yönlendirmişlerdir. Kelimenin *"hediye"* anlamına olan yorumunu ise Arap liderlerinin kendi iktidarlarını korumak için Filistin'i İsrail'e hediye etmeleri şeklinde yapmıştır.[74]

Nasrallâh, serinin ismi hakkındaki tartışmaları şöyle yorumlamıştır: "*Gördüm ki el-Me'sât ve el-Melhât kelimeleri derin manalar ile alakalı. el-Me'sât, kahramanlar için mutlak hezimetle bitiyor. el-Melhât kelimesi ise klasik Arapça sözlüklerde bulunmayan modern bir kelime. Kökünde ise Filistin'in durumu ile birlikte düşünülebilecek çeşitli anlamlar barındırmakta*."[75]

[73] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.63.

[74] Muhammed 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, Dâru'ş-Şurûk li'n-Neşr ve't-Tevzî', Amman 2012, s.171-172.

[75] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.23.

İbrâhîm Nasrallâh serideki her romanın sonunda *"fi'l-melhâti ve cuzûrihâ"* (Melhat kelimesi ve kökleri hakkında) başlıklı bir sayfa ayırmakta ve *Lisânu'l-'Arab'*dan "لهوا - يلهو -لها" fiili karşılığında tespit edilen anlamları göstermektedir. Yazar bu şekilde kelimenin romanları açısından anlamlandırılmasını okuyucuların ve eleştirmenlerin yorumuna bırakmış gibidir.

Nasrallâh, başlangıçta Filistin tarihini detaylarıyla anlatan hacimli bir eser düşünmüş ancak yazmaya başladığında ise bunun mümkün olmadığını görmüştür. *el-Melhâtu'l-Filestîniyye* serisi Arap edebiyatında görülen "*Sulâsiyyât*" (Üçleme) ve "*Humâsiyyât*" (Beşleme) türü serilerden tamamen farklıdır.[76] Aslında Nasrallâh bu seri ile Arap edebiyatına yeni bir tür kazandırdığını düşünmektedir.

el-Melhâtu'l-Filestîniyye isminde olduğu gibi bu seriyi oluşturan romanların başlıkları da isim cümlesinden oluşmaktadır. Roman başlıklarının izafet terkibi veya sıfat tamlaması ile kurulu en az iki isimden meydana gelmesi, ismin fiile nazaran istikrar ve sebat açısından daha güçlü olmasıyla ilgilidir.[77]

el-Melhâtu'l-Filestîniyye romanlarında dinî, tarihî ve kültürel iktibaslar yoğun bir şekilde görülmektedir. Romanlarda dinî inanışlar ve kıssalara yer verilmiş, dini şahsiyetler anlatılmış, sûre isimlerine atıf yapılmış, ayetler ve bazı hadîs-i şerîfler iktibas edilmiştir. Ayrıca tarihî öneme sahip şahsiyet ve hikâyeler, atasözleri, deyimler, gelenek ve görenekler romanlarda anlatılmaktadır.[78]

el-Melhâtu'l-Filestîniyye romanlarındaki karakter isimleri sıfat, lakap, künye, dinî isimler, yabancı kökenli isimler ve meşhur hikâyelerden esinlenen isimlerden oluşmaktadır. Romanlardaki olaylar için genellikle Filistin ve Ürdün'de bulunan mekânlar tercih edilmiştir.[79]

[76] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.174.
[77] Bostancı,**İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.69.
[78] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.70.74.77-80.
[79] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.136.

el-Melhâtu'l-Filestîniyye romanları ilgili oldukları tarihi dönemlere uygun olarak yayınlanmamıştır. Serideki romanların yayımlanma sırası, ilk baskılarının yapıldığı yıllar ve Filistin açısından ele aldıkları zaman dilimi şu şekildedir:

1. Tuyûru'l-hazer (1996 yılında yayınlanan roman, 1948-1967 yılları arasını konu edinir.)

2. Tıflu'l-mimhât (2000 yılında yayınlanan roman, 1925-1948 yılları arasını konu edinir.)

3. Zeytûnu'ş-şevâri' (2002 yılında yayınlanan roman, 1970-1990 yılları arasını konu edinir.)

4. A'râs Âmine (2004 yılında yayınlanan roman, 1970-2000 yılları arasını konu edinir.)

5. Tahte şemsi'd-duhâ (2004 yılında yayınlanan roman, 1970-2000 yılları arasını konu edinir.)

6. Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ (2007 yılında yayınlanan roman, Osmanlı'nın son döneminden 1948 yılına kadar yaşanan olayları konu edinir.)

7. Kanâdîlu'l-meliki'l-celîl (2012 yılında yayınlanan roman, 17. Yüzyılın sonu ve 18. Yüzyılın ilk yarısını konu edinir.)

8. Ervâhu Kilimencârû (2015 yılında yayınlanan roman, 21. Yüzyılı konu edinir.)

Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ Nasrallâh'ın yazdığı ilk romanı olmasına rağmen çeşitli sebeplerden dolayı serinin altıncı romanı olarak yayınlanmıştır. Romanın önsözünde bu durum anlatılmıştır.[80]

[80] İbrâhîm Nasrallâh**, Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2007, s.5.

1.4.1. Tıflu'l-mimhât

Romanın ismi *"Silgi Çocuğu"* anlamına gelmektedir. Roman, *Dersu'z-zagb dersu't-ta'b, dersu'l-heseb bi gayri neseb, dersu'r-resâil dersu'r-ruteb, dersu'l-gadab, dersu'l-'acâib ve'l-'uceb* adlarını taşıyan beş bölümden meydana gelmektedir.

Hayat hikâyesi tarzında kaleme alınan bu roman, 1920'li yıllarda Filistin'e komşu bir ülkede fakir bir çiftçi çocuğu olarak dünyaya gelen Fuâd'ın hayatını ve çevresinde yaşanan olayları ele alır. Romandaki olaylar 1948'de sona ermektedir. İlk basımından bir süre sonra roman yasaklanmış ancak karara karşı gösterilen yoğun tepkiler sonucunda yasak kaldırılmıştır.[81]

Romanda gelişen olayların mekânı Filistin coğrafyasıdır. Roman, fasih Arapça ile yazılmıştır. Karakterler fasih Arapça ile konuşurlar. Büyük bir ihtimalle kullanılacak mahalli lehçe yoluyla kahramanların kültürel ve etnik mensubiyetlerinin anlaşılmaması için mahalli lehçe kullanımlarına hiç yer verilmemiştir. Romanda ana kahraman Fuâd dışında ismi verilmeyip *"ülke lideri"* diye anılan Seyyidu'l-bilâd, Fuâd'ın annesi Hayriyye, Babası Abdullâh, ablası Sa'de, dayısı İsmâ'îl, askerdeki en yakın arkadaşları Er Yakûb ve Çavuş 'Atâ, İngiliz Manda Yönetimi'nin başkomutanı General Gregory ve Filistin'i kurtarmak için gönderilen ordunun komutanı Esad bey şahıs kadrosunu oluşturmaktadır.

Romanın ana kahramanı Fuâd, maddi imkânsızlık ve karşı karşıya olduğu can güvenliği dolayısıyla orduya katılır.[82] Fuâd'ın orduda güçlü fiziği nedeniyle hızlı bir şekilde yükselmesi arkadaşlarının onu kıskanmasına ve kendisine ajan gözüyle bakılmasına sebep olmaktadır. Ülke Hâkiminin (Seyyidu'l-bilâd) özel koruması statüsüne kadar yükselen Fuâd, fiziki yapısı dolayısıyla bir taraftan da kadınların ilgi

[81] Fevziye b. Hûriye**, ez-Zâkira ve't-Târîh fî Rivâyeti Tıflu'l-Mimhât**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Câmi'atu Muhammed Haydâr, Kulliyyetu'l-Âdâb, Cezayir 2015, s.64.

[82] İbrâhîm Nasrallâh, **Tıflu'l-Mimhât**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2009,s.7-50.

odağı haline gelir. Fuâd ise kadınlara ilgi göstermeyip özel bir izinle daha sade resmi üniformayla çalışmaktadır.[83]

Romanda Filistin'de İsrail devleti'nin kurulması ve bunun halk arasında sebep olduğu öfke patlaması ile buna bağlı tepkisel gelişmeler, halkın yönetimden Filistin'i kurtarmaları için ordu gönderilmesini talep etmesiyle kurulan Filistin'i Kurtarma Ordusu ve müteakip gelişmeler detaylı bir şekilde anlatılmaktadır.[84] Roman, Fuâd'ın da içinde olduğu bu ordunun başkentten gelen emirle Filistinli sivillerin ellerindeki silahları toplayıp onların savunmasız kalması ve silahların bozulması gibi olaylar neticesinde Filistin'in kaybedilmesi ile sonuçlanır.[85]

1.4.2. Zeytûnu'ş-şevâri'

Zeytûnu'ş-Şevâri', "Caddelerin Zeytini" veya *"Sokak Zeytini"* anlamına gelmektedir. Romanın ismindeki *"Şevâri'"(Caddeler)* kelimesiyle olayların geçtiği mekân unsuru işaret edilmektedir. *"Zeytin"* kelimesi ise Filistin'e işaret etmekle beraber Kur'an-ı Kerim'de Tîn Sûresinde[86] zeytin üzerine yemin edilmiş olması bu kelimenin romandaki dinî boyutunu göstermektedir. Roman yirmi dört bölümden oluşmaktadır.

Romanda olaylar mekân olarak Filistin'in ismi verilmeyen bir şehrinde geçmektedir. Selvâ, amcası Ebû Ekrem, yakın arkadaşı Hâmîs, Zeynep Öğretmen, Alâaddîn, Eymen ve Abdurrahmân romanın şahıs kadrosunu oluşturmaktadır. Romandaki olaylar birinci intifâda döneminde yaşanmaktadır. Bu dönemde özellikle Filistinli kadınların yoğun katılım sağladığı intifâda hareketi, Nasrallâh'ın romanın ana karakterini kadın olarak seçmesine ve bu kadının Filistin'i sembolize etmesine sebep olduğu düşünülmektedir.

Romanda şehit kızı olan ve daha sonra nişanlısı da şehit edilen Filistinli Selvâ'nın başından geçen taciz ve ihanetler anlatılmaktadır. Selvâ'nın babası Filistin

[83] Nasrallâh, **Tıflu'l-Mimhât**, s.97-166.
[84] Nasrallâh, **Tıflu'l-Mimhât**, s.167-214.
[85] Nasrallâh, **Tıflu'l-Mimhât**, s.215-281.
[86] Kur'ân-ı Kerîm, **et-Tîn** 95/1.

davası uğruna şehit olduktan sonra amcası Ebû Ekrem, annesi ile zorla evlenir ve uyguladığı baskı sonucu Selvâ'nın annesi vefat eder. Aslında Selvâ'nın babası ve bazı arkadaşlarının şehit olması Ebû Ekrem'in ihmali yüzündendir ancak bu gerçeği sadece Selvâ'nın ninesi bilmektedir.[87]

Selvâ'nın okuluna Zeynep adında yeni bir öğretmen gelir. Selvâ ve öğretmeni Zeynep kısa sürede kaynaşır. Selvâ, ona çektiği sıkıntıları ve uğradığı tacizleri anlatır.[88] Selvâ, başta yakın çevresi olmak üzere yerleşim biriminin yöneticisi, bayan doktor, din hocası ve yazar Abdurrahmân tarafından istismara maruz kalmaktadır. Bunun üzerine Selvâ, bu baskılardan kurtulmak için ve Zeynep öğretmenin tavsiyesi üzerine altmış yaşında biriyle evlenir. Ancak evlendikten bir müddet sonra kocası kaybolan Selvâ, kocasının yakınları tarafından evden kovulur.[89]

Etrafındaki insanlardan sürekli ihanet ve taciz gören Selvâ'nın tek sığınağı artık mezarlıktaki annesinin kabridir. Başına gelenlere Zeynep öğretmen ve Hâmîs dışında kimse inanmamaktadır. Selvâ, yaşadıklarını tanınmış bir yazar olan Abdurrahmân'a anlatır. Selvâ'yı sadece fiziği için dinlemekte olan Abdurrahmân, onun anlattıklarından farklı şeyler yazmaktadır. Abdurrahmân'ın da diğerleri gibi Selvâ'yı taciz etmesi ve Selvâ'nın bir fırsat bulup Abdurrahmân'ın neler yazdığını okuması sonucu Abdurrahmân'ın yazdıklarını pencereden aşağı atması, romanın sonudur.[90]

Romanın sonunda Selvâ ölmüştür. Ancak onun ölüm olayı belirsiz bırakılmıştır. Selvâ, Abdurrahmân tarafından pencereden atılmış olabilir, kendisi atlayarak intihar etmiş de olabilir. Kâğıtların pencereden atılması Selvâ'nın aşağı düşmesi ile ilgilidir. Aslında Selvâ, Filistin'i temsil etmektedir. İstismar ve tacizler de Filistin ve Filistinlerin maruz kaldığı muameleleri sembolize etmektedir.

---

[87] İbrâhîm Nasrallâh, **Zeytûnu'ş-Şevâri'**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2002, s.120-121.
[88] Nasrallâh**, Zeytûnu'ş-Şevâri'**, s.58.67.118.
[89] Nasrallâh, **Zeytûnu'ş-Şevâri'**, s.53-94-100-142.
[90] Nasrallâh, **Zeytûnu'ş-Şevâri'**, s.203.

1.4.3. A‘râs Âmine

Romanın ismi izafet terkibi veya sıfat tamlaması şekillerinde okunabilir. Romanın iki şekilde de baskısı yapılmıştır. İzafet terkibi şeklinde okunması, romanın içeriğiyle uyum halindedir. Nitekim Âmine, romanda bir yandan oğlunu evlendirmeye çalışırken diğer yandan kendi düğününde yaşadıklarını anlatmaktadır. Roman isminin sıfat tamlaması şeklinde okunması halinde ironi söz konusudur. Romandaki düğünlerde yaşanan olaylar güvenlikten uzaktır. M. Sâbir Ubeyd ve Sûzân el-Beyâtî'ye göre *"a'ras"* kelimesi ile *"Şehitlik"* kastedilmiştir.[91] Romanın İngilizceye çevirisi *"Safe Weddings"* ve *"Gaza Weddings"* isimleriyle yapılmıştır. Ahmet Bostancı tarafından romanın yaklaşık elli sayfası Türkçeye çevrilmiş olup "İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları" adlı eserinde ek bölüm olarak yayınlanmıştır.

Roman, yaklaşık yüz elli sayfalık bir hacme sahip olup yirmi bölümden oluşmaktadır. Romandaki bölüm başlıkları ilk paragrafın ilk cümlesi ile anlamsal bütünlük içerisindedir. Romandaki olaylar birinci intifâda döneminde geçmektedir. Olayların yaşandığı mekân, Gazze şehri ve çevresidir.

Romanda kahraman anlatıcı durumunda Âmine ve Rende bulunur. Âmine hem kendi düğününde hem de oğlu Sâlih'in düğün sürecinde yaşananları anlatmaktadır. Rende ise Âmine'nin bile bilmediği ve arka planda gerçekleşen olayları anlatır. Rende'nin ikizi Lemîs, Ninesi Vasfiye, Rende'nin ismi geçmeyen annesi ile direnişte yer alan kardeşleri Cevâd ve Selîm, Âmine'nin kocası Cemâl, Oğlu Sâlih ve "kardeşim" diye bahsettiği Mustafâ, romanın şahıs kadrosunu oluşturmaktadır.

Roman, tüm insanlık için bir sevinç sembolü olan düğünlerin Filistinler için anlamını konu edinmiştir. Romanda Rende ve Lemîs adında ikiz kız kardeş bulunur. Rende ve Lemîs birbirine çok benzediği için insanlar onları ayırt edememektedir. Lemîs'in başı biraz küçük olduğu için Lemîs kendisini şanslı hissetmektedir. Ona

[91] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.28.

göre başına kurşun isabet etme olasılığı daha düşüktür.[92] Âmine, oğlu Sâlih'e hamileyken Rende ve Lemîs'in mahallesine taşınır ve olaylar gelişmeye başlar. Rende büyüdüğünde Âmine ile yakın arkadaş olurlar. Bir taraftan da ikisi aynı anda Âmine'nin oğlu Sâlih'e âşık olurlar. Âmine, oğlunun Rende ile evlenmesini istese de Sâlih, Lemîs'i sevmektedir. Âmine bir yandan onları evlendirme sürecini düşünürken bir yandan da kendi düğününde yaşadığı sıkıntıları düşünerek bir çıkmaz içine girmiştir.[93]

Romanda Filistinlilerin çektiği sıkıntılar çeşitli yönlerden ele alınmaktadır. Sebepsiz yere öldürülen insanların hikâyeleri roman içerisine ustalıkla işlenmiştir. Roman intifâda döneminde görülen fâili meçhul cinayetlere de yer vermektedir. Günlük bir ihtiyacı karşılamak için dışarı çıkan insanların evlerine gönderilen cansız bedenler, romandaki dram duygusunu arttırmaktadır. Romanın ana kahramanları *Zeytûni'ş-şevâri'*'de olduğu gibi kadın karakterlerden oluşmaktadır. Bu iki romanın İntifâda dönemlerini ele alması ve kadın karakterlerin ana karakter rolünü üstlenmesi, bu durumun tesadüfi olmadığını ve kasıtlı olarak tercih edildiğini göstermektedir.

1.4.4. Tahte şemsi'd-duhâ

Romanın ismi *"Kuşluk Güneşi Altında"* anlamına gelmektedir. Roman otuz bölümden oluşmakta ve bu bölümlerden ayrı olarak romanın başında *"Kable'l-bidâye"* (Başlangıçtan önce) ve sonunda *"Ba'de'n-nihâye"* (Bitişten Sonra) olmak üzere iki bölüm daha bulunmaktadır. Bu iki bölümün numaralandırmanın dışında tutulması, romanda olayların otuz bölümde anlatıldığı ancak hayatın önce ve sonra devam ettiği şeklinde yorumlanmıştır.[94]

Roman, adını *"Kable'l-bidâye"* adlı bölümün ilk cümlesi olan *"Tahte şemsi'd-duhâ"*(Kuşluk Güneşi Altında) ifadesinden almaktadır.[95] Romanın ismi

[92] Ahmet Bostancı, "İbrahim Nasrallâh'ın Hayatı, Eserleri ve Ağras Âmine Eserinin İncelenmesi", **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 34, İstanbul 2012, ss.151-168, s.154.
[93] İbrâhîm Nasrallâh, **A'râs Âmine**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2013, s.128.
[94] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.81.
[95] İbrâhîm Nasrallâh, **Tahte Şemsi'd-Duhâ**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2009, s.151.

belirli bir zaman dilimine işaret etmektedir. Bu, romanın *"Ba'de'n-nihâye"* isimli son bölümün ilk cümlesi olan *"Tahte şemsi'z-zahîra…"*(Öğle Güneşi Altında) ifadesinden[96] anlaşılmaktadır. Nasrallâh, romandaki olayların sebebine *Kable'l-bidâye* bölümünde işaret etmiştir. Olaylar otuz bölümde geliştikten ve detaylandırıldıktan sonra *Ba'de'n-nihâye* bölümünde sonuca ulaştırılmaktadır.

Nasrallâh, romandaki hayatın sayısal bir değerden öte olduğunu, hayatın insan varlığının öncesinde var olduğunu ve insandan sonra da var olacağını, dolayısıyla bu sayısal değerin bir anlam ifade edebilmesi için hayatımıza nitelik kazandırmamız ve kendimizi bulmak için başkasına değil kendimize yönelmemiz gerektiğini Selîm'in yaşadıkları üzerinden anlatmaktadır.

Romandaki olaylar zaman bakımından yirminci yüzyılın son çeyreğinde geçmektedir. Mekân olarak ise Filistin'in Râmellâh şehri ve Kuveyt seçilmiştir. Selîm, Yâsîn Esmer ve Selîm'in İsveçli arkadaşı diye anılan kişi romanın asli şahıs kadrosunu oluşturmaktadır. Romanda yaşanan olayların Filistin dışında yaşanması ve birinci İntifâda dönemine denk gelmesi tesadüfi değildir. Bu dönemde İntifada hareketine katılmayan ve Filistin'i terk edip Avrupa'ya yerleşen bazı Filistinlilerin yaşadığı kişilik sorunlarının ele alınmış olma olasılığı muhtemeldir. Nitekim Selîm, öğretmen olmasına rağmen Filistin'den çıkıp sağlık ve tiyatro ile uğraşan ama yine de kendi benliğini bulamayan biridir. Selîm'in içinde yaşadığı yalnızlık duygusu, muhtemelen kendisini Filistin'den ve Filistin davasından soyutlamasından kaynaklanmaktadır.

Roman, Selîm'in başarısız geçen hayat hikâyesini ele almaktadır. Selîm üniversiteden mezun olup bir müddet öğretmen olarak çalıştıktan sonra ortadan kaybolur ve kendisinden haber alınamaz. Bir süre sonra izi Kuveyt'te bulunan Selîm, orada bir müddet sağlık bilimleri ile ilgilenerek doktor olmak istemiş ancak başarılı olamamıştır. İsveçli bir arkadaşının tavsiyesi ile tiyatroya yönelen Selîm, Yâsîn Esmer adlı Filistinli tanınan bir köylüyü canlandırmak istemiştir.

[96] Nasrallâh, **Tahte Şemsi'd-Duhâ**, s.140.

Yâsîn'in Râmellâh'daki köyünü ziyaret eden Selîm, onunla ilgili gerekli bilgileri topladıktan sonra Yâsîn'i çok başarılı bir şekilde canlandırarak aradığı şöhreti yakaladığını düşünmektedir. Ancak insanlar Selîm'i değil Yâsîn'i sevmiştir. Selîm, kaybolan özgüvenini, umutlarını ve karakterini geri kazanmak için sürekli farklı yollar izleyen, başkalarının hayatını yaşayarak kendini bulmaya çalışan biridir. Sonuç kendisi için psikolojik olarak çöküntüye sebep olmuştur.[97] Yasîn Esmer, Selîm için kâbus olmuştur. İkisi arasında yaşanan çekişme ve Selîm'in Yâsîn'i Sokak ortasında öldürmesi ile roman sona ermektedir.[98]

Nasrallâh, bu romanda sosyal ilişkileri ve psikolojiyi yoğun şekilde işlemiştir. Selîm, kendine güveni olmayan ve özenti bir hayat yaşayarak değer görmeye çalışan biridir. Selîm'in olduğu gibi davranmaması onu cinayet işleyebilecek kadar değiştirmiştir. Roman, serideki diğer romanlara nazaran Filistin konusuna farklı bir şekilde yaklaşmıştır.

1.4.5. Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ

Romanın ismi *"Beyaz Atlar Zamanı"* olarak anlaşılabilir. Romandaki beyaz atların asaleti sembolize ettiği ve bunun olayın geçtiği köyün tarihi için değerli bir zaman dilimine işaret ettiği şeklinde değerlendirilmiştir. Buna göre roman isminin *"asalet, yiğitlik, güven vb. erdemlerin henüz yitirilmediği zamanlar"* olarak anlaşılması gerektiği şeklinde yorumlar yapılmıştır.[99] Nasrallâh romanı yazmaya başlamadan kapsamlı bir hazırlık yaptığını, bu çerçevede yazılı ve sözlü kaynaklara başvurduğunu romanın önsözünde belirtmiştir.[100]

Romanda, roman tekniğinde alışılmadık bir şekilde dipnot yöntemi kullanılmıştır. Yapılan notlamalar, romanda geçen olayların tarihî ve kültürel karşılıklarına atıf yapmaktadır. Nasrallâh'ın *el-Melhâtu'l-Filestîniyye* serisinin ilk romanı olarak düşündüğü ve yazımına 1985 yılında başladığı roman, çeşitli sebeplerden dolayı 2007 yılında serinin altıncı romanı olarak yayınlanmıştır.

---

[97] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.214-218.
[98] Nasrallâh, **Tahte Şemsi'd-Duhâ**, s.185-186.
[99] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.76-79.
[100] İbrâhîm Nasrallâh, **Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ**, s.5.

Roman, "*er-Riyh"* (Rüzgâr), "*et-Turâb"* (Toprak) ve "*el-Beşer"* (İnsan) adlarıyla üç ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler kendi içerisinde alt başlıklar içermektedir. er-Riyh adlı bölümde Filistin'in Osmanlı devleti'nin hakimiyetinde bulunduğu zaman dilimi, et-Turâb bölümünde Filistin'in İngiliz işgaline maruz kaldığı dönem ve el-Beşer bölümünde ise İsrail devleti kurulmadan önce yaşanan çatışmalar ve yapılan mücadeleler ele alınmaktadır.[101]

Roman'ın iç kapağında şu ifade yer alır: *"Allah, atı rüzgârdan insanı da topraktan yaratmıştır.(Arap Atasözü) evleri de insanlardan yaratmıştır. (Atasözüne ilave)"*[102] Bu ifadeden hareketle romanın her bölümü bu cümlede geçen kelimeler ile adlandırılmıştır. Bu durum romanın bir nevi bu atasözünün şerhi olduğu şeklinde yorumlanmıştır.[103]

Romanda mekân için Filistin coğrafyası tercih edilmiş olsa da olayların yoğun olarak yaşandığı yer Hâdiye köyüdür. Köyün isminde ironi söz konusudur. Sakin ve huzurlu anlamına gelen Hâdiye ismi, köyde yaşanan huzursuzluk ve kargaşanın tersi bir anlamdadır. Romanda mekân tasviri yapılırken köyde bulunan manastır ve câmii, köy halkının Hristiyan ve Müslümanlardan oluştuğuna ve bunların kendi içerisinde birlik olarak yaşadığına işaret etmektedir. Büyük bir köy olan Hâdiye, Osmanlı devletinin yıkılmasıyla beraber karışmakta ve İngiliz ajanları vasıtasıyla kutuplaşma meydana gelmektedir.

Roman, zaman açısından 1880-1948 yılları arasında yaşananları anlatmaktadır. Romanda yetmiş yıllık süre zarfında üç nesil ele alınmaktadır. Bu üç nesil Mahmûd Hâcc, Hâlid Hâcc ve Nâci Hâcc'ın yaşadığı dönem olarak gösterilse de her nesil sırasıyla Rüzgâr, Toprak ve İnsanı sembolize etmektedir.[104] Bunlar arasındaki irtibatı beyaz atlar sağlamaktadır. Romanda her nesle karşılık beyaz bir at bulunur. Atlar, roman olay örgüsü içinde farklı akıbetlere maruz kalmıştır. Biri çalınmış, biri kaybolmuş diğeri de gasp edilmiştir. Aslında atlar Filistin'i ve

[101] Nisrîn 'Uqla, "**Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ; Dirâsetun Edebiyyetun Tahlîliyye"** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2019, s.19.
[102] Nasrallâh, **Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ**, s.5.
[103] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.87.
[104] Nisrîn 'Uqla, **Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ; Dirâsetun Edebiyyetun Tahlîliyye**, s.32.

Filistin'in son dönemdeki tarihsel süreçlerini temsil etmektedir. Atların romandaki akıbetleri, Filistin'in işaret edilen tarih aralığında maruz kaldığı talihsiz süreçlere karşılık gelmektedir.[105]

Romanda şahıs kadrosu oldukça zengindir. Roman, üç nesli ele aldığı için birçok ana karakter bulunmaktadır. Mahmûd Hâcc er-Rîh bölümünün, Mahmûd Hâcc'ın dört oğlundan biri olan Hâlid Hâcc, et-Turâb bölümünün, Hâlid Hâcc'ın oğlu olan Nâcî Hâcc ise el-Beşer bölümünün ana karakterleridir. Mahmûd hâcc'ın eşi Munîre, Hâlid hâcc'ın eşi Emel, kötülüğü ve gaspı temsil eden Habbâb, atların bakımını yapan el-Bermekî, Köyün imamı Şeyh Husnî ve kilisenin rahibi Peder Georgiou romanda etkili olan karakterlerdir. Bedevî, Sabrî el-Neccâr, Sumeyye, Necîb Nassâr, Şeyh Cibrîl, Yasmîn, Reyhâne, Subhiyye, Selmâ, Halîl es-Sekâkînî, peder İlyâs, Şinnâra, Gâzî ve Osmanlı devleti tarafından bölgeye atanan kaymakam romanın tâlî karakterleridir.

Romanın isminde olduğu gibi romandaki olayların akışı da tamamen atlar etrafında ele alınmıştır. Romandaki her atın bir ismi vardır. Rîh, Celîle, Hadrâ, Hamâme, Hamdâniyye, 'Anter ve Edhem romandaki at isimleridir. Osmanlının gönderdiği vergi memurları tarafından Hamâme isimli atı zorla gasp edilen Hâlid hâcc, ölümü göze alıp vergi memurları ile çatışmış ve atını geri almıştır. Zalim Habbâb'ın ikinci eşi olan Reyhâne'yi Habbâb'ın zulmünden koruyan da yine Reyhâne'nin atı Edhem olmuştur. Atların romanda bir nevi ana karakter rolü bu şekilde gösterilmiştir.

Roman, Osmanlının son dönemlerinde başlar ve 1948 yılında İsrail devletinin kurulması ile son bulur. Yazar, tarihi belgelerden yola çıkarak tarihsel bir çerçeve kurgulamıştır. Romanda altmış yıllık Filistin ruhu, tarihsel, kültürel, toplumsal, siyasal ve psikolojik açıdan ele alınmakta ve kapsamlı analizler yapılmaktadır.[106] Romanda gaspın Osmanlı zamanında başladığı, Osmanlı memurlarının zirai toprakları, evleri, malları, çiftlikleri ve atları çeşitli yollarla gasp ettiği işlenir. Bu

[105] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.220.
[106] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz,** s.219.

dönemlerde bölgede yoğun faaliyetler icra eden İngiliz ajanlarından bahsedilir ve bunların büründüğü şekiller anlatılır.

İngiliz dönemi anlatılırken sömürge ve gaspın hat safhaya ulaştığından, Filistin'in Yahudilere nasıl peşkeş çekildiğinden ve buna göz yuman Arap ülkelerine atıflar yapılır. Romanın olay örgüsüne uygun bir şekilde Sabrî Neccâr ve Abdullatîf Ahmed gibi bazı direnişçilerin bireysel direnişleri ve gösterdikleri mücadeleler de ele alınmıştır.[107]

Romanda fasih Arapça kullanılmıştır. Cümleler duru ve anlaşılır şekildedir. Hâlid'in evlenme isteğini evdeki tabakları kırarak göstermeye çalışması, kız istemelerine aşiret reislerinin gitmesi ve kuraklık dönemlerinde köy halkının bunu kendilerine Allah tarafından verilen bir ceza olarak görmesi, Filistin geleneklerinin ve dinî inanışların romanda işlendiğini göstermektedir. Romanın teması aşktır. Bunu, vatana, kadına ve ata duyulan aşk olarak sınıflandırmak mümkündür. Roman, birçok eleştiri ve akademik çalışmaya konu olmasıyla serinin en bilinen romanı durumundadır.

1.4.6. Kanâdîlu'l-meliki'l-celîl

Romanın ismi *"el-Celîl kralının kandilleri"* anlamındadır. el-Celîl, Filistin'de yer alan bir bölge ismidir. Romanın ana kahramanı Osmanlı döneminde Filistin bölgesine hâkim olan Zâhir Ömer ez-Zeydânî'dir. Romanda geçen *"el-Celîl"* ve *"el-Melik"* kelimeleri ona işaret etmektedir.[108] Romanın ismindeki *"Kanâdîl"* (Kandiller) kelimesi, romanın bazı ifadelerinden anlaşıldığı üzere ölüm, hayat, ışık, sevgi ve medeniyet gibi anlamlara gelmektedir.[109] Muhammed Abdulkadîr'e göre romandaki *"Kanâdîl"* kelimesi iki anlama gelmektedir. Birincisi romanın XVII. ve

[107] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.222-229.

[108] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.78.

[109] Yusrâ Munîr Kufeyşe, **el-Fezâu'r-Ruvâî fî Rivâyeti Kanâdîli'l-Meliki'l-Celîl**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Câmi'atu'l-Halîl, Kuliyyetu'l-Lugatu'l-Arabiyyi ve Âdâbihâ, Filistin 2019, s.111-113.

XVIII. yüzyılları bir kandil gibi aydınlattığı düşüncesidir. İkincisi ise Zâhir Ömer'in karanlık çağlarda cesareti ve ruhu ile bir kandil gibi yanmasıdır.[110]

Roman,*"Bahru'l-celîl"* (el-Celil denizi), *"el-Cennetu bi cânibi'l-bahr"* (Denizin kenarındaki cennet), *"el-Cennetu beyne bahreyn"* (İki deniz arasındaki cennet) ve *"'Azâbu'l-cenneti"* (Cennet azabı) şeklinde dört ana bölümden meydana gelmekte ve her bölüm kendi içeresinde alt başlıklara ayrılmaktadır.[111]

Roman, Ömer ez-Zeydânî'nin yaşadığı dönem olan 1690'lı yıllar ile oğlu Zâhir ez-Zeydânî'nin ölümü olan 1775 yılları arasında geçmektedir. Romandaki olaylar Filistin coğrafyasında ve kuzeydoğu Afrika'da cereyan etmektedir. Romanda ana kahraman Zâhir dışında babası Ömer ez-Zeydânî, kardeşleri Sa'd, Yûsuf ve Sâlih, ayrıca Bişr, Gazâle ve Necme romanın şahıs kadrosunu oluşturmaktadır. Romanın zaman, mekân ve şahıs kadrosu gerçek tarihten alınmış bir kesittir.[112]

Roman, 1689-1775 yılları arasında Filistin'de Osmanlıya başkaldıran Zâhir Ömer ez-Zeydânî''nin hayatını ve yaşadığı devri anlatmakta olup tarihsel bir nitelik taşımaktadır. Romanda ez-Zeydânî Trablus harici bölgeleri Osmanlı'dan geri almakta ve adaletli bir şekilde yönetmektedir. ez-Zeydânî, milliyetçi biri olup dini ve mezhebi farklılıkları ortadan kaldıran, yerine sevgi ve barış getiren demokratik bir komutandır.[113]

ez-Zeydânî doğduğunda annesi vefat eder ve üvey annesi Necme onu emzirmeyi reddeder. ez-Zeydânî, Halîme isimli bir atın sütü ile büyütülür. Romanda ez-Zeydânî'nin cesareti, çevikliği, gücü ve özgürlüğe olan düşkünlüğü Halîme'nin manevi desteği ve sütünün neticesi olarak düşünülmektedir.[114] At figürü, kurgunun ana unsurlarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu itibarla roman, *Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ* ile ortak özellikler taşır.

[110] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.239-240.
[111] İbrâhîm Nasrallâh, **Kanâdîlu'l-Meliki'l-Celîl**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2012.
[112] Detaylı bilgi için bknz. https://islamansiklopedisi.org.tr/zahir-el-omer erişim tarihi: 28.06.2020.
[113] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.234.
[114] 'Abdulkâdir, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.245-236.

Romandaki kurguya göre Zâhir ez-Zeydânî Osmanlı hâkimiyetine başkaldıran ilk Filistinli olmuştur. ez-Zeydânî'nin cesareti ve adaleti ön plana çıkmıştır. Nasrallâh, ez-Zeydânî üzerinden milli duyguları aşılamaya çalışmıştır. ez-Zeydânî'nin özgürlüğe, adalete ve vatanına olan sevgisi onun yolunu bir kandil gibi aydınlatmış ve ez-Zeydânî bu yolda sürekli mücadele etmiştir. Nasrallâh, ez-Zeydânî'yi Filistinlilere bir model olarak sunmuş ve onun örnek alınması yönünde bir kurgu ortaya koymuştur.

Kandil kelimesinin gelebileceği diğer bir anlam ise Ömer ez-Zeydânî'nin oğullarıdır. Romanda bu durumu destekleyen bulgular mevcuttur. Ömer ez-Zeydânî öldüğünde oğulları Sa'd, Yûsuf, Sâlih ve Zâhir tahta geçecek kişiyi halk arasında yaygın olan geleneksel uygulama üzere seçim ile belirlerler. Buna göre her biri için birer kandil yakılacak ve kandili ilk sönen kişi tahta geçecektir. Bu âdeti uygulayan kardeşler, kandili ilk sönen kişinin en küçükleri olan Zâhir olmasını hazmedemeseler de tahta Zâhir geçmiştir.

el-Melhâtu'l-Filestîniyye serisinin kronolojik olarak en eski ve yaşanmış dönemini anlatan romanın karakterleri de gerçekte var olmuş kişilerdir. Roman hem tarihi savaşları anlatmakta hem de Bişr ve Gazâle'nin destansı aşklarına yer vermektedir. Romanda Bişr'in dönmesine olan umudunu yitiren Gazâle'nin kandili söndürmesi, romandaki kandillerin geldiği diğer bir anlam olan aşkı ifade etmektedir. Romanın ana teması milliyetçilik duygusunun yeşertilmesi ve Filistin topraklarında süregelen hâkimiyetleri anlatma çabasıdır. Tarihi belgelere dayanması, atın ön plana çıkarılması ve tema açısından *Zemenu'l-huyûli'l-beyzâ* romanına benzemektedir.

1.4.7. Ervâhu Kilimencârû

Romanın ismi *"Kilimanjaro'nun Ruhları"* anlamına gelmektedir. Nasrallâh, *"Her İnsanın kendi ruhunda tırmanması gereken bir zirvesi vardır. Hangi zirveye tırmanırsa tırmansın kendi içindeki zirveye tırmanmadıkça daima dipte kalır.*"[115] ifadesiyle romana başlamakta ve romanın psikolojik yönüne vurgu yapmaktadır. Nasrallâh, romanın bölümlerine tarih kayıtları eklemiştir. Kendisi, bu romanı

[115] İbrâhîm Nasrallâh, **Ervâhu Kilimencârû**, Dâru Blumzerî, Katar 2015, s.5.

yazmadan önce Sûzân el-Hûbi ve Gazâ es-Seyyib ile birlikte Kilimanjaro dağına tırmanmış ve bu romanı yazarak umudunu kaybeden Filistinli çocuklara özgürlük umudu aşılamayı hedeflemiştir.[116]

Romandaki olaylar yirminci yüzyılda geçmekle beraber altı günlük zaman dilimini kapsamaktadır. Filistin ve Kilimanjaro dağı olayların yaşandığı yerdir. Nasrallâh'ın Kilimanjaro dağını bir romana konu etmesinin gerçekçi bir değeri vardır. Tanzanya, Afrika ülkeleri içerisinde sömürüye başkaldırıp özgürlüğünü kazanan ilk ülkedir. Kilimanjaro dağı ise bu özgürlüğün simgesidir. Yazarın mekân olarak burayı seçme sebebi özgürlüğü simgelemesidir.

Romanın şahıs kadrosunu ana karakterler Yûsuf ve Nûra'nın yanı sıra Tanzanyalı futbolcu Soul, Amerikalı yazar Herry, Lübnanlı kameraman Emile, Filipinli banka çalışanı Jessica, Suudi Arabistanlı üniversite öğrencisi Necât, Ürdünlü ev hanımı Sevsen, Mısırlı Sihâm, Amerika'lı gazeteci John, profesyonel dağcı Rimâ, Filistinli iş adamı Cibrîl ve Kanada'lı Doktor Erva oluşturmaktadır.

Roman, özgürlük adına dünyanın en yüksek dağlarından olan Kilimanjaro'ya tırmanabilmek için dört kıtadan gelen bir grubun tırmanma esnasında yaşadıklarını konu edinir. Kilimanjaro dağı'na altı gün boyunca tırmanacak olan grubu zorlu bir süreç beklemektedir. Havanın çok soğuk olması ve tırmanıcıların engelli ancak azimli olması romanın psikolojik yönünü arttırmaktadır. Roman kahramanlarının çoğu İsrail saldırıları sonucu sakat kalmıştır ve İsrail'e iradelerini kaybetmediklerini göstermeye çalışmaktadır.[117]

Ervâhu Kilimanjaro'yu diğer romanlardan ayıran en önemli özellik, Nasrallâh'ın romanı yaşayarak yazmasıdır. Yazar, romanın büyük bir kısmını Kilimanjaro dağına tırmandığı sürede yazmıştır. Bu, romana da yansımaktadır. Yazarın tırmanışında olduğu gibi romandaki süre de altı gündür.

---

[116] Zehra Gülay Şahan, **"Modern Ürdün Romanında İbrâhîm Nasrallâh'ın Yeri"** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi SBE, Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2019, s.95-96.

[117] Şahan, **Modern Ürdün Romanında İbrâhîm Nasrallâh'ın Yeri**, s.96.

el-Melhât serisinin bu son romanı, diğer romanlar gibi tarihsel bir dönemi işlemekten ziyade insan ruhuna ve duygularına hitap etmektedir. Muhtemelen Nasrallâh serinin diğer romanlarında eksik bıraktığını düşündüğü duyguları bu roman ile tamamlamak istemiştir. Nasrallâh'ın bu eserden sonra yeni bir seri olan *Sulâsiyyâtu'l-ecrâs'*a başlaması ve 2015 yılından beri *el-Melhâtu'l-Filestîniyye* serisine ait roman yayınlamaması, yazarın bu roman ile zirveye çıktığını ve tabiri caizse bu seriyi zirvede noktaladığını göstermektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

TUYÛRU'L-HAZER ADLI ROMANIN İNCELENMESİ

2.1. ROMAN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Romanın ismindeki *"Hazer"* kelimesi, roman içerisinde Küçük'ün kuşlarla olan münasebeti dikkate alındığında eğitimli, tedirgin, sakındırılan, uyarılan, teyakkuz halinde olan vb. anlamlara geldiği görülmektedir. Romanın ismi, *"eğitilen/uyarılan kuşlar"* olarak anlaşılabilir. *Tuyûru'l-hazer* ismi, *el-Melhâtu'l-Filsetîniyye* serisinin bazı romanlarında olduğu gibi izafet terkibinden meydana gelmektedir. Serinin diğer romanları da ismi izafet terkibi veya sıfat tamlamasından meydana gelmektedir. Bu durum, ismin fiile nazaran sebat açısından daha güçlü olmasına ve süreklilik ifade etmesine dayanmaktadır.

Romanın 1996-2019 yılları arasında dokuz baskısı yapılmıştır. Ortalama 350 sayfa civarında bir hacme sahiptir. Baskılarına göre yenilenmiş olan kapak görselleri soyut tasarımlardan oluşmaktadır. Roman kapağının üst kısmında yazar ve romanın adı, sol tarafında ise romanın ait olduğu seri olan *el-Melhâtu'l-Filestîniyye* yazılır.

Romanın ismi, kendisinden *"es-Sağîr"* (Küçük) diye bahsedilen ana kahramanın, avcıların tuzağına düşmemesi için yakaladığı kuşları eğitmesi ve uyarmasından esinlenerek verilmiştir. Bu durum, romanda sınıf öğretmeni Hâlid ile Küçük arasında geçen konuşmaya da yansımıştır. Hâlid öğretmen, Küçük'e kuşları

avladıktan sonra bırakmasının sebebini sorduğunda Küçük, onlara sakınmayı öğretmek istediğini söylemiştir.[118]

Bazı eleştirmenlere göre *"hazer"* (sakınma) kelimesi Filistinlilerin yaşamını yansıtmaktadır. *"Hazer",* hayatı yavaşlatmakta ve hayata başka hislerin hâkim olmasını engellemektedir. İnsanlık değerlerini, özgürlüğü, gelişimi ve geleceğe umutla bakmayı yitiren Filistin halkı için manevi bir engeldir. Bütün bu kayıplar yerini umutsuz bir *"hazer"*e (sakınmaya) bırakmıştır.[119] Faysal Derrâc *"Tuyûr"* (kuşlar) kelimesinin Filistin'i sembolize ettiğini düşünmektedir. Ona göre Filistin de düşman kafesine düşmekte ve kurtulduğunu düşündüğü sırada başka bir düşman kafesinde olduğunu fark etmektedir. Bir nevi Filistin'in uçuşu kafesler arasında olabilmektedir.[120]

Roman, *"Şehâdet"* adı altında bir bölüm ile başlamakta ve aynı adı taşıyan bir bölümle bitmektedir. Bu iki bölüm arasında rakamlarla numaralandırılmış 46 bölüm bulunmaktadır. Bölüm sayılarında okurların alışık olmadığı şekilde 46'dan başlayıp geri sayım yapılmıştır. Bu yaklaşım yaratıcı bir yaklaşım olarak kabul edilebilir. M. Sâbir Ubeyd ve Sûzân el-Beyâtî, bu durumu yazarın cenin safhasını insan için zirve safha olarak görmesiyle ilişkilendirerek yorumlamışlardır.[121] A. Bostancı'nın İbrâhîm Nasrallâh ile olan görüşmesine dayandırdığı ve teyit ettirdiği yoruma göre romandaki iki şehadet bölümüyle beraber bölüm sayısı 48 olmaktadır. Bu sayı Filistinliler için önemlidir. Zira İsrail 1948'de kurulmuş ve Filistinliler yurtlarından göç ettirilmişlerdir. Ayrıca roman 1948-1967 yılları arasını anlatmaktadır.[122]

Ahmet Bostancı, romanın başında ve sonunda bulunan şehadet bölümlerinin müteselsil rakamların dışında tutulmasını anlatıcılara bağlamaktadır. Bu iki şehadet bölümü sadece kahraman anlatıcı olan Küçük tarafından anlatılmıştır. Diğer

---

[118] İbrâhîm Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2012, s.222.

[119] Muhammed Sâbir 'Ubeyd, **Kıraâtun fi'l-Mudevveneti'l-İbdâ'iyye li İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2008, s.197-198.

[120] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.27.

[121] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâti, **el-Kevn**…, s.24.

[122] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.81.

bölümler ise genellikle hâkim anlatıcı ve bazen de diğer karakterler tarafından anlatılmıştır. Ahmet Bostancı'nın bu yorumları yazarın düşünceleriyle uyum halindedir. Nasrallâh, şehadet bölümlerinin kahraman anlatıcı tarafından anlatılmasını şöyle yorumlamıştır: *"Doğum ve ölüm insan hayatındaki en önemli iki olaydır. Bu iki olayın bizzat kahramanın ağzından anlatılması daha uygundur."*[123]

Romanda gerçek hayatta mucize sayılabilecek bazı olaylar sıradan olaylar içerisine başarılı bir şekilde yerleştirilmiştir. Okur, romanın henüz başında kendisini garip bir durumun içerisinde bulmaktadır. Anne karnındaki bir çocuk, dışarıda yaşanan olayların tamamını bilmekte ve bu olayları kendisi anlatmaktadır. Romanda bu çocuk üzerinden sıra dışı bir hayat yaşayan insanların yaşamı ele alınmıştır.

Küçük adındaki ana kahraman, Hannûn adlı bir kız çocuğuna ve kuşlara karşı büyük sevgi beslemektedir. Olaylar bunların etrafında dönerken anlatım detaylandırılmıştır. Küçük, kuşları avlayıp onları avcıların tuzaklarına düşmemesi için eğitmekte ve onlara teknikler öğretmektedir. Bu şekilde kendisi de birçok kuş çeşidi ile tanışmış ve kuşlarla arkadaş olmuştur. Küçük'ün yaşıtları arasında Halîl adında bir arkadaşı bulunur. Halîl, aslında kelime anlamına tezat bir şekilde sadakatten ziyade hiyânete daha yakın bir kişiliğe sahiptir. İsim ve kişilik yapısı kasıtlı olarak ironik bir yaklaşımın eseri olmalıdır.

Romanda Küçük'ün kuşlarla sohbet etme ve kuşlarla uçup gitme sahneleri, Binbir Gece Masalları'ndaki *"Uçan halı ve kayıp elmas"* hikâyesini anımsatmaktadır.[124] Romanda casusluk ve bilgi sızdırılması hususu *"Yerin kulağı var"* (*li'l-hîtâni âzân*; harfi çeviri karşılığı: duvarın kulakları var.) deyimiyle sürekli canlı tutulmuş bu da sürekli bir teyakkuz haliyle uyumlu olan *"hazer"* ile bütünlük içindedir. Küçük'ün eline baltayı alıp duvarı parçalarken *"nerede kulakların"* ifadesi olayın boyutunu göstermektedir.

[123] Bostancı, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, s.82.

[124] Muhammed 'Ubeydullâh, "İmtizâcu'l-Vâki' bi'l-'Acâibi fî Tuyûru'l-Hazer", **Cerîdetu'r-Ra'y**, 11.10.1996.

Romanda ölen küçük çocukların kuşlar gibi cennete uçtukları şeklindeki inanç, Küçük'ün ölümü üzerinden yansıtılmıştır.[125] Küçük, ölümü sırasında yaşadığı bu durumu şöyle ifade etmektedir: "*Çok mutluyum! Mermi kuşlarıma değil bana isabet etti. Çok mutluyum! Kuşlarım uçtukça uçuyor… Benim kuşlarım ve daha önce görmediğim birçok kuş, kanatlarını bizimle beraber çırpıyor. Oraya ulaştıklarında gömleğimden başka bir şey bulamayacaklar…"*[126] Roman bu ifadeler ile sona eriyor.

Muhammed Ubeydullâh, romanın kurgusunu Filistinlilerin yaşantılarıyla ilişkilendirerek birkaç şekilde anlamlandırmıştır. Ona göre roman ilk olarak aslında ülkesinden göç edip yabani hayvanlarla beraber dağda ve çadırlarda yaşayan Filistinli göçmenin hikâyesidir. İkincisi roman kamptaki yokluğu ve fakirliği unutabilmek için sokaklarda aç karna oyun oynayan çocukların hikâyesidir. Üçüncüsü, olağanüstü yeteneklere sahip ve kuşlara âşık bir çocuğun onları eğitme ve kuşların avlanılmaması için verdiği uğraşlardır. Dördüncüsü, ölen her kuş için üzülen ve ağlayan Küçük'ün süreç sonunda öldürülünce kuşlar tarafından semaya götürüldüğü ve yeryüzünde kendisi için ağıt yakıldığı hikâyedir.[127]

Faysal Darrâc, olay örgüsü ve konusu açısından *Tuyûru'l-hazer* ile Alman yazar Günter Grass'ın *Teneke Trampet* adlı romanı arasında bir münasebet kurmaktadır. İki romanın ana kahramanlarının çocuk olması ve ikisinin de savaş sonrası dönemi ele alması benzer yönlerdir. Ayrıca Darrâc'a göre romanın bölünmüş bir Filistin'i tasvir etmesi onu, Cebrâ İbrâhîm Cebrâ'nın romanlarından ayırmaktadır. Cebrâ İbrâhîm'in romanlarında tek Filistin vurgusu yapılmaktadır. Nasrallâh'ın hayal ve gerçek arasındaki seviyeyi korumaması ise onu Gassân Kenefanî'den ayırmaktadır. Kenefânî'nin eserlerinde umut ve gerçek, daima belli bir seviyede korunmuştur.[128]

---

[125] Muhammed 'Ubeydullâh, "İmtizâcu'l-Vâki' bi'l-'Acâibi fî Tuyûru'l-Hazer", **Cerîdetu'r-Ra'y**, 11.10.1996.

[126] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.323.

[127] Muhammed 'Ubeydullâh, "İmtizâcu'l-Vâki' bi'l-'Acâibi fî Tuyûru'l-Hazer", **Cerîdetu'r-Ra'y**, 11.10.1996.

[128] Faysal Derrâc, "et-Tayarânu'l-Filestînî Beyne Akfâsi'l-Mute'âkibe", **Mecelletu'l-Vast**, 03.1996 Ürdün.

Tuyûru'l-hazer romanı yayınlandıktan bir müddet sonra Ürdün hükümeti tarafından siyasi propaganda içerdiği gerekçesiyle yasaklanmıştır. Mahkeme kararı sonrası basımına tekrar izin verilmiştir. Bunun üzerine Nasrallâh, Ürdün hükümetine bir tepki olarak hükümet tarafından verilecek ödülleri bundan sonra kabul etmeme kararı almıştır.[129]

Filistin meselesine duyarlılığın anne karnındaki cenin üzerinden anlatımı, yazarın Filistin konusundaki duyarlılığın genetik olarak tevarüs eden bir varlık meselesi olduğu düşüncesiyle açıklanabilir. Aslında yazar burada bir zıtlığa da işaret etmiş olmaktadır. Gündelik yaşam içinde evrilen insanların cenin ve çocuk aşamasındaki saflıktan uzaklaşarak bu mirasa karşı gafletini de sanatlı bir yaklaşım ile ortaya koymaktadır. Buna göre Filistin trajedisini yaşayan insanlar aslında henüz dünyaya gelmemiş bir cenin kadar duyarlı olamamaktadır.[130] Bu husus, roman bölümlerinin geri sayım numaralaması ile de teyit edilebilmektedir.

Romanda Küçük'ün ilginç bir özelliği bulunur. Kuşları çok seven Küçük, tavukları hiç sevmemektedir. Küçük'ün bu huyunun birtakım anlamları vardır. Tavuklar, özgürlüğü değil aidiyeti simgeler. Oysa Küçük'ün ilgilendiği kuşlar hem sesleriyle hem de yapıları itibariyle özgürlüğü simgeler. Ayrıca güvercin gibi kuşlar, taşıdıkları mesajlar ile bir dönem devletlerin hizmetinde bulunmuştur. Dolayısıyla Küçük, devlet ve özgürlük simgeleyen kuşları ve özellikle de güvercinleri daha çok sevmektedir.[131]

M. Abdulkâdir'e göre yazar, romanda günlük ve sıradan sayılabilecek olayları tarihi olayların arasına ustalıkla enjekte etmiştir. İkincisi, sıra dışı bir çocuğun hem masum hem de şeytani duygularını yerinde kullanmıştır. Üçüncüsü, yaşanan toplumsal ve siyasal çalkantıları tam bir hitap tarzıyla anlatmaktan ziyade semboller

[129] 'Alî Surûr, "İbrâhîm Nasrallâh Hâliyen Mine'ş-Şevâhid", **Cerîdetu'n-Nehâr**, 31.01.1996.
[130] 'Alî Surûr, "İbrâhîm Nasrallâh Haliyen Mine'ş-Şevâhid", **Cerîdetu'n-Nehâr**, 31.01.1996.
[131] 'Alî Surûr, "İbrâhîm Nasrallâh Haliyen Mine'ş-Şevâhid", **Cerîdetu'n-Nehâr**, 31.01.1996.

kullanarak olgun bir şekilde anlatmıştır. Dördüncüsü ise tüm bunları belirli bir zaman ve mekâna sığdırmayı başarmıştır.[132]

Romanda Küçük ile kuşlar arasındaki ilişki değişik bir seviyededir. Küçük'ün kuşlara olan sevgisi zihnine ve gönlüne işlemiştir. Romanın sonunda çıkan çatışmada Küçük'ün karnından ve göğsünden çıkıp uçan kuşlar, gömleği hariç onu alıp uçmaktadırlar.

Ahmed Zeyneddîn'e göre roman genel olarak Alfred Hitchcock'un yönettiği *"Kuşlar"* filmine benzemektedir. Bu iki yapının farklı yönüyse filmde kuşlar insanlara saldırırken, romanda insanlar kuşlara saldırmaktadır. İki eser de insan ve kuşların yakın ilişkisi işlenmektedir.[133]

Roman, sadece 1948-1967 yıllarında yaşanan olayları işlemekten ziyade barındırdığı yoksulluk, mahrumiyet, korku, ölüm ve sürgün kavramları sayesinde geçmiş ve geleceği anlatmaktadır. Bu duygusal bunalımlardan dolayı anne karnındaki Küçük, hemen doğmak istemiş ve sekizinci ayda doğmuştur. Romanın siyasi, ekonomik ve toplumsal konuları insanların düşebileceği en dip durumu ifade etmektedir.[134]

2.2. TEMA

Anlatma esasına bağlı kurgusal metinlerin tümünde düzenlenmiş bir olay örgüsü bulunur. Olay örgüsünü meydana getiren parçalar arasındaki çatışma veya karşılaşmanın en kısa ve kesin ifadesi ise temadır.[135] Bu bakımdan her metin bir tema etrafında birleşen bir olay çevresinde oluşur. Her bir olayın bir anlamı bulunur ancak hepsi metnin temasında birleşir ve bu temayı bir açıdan tamamlar.

---

[132] Muhammed 'Abdulkâdir, "Tekniyyetu'l-Ekni'e fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer", **Cerîdetu'd-Dustûr**, 08.03.1996.

[133] Ahmed Zeyneddîn, "Tuyûru'l-Hazer Me'ânâtu'l-Filestîniyyîn fî İ'tibâri'l-İstizkârî", **Cerîdetu'l-Hayât**, 29.01.1996.

[134] Mûsâ Rubâbe'e, **Kıraâtun fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer**, Cami'âtu Yermûk, Kulliyyetu'l-Âdâb Kısmu'l-Lugati'l-Arabiyye, Ürdün 1997, s.1.

[135] Şerif Aktaş, **Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili**, Kurgan Yayınları, Ankara 2017. s.69.

Kurgusal bütün metinlerin soyut bir teması bulunur. Kıskançlık, aşk, vatan sevgisi, savaş ve göç vb. bir tema etrafında birçok eser yazılabildiği gibi bir eser içerisinde de birbiriyle bağlantılı birkaç tema bulunabilir. Her tema yazıldığı dönemin sosyal, kültürel ve toplumsal problemleriyle alakalı olup dönemin yaşam biçimini yansıtır. Bazı eserlerde bu ilgi açıkça görülürken bazılarında kapalılık söz konusudur ve yoruma ihtiyaç duyar. Ayrıca her temada eser yazarının duygu ve düşüncelerine dair izler bulmak mümkündür.[136]

2.2.1. Aşk

Romanın temalarından biri aşktır. Nasrallâh, bu temayı üç şekilde ele almıştır. Birincisi vatana duyulan aşktır. Bu aşk, Meryem, Zevbe'a, Ebû Fuâd, Ali ve Aişe'nin Filistin'e duydukları özlem ve geri dönüş umudu olarak yansıtılmıştır. Romana konu olan ikinci aşk şekli ise karakterlerin birbirine duyduğu aşk ve sevgidir. Bu aşk, 'Alî ve 'Âişe'nin sadakat ve vefa örneği olan aşkları, karşılıklı olduğu halde Küçük'ün ölümüyle âşıkların kavuşamadığı ve başta karşılıklıyken menfaat uğruna zamanla platonik aşka dönüşen, ihanet ve sadakat örneklerinin görüldüğü, sembolik ve manevi işaretler barındıran Meryem ve Selmân'ın aşkı olmak üzere üç şekilde ele alınmıştır. Romandaki üçüncü aşk çeşidi ise Küçük'ün kuşlara duyduğu aşktır. Küçük'ün kuşlara olan sevgisi, doğmadan başlamış ve öldükten sonra bile devam etmiştir. Bu aşkın boyutu manevi olarak kuşlarla konuşabilmesi ve beraber uçabilmeleri olarak tasarlanmıştır.[137]

Nasrallâh, romanda vatana duyulan aşk ve Filistin'e dönme umudunu karakterler üzerinden yansıtmıştır. Vatan sevgisi ile ilgili en güzel örneklerden biri 'Âişe'nin vatana dönüş umudunu yitirmesiyle hala umudu olan Meryem'e *"Bütün sözler vefasızdır Meryem, vatan gitti ve bir daha hiç gelmeyecek."*[138] şeklinde verdiği cevaptır. Ayrıca Meryem'in sırf kendi vatanı olmadığı için yirmi yıl boyunca çadırda yaşaması, Ebû Fuâd'ın aldığı tabloları evine asmayıp kendi vatanındaki evi için

[136] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.70.
[137] Mihned Yûnus, "Rivâyetun lâ Tentehî Rivâyetun lâ Teşîhu", **Mecelletu'l-Âdâb**, 07.1997
[138] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.67.

saklaması ve Zevbe‘a’nın tek hayalinin kendi vatanında ölüp kendi vatanında dirilmek olması, romanda vatana duyulan aşkın en güzel örnekleridir.

2.2.2. Savaş

Roman, 1948 ve 1967 yıllarında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşlarını konu edinmiştir. 1948 savaşının bir sonucu olarak Filistinlilerin göç etmesiyle başlayan roman, savaşın toplum üzerindeki yansımalarını ele almıştır. Deyr Yâsîn katliamı gibi savaşın yarattığı kötü neticelerle örneklendirilmiştir. Meryem, ‘Âişe ve Zevbe‘a savaş ile alakalı yaşadıklarını geri dönüş tekniği ile anlatmaktadır. Romanın büyük bir kısmında 1948 savaşının sebep olduğu yoksulluk ve mültecilik durumu anlatılmaktadır. 1967 yılında yapılan Arap-İsrail Savaşının dini, milli ve medyatik açıdan anlatılması, savaş esnasında romanın ana kahramanı Küçük’ün şehit olması, okurun savaş psikolojisini derinden hissetmesini sağlamaktadır.

Romanda savaşın yarattığı ekonomik durum göçmenlerin yaşadıkları mekânlar ve çalıştıkları yerler üzerinden ifade edilmektedir. Zor yaşam koşulları ve düşük ücret karşılığında çalışılması bunun tezahürleridir. Ayrıca yaşanan iş kazaları ve gerçekleşen ölümler durumun dramatikliğini göstermektedir. Romanda birçok yerde ekonomik yetersizlik görülmektedir. el-Vahadât kampında göçmenlere fakirlik ve yoksulluk hâkimdir. Okul müdürünün çocuklara denetlemenin olacağını söyleyip yeni elbiselerini giymelerini istemesi ancak hiçbir çocuğun yeni elbise ile gelememesi bu yoksulluğun bir tezahürüdür. Nitekim bütün öğrenciler zaten olan elbiseleri ile okula gelmektedir ve kimsenin başka elbise alacak maddi imkânı bulunmamaktadır.[139]

Romanda 1967 savaşı başlamadan önce savaş psikolojisinin Filistinli mültecileri tek çatı altında topladığı görülmektedir. Kamp sakinleri tarafından gönüllü birlikler kurulmuştur. Genç erkekler tarafından kurulan birlik *“yavru aslanlar”* anlamına gelen *“el-Eşbâl”* adıyla anılmaktadır. Bu birlikte Küçük, Halîl, Sa‘ûd ve Fuâd gibi birbirine zıt isimler aynı amaç uğruna tek çatı altında toplanmışlardır. Genç kızlar tarafından kurulan ve Hannûn’un da içinde bulunduğu

[139] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.98.

birliğe *"çiçekler"* anlamına gelen *"ez-Zeherât"* adı verilmiştir.[140] Kurulan bu birliklerin komutanlığını Ebû Fuâd yapmaktadır. Meryem, birlik için elinden gelen bütün maddi olanakları sağlamaktadır. Filistinli mülteciler, yirmi yıl boyunca bekledikleri Filistin Kurtuluş Ordusunun aslında kendileri olduğunu bu savaşta fark etmişlerdir.

Romanda Meryem'in kişiliği Filistin'i yansıtmaktadır. Meryem'in Selmân'ı yirmi yıl bekleyip tesadüfen görmesi, yirmi yıldır içinde beklediği umut kafesinden alıp pişmanlık kafesine sokmuştur. Bu durum, Filistin'in kurtuluş ordusunu yirmi yıl bekleyip 1967 savaşında yaşanan hezimet ile duyulan pişmanlık ve hüzün ile mukayese edilebilir. Nitekim bu savaştan sonra Filistin daha önce sahip olduğu toprakların bir kısmını da kaybetmiş ve yeni bir kafese konulmuştur.

2.3. OLAY ÖRGÜSÜ

Roman, 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasıyla Filistin'den Ürdün'e göç etmek zorunda kalan bir ailenin ilk çocuğu olan Küçük'ün (es-Sağîr) hayat hikâyesi üzerinden Filistinli mültecilerin içinde bulundukları hayat şartlarını anlatmaktadır. Romandaki olaylar, yaklaşık yirmi yıllık bir zaman dilimini içermekte olup 1948'de Filistinlilerin yurtlarından göç ettirilmeleriyle başlamakta ve 1967 Arap-İsrail Savaşından hemen sonra bitmektedir.

Filistin'den göç edip Ürdün'e yerleşen bir Filistinli olan 'Âlî, ailesiyle birlikte kumral ve güzel bir kız olan Meryem'i istemeye gider. Meryem, Filistin Kurtuluş Ordusunda asker olan Selmân'ı sevdiği için bu teklifi reddeder.[141] Bunun üzerine 'Âlî ve ailesi, Meryem'in kardeşi 'Âişe'yi isterler. Esmer bir kız olan 'Âişe, ablası Meryem'e nazaran daha az güzel olmasına rağmen ondan çok daha zekidir. Konuyu bir süre değerlendirip düşünen 'Âişe, sonunda 'Âlî ile evlenmeyi kabul eder.[142]

'Âlî ve 'Âişe çifti, Cebelu'n-nazîf'te daha önce tilkilerin barındığı bir mağaraya yerleşirler. Mağara, oda olarak kullandıkları bir bölme ve at nalına

[140] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.308.
[141] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.66.
[142] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.34.

benzettikleri avlu gibi bir bölmeden oluşmaktadır. Romanın ana kahramanı Küçük, bu mağarada doğmuştur. Küçük, henüz anne karnındayken dışarda olup biteni anlamakta ve süreci birinci şehadet bölümünde kendisi anlatmaktadır. Anne karnındayken üç yaşındaki komşu kızı Hannûn'a ve kuşlara özel bir ilgi duymaktadır.[143]

Hamilelik süreci 'Âişe için çok zor geçmektedir. Küçük, çok hareketli bir bebektir. Tekmeleri annesini usandırmıştır. Bundan dolayı annesi onu bir maymun hatta bir şeytan olarak görmeye başlamıştır. Küçük, bir Cuma akşamı dünyaya ayak basar. Aslında bir ay erken doğmuştur. Bu, tamamen onun kendi isteğiyledir. 'Âişe'ye göre ise onun erken doğmasının sebebi büyük çabalarla etraftan toplayıp mağaranın içini düzenlediği taşlardır.[144]

Küçük'ün doğumu için ebe olarak gelen Ummu Sureyyâ, 'Âlî'nin halasıdır. Ummu Sureyyâ, 'Âişe'yi hiç sevmemektedir. Küçük'ün doğmasını istemeyen Ummu Sureyyâ, onu içeri doğru itmekte ve Küçük'ün ölmesini istemektedir. Bu durumdan habersiz olan 'Âişe, yıllar sonra Küçük'ün şu sözleriyle şok olmuştur: *"Ben, sadece Hannûn ve kuşlar için erken doğmadım anne. Beni, senin karnında biriken gaz olarak gören Ummu Sureyyâ'yı yalancı çıkartmak için de erken doğdum."*[145]

Küçük'ün doğumu göçmenler arasında sevinçle karşılanır. Komşular, bebeği görmeye gelmekte ve ufak tefek hediyeler getirmektedirler. Gelenler arasında Hannûn'un annesi Ummu Halîl de vardır. Küçük, o sırada henüz anne karnında olan ve doğduktan kısa bir süre sonra vefat edecek olan Halîl ile konuşur.[146] Küçük, henüz anne karnındayken uzak olan evlerin göründüğü gibi ufak olduğunu ve orada yaşayan insanların da ufak olduğunu düşünüyordu. Doğduktan sonra ziyaretine gelen herkesin aynı boyda olduğunu görmesi, onu çok şaşırtmıştır.[147]

[143] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.10.
[144] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.8.
[145] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.72.
[146] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.25.
[147] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.27.

Erkekler, çoğunlukla taş ocaklarında oldukça zor şartlar altında çalışmaktadır. Büyük kayaları dinamit ile patlatarak parçalayan işçiler, her gün ölüm ile burun buruna gelmektedir. Üstelik bu riskin karşılığı sadece günlük asgari ihtiyacı karşılayacak kadardır. Taş ocaklarında zaman zaman iş kazaları meydana gelmekte ve ölümler yaşanmaktadır. Yine bir iş kazasında Hannûn'un babası Ebû Halîl feci şekilde can vermiş, cesedinden sadece bir kısmı bir torba içinde eşi Ummu Halîl'in evine gönderilmiştir.[148] Eşini kaybeden ve henüz altı aylık hamileyken dul kalan Ummu Halîl ve akrabaları çaresiz bir şekilde düşünürken Zevbe'a lakaplı Ebû Muhammed, Ummu Halîl'e geleneksel bir yöntem kullanarak talip olup evlenir. Bu durum Küçük için iyi bir haberdir. Böylece Hannûn'dan ayrı kalmayacaktır. Ebû Muhammed aynı zamanda Ebû Halîl'in iş arkadaşıdır ve Deyr Yâsîn katliamında bütün ailesini kaybetmiştir.[149]

Şartları çok zor olan mağara hayatı bir müddet sonra sona ermekte ve mülteciler kendileri için kurulan el-Vahadât kampına sırayla yerleştirilmektedir.[150] el-Vahadât kampı da Filistinli mültecilerin beklentilerini hiçbir şekilde karşılamamıştır. 10 m² lik duvarları ince yapılar, bir ev konforundan çok uzaktır. Dış mekânlar çamur deryası gibidir. En büyük sıkıntı ise temel gıda maddelerinin ve kuyulardan çıkarılan suyun yetersizliğidir. Bunun için özellikle kadınlar arasında münakaşalar yaşanmaktadır.[151]

Kamptaki çocuklar kuş avlayıp aile geçimine katkı sağlama çabasındadırlar. Küçük ise diğer çocukların tam aksine avladığı kuşları eğittikten ve sıkı sıkı tembihledikten sonra tekrar salmaktadır. Kuşlara olan ilgisi henüz anne karnındayken başlayan Küçük, kuşlarla dostluk kurmuştur.[152] Hatta sevdiği kız olan Hannûn, Küçük'ten kuşlar ve kendisi arasında bir seçim yapmasını istediğinde Küçük, kuşları tercih etmiştir.[153]

---

[148] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.40-43.
[149] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.49-50-51.
[150] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.71.
[151] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.131.
[152] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.135-139.
[153] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.241.

Küçük, kuşlara olan ilgisi yüzünden kamptaki yaşıtları tarafından dışlanmakta; hatta besin kaynakları olan kuşların yanında yer aldığı için bir rakip ve düşman olarak değerlendirilip tehdit edilmektedir. Çocuklara önderlik eden Sa'ûd, bir defasında *"Bizimle misin yoksa kuşlarla mı?"* diyerek açık bir tavır ortaya koymuş ve Küçük'ten de aynı açıklıkta tavır ortaya koymasını istemiştir. Küçük ise kuşlardan yana tavrını açık bir şekilde ilan etmiştir. Onun bu tavrına karşılık çocukların değerlendirmesi *"o zaman senin de ayaklarını keseriz"* şeklinde olmuştur.[154]

Küçük ve ailesi sırası geldiği için UNRWA tarafından finanse edilen el-Vahadât kampına yerleştirilir. Küçük, kampta Hannûn ve babasının olmamasından dolayı üzülmekte ve yalnızlık duygusu hissetmektedir. Küçük, bir gün kampı gezdiği sırada babasının elbise dükkânında çalışan Halîl isimli bir çocuk ile tanışır. Küçük, Halîl'i çok sevdiği için bir sonraki ziyaretinde ona kendi eliyle yaptığı bir av aleti hediye eder ve böylece dost olurlar.[155]

Küçük ve ailesinin kaldığı el-Vahadât kampında çamurlu sokakların düzeltilmesi, bahçe duvarlarının yükselmesi, evlere mutfakların eklenmesi, sokak ve caddelere ışık yerleştirilmesi ve su ihtiyacının karşılanması gibi değişikliklerle şartlar biraz iyileşmiştir.[156] Ancak bu kez kamp sakinleri için psikolojik bir süreç başlamış, devlet, siyaset ile alakalı her türlü ilişkiyi yasaklamıştır. Bu zor süreçte Küçük'ün babası 'Âlî, radyodan Cemâl Abdunnâsır'ı dinlediği gerekçesiyle günlerce hapishanede işkenceye maruz kalmıştır. Bu durum, Küçük'ün ailesine maddi ve manevi büyük zarar vermiştir. Nitekim bu süreçte Küçük, çalışmak zorunda kalmıştır.[157]

Bir gün Hannûn'un üvey babası Zevbe'a çalıştığı taş ocağında gerçekleşen bir patlama sonucu bacağını kaybeder. İşi bırakmak zorunda kalan Zevbe'a, yurtdışında yaşayan kayınpederinin tavsiyesi üzerine bir fırın açar ve zamanla işleri gelişir. Hatta

[154] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.99.
[155] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.122.
[156] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.201.
[157] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.189-190.

bacağının daha önce kopmuş olması dileğini bile aklından geçirir.[158] Bacağını kaybeden Zevbe'a, kendisinin de hoşlanmadığı bu lakabından kurtulur ve insanlar artık ona künyesiyle hitap etmeye başlar.[159]

1967'de Arap-İsrail Savaşı başlamıştır. Asker toplayan ve hududa yığan Mısır, İsrail'e işgali sonlandırması yönünde notalar vermektedir. Ürdün gelişmeleri yakından takip etmekte ve yaşananları radyodan halk ile paylaşmaktadır. Savaş başlamış ve durum Araplar için çok kötüdür. Binlerce yeni mülteci Ürdün'e sığınmış ve el-Vahadât kampına yeni çadırlar eklenmiştir.[160] Tüm bunlar yaşanırken gönüllü birlikler kurulmuş, Hannûn ve Küçük birliğe katılmıştır. Romanın son şehadet bölümünde Küçük, savaşı, direnişi ve şehit edilişini anlatmaktadır.[161]

2.4. ANLATICI VE BAKIŞ AÇISI

Anlatma esasına bağlı edebî türlerde farklı unsurları birleştiren, onlar arasında nakledilen, dikkate sunmak üzere sezdirilmek istenen olay ve düşünceye göre bir denge kuran unsur, "Bakış Açısı" olarak isimlendirilir. Sanatçı, ifade etmek istediği düşünceye göre bir bakış açısı seçmek zorundadır. Bu, sanatçının değil anlatıcının bakış açısı olmaktadır. Anlatıcı, bakış açısına göre şekillendiği gibi varlık ve hayat tezahürleri de sahip olduğu bakış açısının verdiği imkânlar çerçevesinde anlatılacak ve tanıtılacaktır.[162] Bakış açısı, edebî bir metinde olay örgüsü, mekân, zaman ve karakter gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, nasıl idrak edildiği, kim tarafından kime nakledilmekte olduğu vb. sorulara verilen bir cevap niteliğinde değerlendirilir. Roman gibi edebî eserlerde birden fazla bakış açısından yararlanıldığı görülür. Ancak bunlar arasında birtakım bağlantılar olması gerektiği unutulmamalıdır. Edebî eserlerde bakış açısı Hâkim bakış açısı, kahraman anlatıcının bakış açısı ve müşahit anlatıcıya ait bakış açısı olmak üzere üç kısımda incelenir.[163]

---

[158] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.317-318.
[159] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.298-299.
[160] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.346.
[161] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.364-380.
[162] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.71.
[163] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.72.

2.4.1. Hâkim Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bütün yazarlar, anlatmak istediği düşünceye, nakledeceği olaya ve eserine vermek istediği şekle göre anlatıcı veya anlatıcılar kullanmak zorundadır. Bu anlatıcılar, kurgusal eserdeki diğer kahramanlar gibi kendi şartları ve imkânları içerisinde yüklendikleri fonksiyonu gerçekleştirirler. Yazar, yaşamakta olduğumuz gerçek dünyaya aittir, anlatıcı ise kurgusal dünyaya aittir.[164]

Yazılı bir eserde olay, şahıs kadrosunu oluşturan karakterler, mekâna ait özellikler, anlatılan veya tasvir edilenlere uygun tarzda oluşturulmuş anlatıcının dikkati sayesinde ifade edilir. Saydığımız bu unsurlar arasına anlatıcıya ait vasıflar da yerleştirilir. Böylece metin içerisinde anlatıcıya ait özellikler de bulunmuş olur. Anlatıcıya ait bu bilgiler olay, karakterler ve mekân ile ilgili cümlelerle öylesine kaynaşmıştır ki okuyucu bu hayalî şahsı hissedemez.[165]

Yazar tarafından oluşturulan bu hayalî varlık, naklettiği kurgusal dünyada her şeyi bilen ve gören biridir. O, kurgusal dünyada sınırsız bir güce sahiptir. Olay ve karakterlerle ilgili geçmişe ve geleceğe dair her şeyi en ince ayrıntısına kadar bilmekte, onlar arasında yaptığı seçimi okuyucunun dikkatine sunmaktadır. Bu durumda o, kurgusal dünyanın hâkimidir. Anlattıklarını nasıl, nereden ve kimden öğrendiğini belirtme gibi bir mecburiyeti yoktur. Bu bakış açısının baskın özelliği, ilâhî karakterli oluşudur.[166] Hayalî bir varlık olan anlatıcı, eserde yazarın üslubunu kullanarak ait olduğu âlemdeki mekânı, karakterleri ve yaşam şekillerini nakleder. Hâkim bakış açısından hareketle yazılmış eserdeki anlatıcıya *"yazar-anlatıcı"* ifadesi kullanılabilir.[167]

Tuyûru'l-hazer romanında iki anlatıcı bulunmaktadır. Romanın şehadet ismini taşıyan ilk ve son bölümleri Küçük tarafından yani kahraman anlatıcı tarafından anlatılmaktadır. Geriye kalan ve rakamlarla ifade edilen kırk altı bölüm ise genellikle hâkim anlatıcı tarafından anlatılmaktadır. Roman, 1948'de Filistin'in İsrail

[164] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s. 72.
[165] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.73.
[166] Şerif Aktaş, **Roman Sanatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003, s.88.
[167] Aktaş, **Roman Sanatı,** s.89.

tarafından işgal edilmesiyle Ürdün'e göç etmek zorunda kalan göçmenlerin yaşadıkları zorluk ve yokluğu konu edinir. Yazarın hafızasında bu hususta birçok hikâye ve detay bulunmaktadır. Yazar, bunlardan bazısını romanın iki bölümünde Küçük'e, geri kalanını ise hâkim anlatıcıya anlattırmaktadır. Romanın diğer karakterleri de zaman zaman geri dönüş teknikleriyle hafızalarında kalanları hatırlayarak anlatıma katılmaktadır.[168]

Hâkim anlatıcının romanda geçen bütün açık ve gizli olaylara vâkıf olduğu ifade edilmişti. Bu durumu roman üzerinden bir örnek ile incelemek mümkündür:

Bu kez ölen kim? Annesinin önünde duran Küçük, gördüklerinden ve anlayamadığı seslerden dolayı korkmuştu. Annesi ise bu şekilde kolay nefes alamadığını ve kurtulmak için yaptıklarını fark etmeksizin onu sıkıca tutuyordu. Ummu Halîl ve Hannûn da oradaydı. Hannûn, annesinin elbisesinden sıkıca tutmuştu. Gözlerinde bir damla donuk gözyaşı vardı. Tepenin bütün sakinleri de oradaydı. Ne sağır ne de kör kimse içerde kalmamıştı… Bu kez ölen kim?[169]

Anlatıcı, bu sahnede bütün olup bitenleri, en ufak ayrıntıları ihmal etmeksizin anlatmaktadır. Mekânı, karakterlerin davranışlarını ve hissettiklerini görebilmektedir. Küçük'e hâkim olan korku, annesinin olup biteni anlama ve teskin etme çabası, Hannûn'un gözündeki donmuş gözyaşı vs. anlatıcının dikkatinden kaçmamaktadır. Ayrıca paragrafın başında ve sonunda aynı sorunun sorulması okuyucunun merakının artmasına sebep olmaktadır.

Romanda şahıs kadrosundan bazı karakterlerin sesleriyle bazı olayların anlatımını üstlenmiş olmaları anlatım ile ilgili bir hususdur. Bunların takdimi ve anlatımın kendilerine bırakılması hâkim anlatıcı tarafından yapılmaktadır. Hâkim anlatıcı, burada kendi anlatımını sonlandırıp olayı doğrudan roman kahramanının dilinden aktarır. Roman kahramanlarının anlatıcı ile beraber anlatıma ortak olması, şahıslara göre farklılık göstermektedir. Romanda on üç farklı karakter toplamda otuz

[168] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâti, **el-Kevn**…, s.124.
[169] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.38.

dokuz defa anlatıma katılmış olmasına rağmen, bunlardan yirmi dört tanesi ana kahraman Küçük'e aittir.

Bu katılımlar, tartışma, diyalog veya geri dönüş yoluyla yapılmıştır. Bu etkileşimler, 'Âişe ile Meryem, Hannûn ile Küçük, Küçük ile diğer çocuklar, 'Âlî ile Küçük, Okul müdürü ile Küçük ve Hâlid Öğretmen ile Küçük arasında geçmektedir. Bu katılımlardan her birinde olay hangi karakteri ilgilendiriyorsa olay esnasında ortaya çıkar ve anlatıcı tarafından dâhil edilip karakterin kendisine anlattırılır.

2.4.2. Kahraman Anlatıcı ve Bakış Açısı

Anlatma esasına bağlı kurgusal metinlerde karakterler ve mekâna ait özellikler kahramanlardan biri tarafından anlatılır. Bu durumlarda anlatım, kahramanın gözlem yeteneği, tecrübesi ve bilgi seviyesine bağlıdır. Anlatıcı, kahramanlardan biriyle özdeşleşir. Kahraman anlatıcının kültür seviyesi, karakter özelliği, dikkati, içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar metin ve üslup üzerinde son derece etkili olur. Metinde nakledilen her şey, kahraman anlatıcının duyu organları ile idrak ettiği ve değerlendirdiği tarzda ortaya çıkar. Kahraman anlatıcı, kurgusal dünyaya ait her türlü görüntüyü okuyucuya yansıtma aracı durumundadır. Kurgu metinleri üzerinde yapılan analizlere göre kahraman anlatıcının yazarın muhayyilesindeki kurgusal dünyaya yönelik dikkati, dile ait unsurlarla birleşerek metni meydana getirir. Dile ait unsurların seçimi ise bu kurgusal varlığın sahip olduğu mizaç ve genel kültüre göre değişiklik gösterir.[170]

Bu bakış açısından hareketle yazılan eserlerde kahraman anlatıcı ön plandadır. Bu durum eser içerisinde iki şekilde gerçekleştirilir. Birincisinde kahraman anlatıcının zaman içindeki değişimi kronolojik olarak anlatılır.[171] Nitekim *Tuyûru'l-hazer* romanında ana kahraman Küçük'ün anlatımına doğumundan önce başlanır ve ölümü ile anlatım sonlandırılır. İkincisinde ise ana karakterin önce hayatının belirli bir dönemi nakledilir, bazı özellikleri belirtilir; sonra da çeşitli vesilelerle geri dönüş tekniği kullanılarak geçmiş dikkatlere sunulur. *Â'râs Âmine*

[170] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.83.
[171] Aktaş, **Roman Sanatı,** s.94.

romanında ana kahraman Âmine'nin oğlu Sâlih için hazırlık yaptığı düğün süreci anlatılır. Ancak Âmine'nin kendi düğününde yaşadıkları da geri dönüş tekniği ile hatırlanır. Her iki durumda da kahraman anlatıcı eserin merkezindedir. O, hem olay zamanı hem de anlatma zamanına ait izlenimlerini ve düşüncelerini nakletme imkânına sahiptir.

Kahraman anlatıcı, olayı hem yaşayan hem de değerlendirerek anlatandır. Anlatının güçlü bir gerçeklik duygusu uyandırması da bununla ilgilidir. Kahraman anlatıcı kendi yaşadıklarını anlatabildiği gibi başkalarından dinlediklerini veya kitaplardan okuduklarını da nakledebilir. Kahraman anlatıcı hikâyede geçen olayları kendi bakış açısına göre birinci tekil ve birinci çoğul zamiri kullanarak anlatır. Okur ise anlatıyı onun özel bakış açısından görür.[172] *Tuyûru'l-hazer* romanında Küçük, yaşadığı olayları anlatırken birinci tekil zamiri kullanarak anlatır. Roman anlatımına katılan 'Âişe ise göç esnasında yaşananları anlattığı zaman birinci çoğul zamiri kullanır.

Tuyûru'l-hazer romanında iki anlatıcı bulunmaktadır. Sıra sayılarıyla ifade edilen kırk altı bölüm hâkim anlatıcı tarafından anlatılmıştır. Hâkim anlatıcı, olayı gaip zamiri kullanarak anlatmaktadır. Romanın ilk ve son bölümlerinin adı olan şehadet bölümleri ise kahraman anlatıcı olan Küçük tarafından anlatılmıştır. İlk şehadet bölümünde Küçük, anne karnının sıcak ve yumuşak olduğunu, bebeklerin dışarıyı izleyebilmesi için anne karnının şeffaf olması gerektiğini, anne karnındayken kuşların ve hannûn'un sesine âşık olduğunu, doğduktan sonra hannûn'un kucağına bırakıldığında çok heyecanlandığını vd. olayları anlatmıştır. İkinci şehadet bölümünde ise ölümünden önce kendisine zorla yedirilen kuşu, geceleri karargâhın üzerinde uçtuğunu, ölümünden sonra kuşların onu alıp götürdüğünü, arkadaşları ve annesinin cesedine doğru koştuğunu anlatmaktadır. [173]

[172] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.92.
[173] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.9-14-27-322.

2.5. ŞAHIS KADROSU

Kurgusal eserlerde nakledilen veya değişik şekillerde ele alınan olayın ortaya çıkışı için gerekli insan veya olay kahramanı vasfı verilmiş varlıklar için *"şahıs kadrosu"* ifadesi kullanılmaktadır. Metindeki tüm bu varlıklar, yüklendikleri fonksiyon bakımından karakter olarak ortaya çıkmaktadır.[174] Şahıs kadrosu yerine Fransızca *"actant"* kelimesinin karşılığı olan *"eylemci"* sözcüğünü kullananlar da bulunmaktadır. Günümüz Türkçesinde ise olayı gerçekleştiren varlıklar için *"kişi"* veya *"şahıs"* sözcükleri kullanılmaktadır. Şahıs kadrosundaki karakterler, yazarın tamamen hayal ürününden ibaret olabildiği gibi gerçek şahıslardan esinlenerek de tasarlanmış olabilir.[175]

İbrâhîm Nasrallâh, *Tuyûru'l-hazer*'de tasarladığı karakterleri sırası geldikçe kurguya katmıştır. Okurun zihninde gelecek olan karakter için bir ön hazırlık yapılarak karakterin ortaya çıkışına zemin hazırlanmıştır. Karakterler örgüyü bozmayacak ve diğer karakterleri etkilemeyecek şekilde olay akışının içine dâhil edilmiştir. Nasrallâh, karakterlerinin sunumunu üç şekilde gerçekleştirmektedir.[176] Bunlar, kahramanın kendisini bizzat sunması, kahramanın hâkim anlatıcı tarafından sunulması ve kahramanın başka bir karakter tarafından sunulmasıdır. Birincisinde karakter, okuyucu zihninde bir karakter oluşturacak şekilde kendi fikirlerini, duygularını ve yaşadıklarını kendisi anlatır. Romanda Küçük'ün şehadet adını taşıyan iki bölümde kendi düşüncelerini, duygularını, doğunca ve ölünce neler hissettiğini bizzat anlatması, okurun onu kendi anlatımıyla tanımasını sağlamaktadır.

İkincisinde karakter, hâkim anlatıcı tarafından anlatılır. Anlatıcı, karakterin iç ve dış dünyasına tamamıyla hâkimdir. Küçük ve Halîl'in arkadaşlığından bahsedilirken gizlenilen bütün sırlara vâkıf olunması, Küçük'ün Hannûn'a olan aşkı, Ali'nin radyoyu açıktan dinlemeden önceki cesareti gibi olaylarda görülen bütün duygu ve düşünceler hâkim anlatıcı tarafından bilinir ve anlatılır.

---

[174] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.43.
[175] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.44.
[176] Murşid Ahmed, **el-Binyetu ve'd-Delâletu fî Rivâyeti İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2005, s.46.

Üçüncüsünde yukarıdaki takdimlerle beraber yardımcı bir karakterin olaya dâhil olması söz konusudur. Bunu, Meryem'in düşüncelerinin kendisi, duygularının hâkim anlatıcı ve dış görünüşünün babası tarafından anlatıldığı kısımda görmek mümkündür. Deyr Yâsîn katliamını duyan Meryem, İsrail ile ilgili olumsuz düşüncelerini söylerken hâkim anlatıcı Meryem'in o sırada hissettiği korku ve nefreti anlatmaktadır. Meryem'in babası ise kızını sakinleştirmek için onun bir İngiliz kadını gibi güzel olduğunu ve dolayısıyla İsrail'in kendisini öldürmeyeceğine ikna etmeye çalışmaktadır. Meryem ise babasına İsrail'in Kral Davud otelindeki İngilizleri nasıl öldürdüğünü hatırlatarak babasını haksız çıkarmaya çalışmaktadır.[177]

2.5.1. Aslî Karakterler

Romanın şahıs kadrosu çeşitli statülerde tasarlanır. Bazı kahramanlar aslî karakter rolünü üstlenirken bazıları tamamlayıcı unsur olarak görev yapar. Tamamlayıcı unsurlar tâli karakterlerdir. Romanın aslî karakterleri olay örgüsünün temel unsurlarıdır. Bu karakterlerin kurgudan çekilmeleri halinde ana çerçevede bir eksiklik meydana gelir.

Küçük (es-Sağîr): Romanın ana kahramanıdır. Küçük, anne karnındayken etrafında cereyan eden olayları fark edebilen, olan biteni anlayabilen ve yaşananları yorumlayabilen bir karakterdir. Doğumunu ve ölümünü de bizzat kendisi anlatmaktadır. Bu itibarla Küçük, romanlarda alışılmış geleneksel karakterlerden çok farklı olarak yaratıcı bir yaklaşım ile tasarlanmış bir karakterdir.

Roman, Küçük'ün anlatımıyla başlamaktadır. Henüz doğmayan birinin olayları anlatması okurun şaşırmasına sebep olmaktadır. Küçük, fakir bir Filistinli ailenin çocuğu olarak bir mağarada dünyaya gelir. Meraklı bir kişiliğe sahiptir. Henüz bebek iken mavi parça diye ifade ettiği gökyüzüne, kuşlara ve Hannûn'a özel ilgi duymaktadır.[178]

Küçük'ün büyüdükçe kuşlara olan ilgisi ve merakı artmıştır. Bu durum onu sosyal çevreden yoksun bırakmıştır. Çünkü bu sosyal çevrede onun yaşıtları birer kuş

[177] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.82-83.
[178] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.7-19.

avcısıdır. Kuş avcılığı aileler için ek geçim kaynağıdır. Küçük'ün roman boyunca tek arkadaşı Halîl'dir. Dostu olarak gördüğü ve birçok gizli işi beraber gerçekleştirdiği Halîl, Küçük'e ihanet etmektedir. Küçük ve Halîl beraber kuş avlar, gıda kuyruğuna girer, oyun oynar ve okula giderler. İkilinin kuşları avlayıp serbest bırakması, satın alıp aynı şekilde serbest bırakması daha ilginci daha çok kuşu özgürlüğüne kavuşturabilmek için kuş alışverişi yapmaları temel ortak eylem mecrası görünümündedir.[179]

Küçük'ün kuşlara olan ilgisi, gün boyu arazilerde ve dağ eteğinde kuş kovalamasına sebep olmuş ve bu yüzden okula bir sene geç başlamıştır.[180] Küçük'ün birinci sınıfta akranlarından bir yaş büyük olma kurgusu, sınıf akranları arasında dikkat çekmesini sağlamaya yönelik tasarlanmış olmalıdır. Sınıf ortamında Hâlid Öğretmen de bu durumu önemsemiştir. Küçük'ün *"Sadece ben uzamadım, eski arkadaşlarım da uzadı, okulun ve kampın duvarları da uzadı. Belki de bu şekilde Allah'ı göreceğiz."*[181] şeklindeki cevabı, tasarımın sonraki aşamalara hazırlayıcı olduğunun işaretlerini içermektedir.

Küçük, eğitmek ve uyarmak için yakaladığı kuşları bir süre evinde beslemektedir. Bunlar arasında papağan, kanarya, bıldırcın, saka kuşu, serçe ve muhabbet kuşu gibi kuşlar mevcut olup[182] söz konusu kuş çeşitliliği dikkat çekicidir. Küçük, serçe, güvercin, cennet kuşu, muhabbet kuşu ve bıldırcın kuşunun taklidini yapabilmektedir.[183] Böylece Küçük'ün kuşlarla münasebeti aynı zamanda kendisi için de bir gelişme vesilesi şeklinde tasarlanarak kurguya çift taraflı doğal bir gelişme özelliği katılmıştır.

Küçük'ün kuşlar, özgürlük düşüncesi, doğa gibi düşünsel yönü sanatsal açıdan takviye edilmesine sebep olmuştur. Kurguda Küçük'ün şairlik yönü daha küçüklüğünde fark ettirilmiştir. Küçük, şairlik yönünün tezahürleri olan şiirlerini ve

[179] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.241.
[180] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.167.
[181] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.140.
[182] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.300.
[183] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.297.

bunların sanatsal özelliklerini Halîl ve Hannûn aracılığıyla tescil ettirmiştir.[184] Küçük'ün karakter anlamında en değişik huyu, yalanın sadece dille söylendiğine inanmasıdır. Bundan dolayı kendisine soru sorulduğunda ve yalan söylemesi gerektiğini düşündüğünde jest ve mimiklerle cevap vermektedir.[185]

Küçük'ün içinde yaşadığı sosyal çevre, casusluk tehlikesi ve tehdidi altındadır. Romanda sızdırılan bilginin değerinden ziyade bu eylemin mevcudiyeti gerginliğin kaynağı olarak kendisini gösterir. Bu husus bir tedirginlik kaynağı olarak onun yaşantısında da son derece belirgindir. Küçük'ün yoğun olduğu fark edilen bilgi sızdırılmasına karşı son derece katı olduğu görülmektedir. Onun bu tutumu çevresinde de etki yaratmıştır. Küçük ve teyzesi Meryem, 1967 Arap-İsrail Savaşı için kamptaki Filistinlilerin tepki göstermelerini sağlamışlardır.

Küçük, babasının hapiste olması ve dayısı Yûsuf'un maddi desteğinin aksamasından dolayı bir meyve fabrikasında çalışmak zorunda kalır. Okul, ev ihtiyaçları, iş ve kuşlar arasında yoğun ve stresli bir hayat yaşayan Küçük, 1967 yılında başlayan Arap-İsrail Savaşı sırasında yaşanan bir çatışmada şehit olur. Romanda doğumunu anlatan Küçük, aynı şekilde ölümü sırasında yaşananları da kendisi anlatmaktadır.[186]

Romanda Küçük'ün davranışlarını ikiye ayırmak mümkündür. Arkadaşlarıyla oynadığı zaman, telaş, tedirginlik ve sıkıntılardan uzaklaşmakta sadece kuşlar ile ilgilenmektedir. Evde veya ailesiyle vakit geçirdiği zamanlarda ise başta aile ihtiyaçları olmak üzere kişisel ve ailevi sıkıntıları ile yüzleşmektedir. Küçük, romanı kahraman anlatıcı olarak anlattığı bölümlerde birinci tekil zamiri kullanmış ve bu sayede romana trajik ve dramatik bir görüntü kazandırmıştır.[187]

Nasrallâh'ın Küçük'e neden herhangi bir isim vermemesi merak konusudur. Yazar, kendi hayatından esinlenerek yazdığı bu romanın ana kahramanını isimsiz bırakmasına ilişkin bazı yorumlar mevcuttur. Bunlardan biri 13 yıl fakir ve mülteci

[184] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.283-284.
[185] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.124.
[186] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.303-330.
[187] Mihned Yûnus, "Rivâyetun lâ Tentehî Rivâyetun lâ Teşîhu", **Mecelletu'l-Âdâb**, 07.1997

olarak yaşayacak olan bir karakterin ölümünün sadece sayısal anlam ifade etmesidir. Diğer bir yoruma göre ise Nasrallâh, romanın ana kahramanının ismini ironik bir amaçla tercih etmiştir. Nitekim romanda büyük işler başaran ve olağandışı vasıflara sahip bir karakterin *"Küçük"* şeklinde anılması bunu göstermektedir.[188]

'Âişe: Romandaki ana karakterlerden biri de 'Âişe'dir. 'Âişe, Küçük'ün annesi olarak kurguda yer almıştır. Küçük, annesinin karnındaki serüvenini anlattığı sırada 'Âişe kurguya katılmıştır. Esmer ve zayıf bir görünüme sahip olup zeki bir kadındır. Meryem'in kendisini istemeye gelen görücülere olumsuz yanıt vermesi üzerine 'Âişe, ailesine yük olmamak için 'Âlî'nin evlilik teklifini kabul etmiştir. 'Âlî ve 'Âişe evlilik sonrası bir süre Cebelu'n-nazîf'de bulunan bir mağarada yaşamışlardır. Daha sonra el-Vahadât kampına yerleştirilmişlerdir.[189]

'Âişe, geleneksel adet ve inançlara bağlı biridir. Bu, hamile kalabilmek için ve hamile kaldıktan sonra çocuğun cinsiyetini öğrenebilmek için yaptığı uygulamalara da yansımaktadır. 'Âişe, Küçük doğduktan sonra onu beslemede yetersiz kalma endişesine hatta Küçük'e karşı ölüm korkusuna kapılmıştır. Bu nedenle onu korumak üzere pek çok arayışa girmiştir. 'Âişe'nin Küçük'ten başka çocukları da vardır. Ancak Suhâ isimli kızı dışında diğer çocukların isimleri kurguya yansımış değildir. Ayrıca bu çocuklar kurguda etkin rol de üstlenmiş değillerdir.

'Âişe'nin psikolojik olarak bir çöküntü ile karşı karşıya olduğu roman boyunca takip edilebilmektedir. Her şeyden önce olağandışı bir çocuk doğurmuş olması, 'Âişe için onulmaz bir tedirginlik ve endişe kaynağı olmuştur. Diğer taraftan 'Âişe, geleneksel ve gündelik hayatın getirdiği yüklerin olumsuzluklarından da ciddi olarak etkilenen bir karakterdir. Kocası 'Âlî'nin yeniden evlenme ihtimali, tedirginliğinin sürekliliği için önemli bir gerekçe oluşturmuştur. Bu arada 'Âlî'nin hapse girmesi ve 'Âişe'nin maruz kaldığı geçim sıkıntısı, içinde bulunduğu psikolojik çöküntüyü daha da derinleştirmiştir. Nasrallâh, romandaki bazı isimleri

[188] Muhammed Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Mutehayyilu'r-Ruvâî; Sultatu'l-Merci' ve İnfitâhu'r-Ru'ya**, 'Âlemu'l-Kutubi'l-Hadîd, İrbid 2015, s.99.

[189] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.34-66.

yakın çevresinden esinlenerek seçmiştir. Romandaki ‘Âlî ve ‘Âişe isimleri Nasrallâh’ın anne ve babasının isimleridir.

‘Âlî: Romanın ana karakteri Küçük’ün babasıdır. ‘Âişe gibi 1948 yılında Ürdün’e göç etmek durumunda kalan kişilerdendir. Roman kurgusuna birinci şehadet bölümünde Küçük tarafından dâhil edilmiştir. ‘Âlî, Filistinli diğer göçmenler gibi zor şartlar altında taş ocağında çalışmaktadır.[190] Halası Ummu Sureyyâ tarafından sürekli ikinci defa evlenmeye zorlanan ‘Âlî, gelin adayı Sureyyâ’yı kardeşi ‘Îsâ için düşündüğünden bu teklifi ret etmektedir. ‘Âlî, Cemâl Abdunnâsır hayranıdır. Yeni bir erkek çocuğu olması halinde ona Cemâl ismini verme hayalini çok önemsemektedir.[191]

Cesur bir karakter olan ‘Âlî, yasak olmasına rağmen radyodan Cemâl Abdunnâsır’ı dinlediği için hapse girer.[192] Roman kurgusunda radyodan bile olsa Abdunnâsır’ı dinlemek müeyyidesi ağır bir eylem olarak gösterilmiştir. Siyasi kısıtlamalar gibi Abdunnâsır hususundaki katılık, roman kurgusunda “*En cesur insan bile Cemâl Abdunnâsır’ın sesini ancak yorgan altında radyoyu bir kor parçası gibi tutarak ve sesini kısarak dinleyebilir. Siyaset ile ilgili konuşmak kimin haddine?*[193] ifadeleriyle vurgulanmıştır.

‘Âlî, bir süre hapiste tutuklu kalmış ve uğradığı baskılar sonucunda kendisi gibi ailesi de sıkıntı yaşamıştır. Yokluğu süresince ailesi bir müddet ‘Âişe’nin kardeşi Yûsuf’un sağladığı destekle geçimini sağlamış, bu desteğin kesilmesinden sonra Küçük çalışmak zorunda kalmıştır.

Meryem: Romanın ana karakteri Küçük’ün teyzesidir. Hiç evlenmemiş bir karakter olarak Meryem, özellikli bir tasarımdır. Küçük, teyzesi Meryem’e roman boyunca “anne” diye hitap etmektedir. Meryem, Filistin Kurtuluş Ordusunda subaylık yapan Selmân adında birine ilgi duyduğu için aldığı bütün evlilik tekliflerini

[190] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.108.
[191] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.82.
[192] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.59.
[193] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.190.

geri çevirmektedir.[194] Meryem'in kampta kurulan evlerde oturmayıp kampın önünde kurduğu bir çadırda yaşayan bir karakter olarak tasarlanmış olması, mültecilerin bir gün vatanlarına döneceklerine ilişkin güçlü beklenti ve inançlarının bir tezahürüdür.

Meryem, kendisini yirmi yıldır beklediği Selmân'ın isim değiştirip "Ahmed Beg" adıyla yıllardır kampta karakol amirliği yaptığını öğrendiğinde bütün hayalleri ve umutları yıkılacaktır.[195] Nasrallâh'ın tasarımlarında umut ve umutsuzluk, beklenti ile gerçeklik sürekli güçlü bir şekilde canlı tutulur. Nasrallâh, bu karşıtlıkları tam bir sanatçı yaklaşımıyla kurguladığından bu incelik çoğu zaman ön plana çıkmaz. Meryem karakterinde onun bu tasarımı kanıtlı bir şekilde analiz edilebilmektedir.

Romanda genellikle "kumral Meryem" olarak anılan Meryem, eşi benzeri bulunmayan bir güzelliğe sahiptir. Buna rağmen Selmân'ı beklediği için hiç evlenmemesi, Meryem'in kurtarılmayı bekleyen Filistin'i sembolize ettiğinin tezahürüdür. Nasrallâh, Meryem karakteri üzerinden Filistin'in tertemiz kaldığı ve eşi benzeri bulunmayan bir güzelliğe sahip olduğu düşüncesini paylaşmaktadır.

Meryem, bazı roman karakterlerinin manevi annesi durumundadır. 'Âişe, Ummu Halîl, Hannûn ve Küçük dertlerini ve sırlarını Meryem ile paylaşmaktadır. Romandaki karakterlerin akıl hocası olan Meryem, 1967 savaşında kurulan gönüllü ordu için çadırını bağışlamış ve bu çadırda askeri teçhizat saklanmıştır.[196]

Hannûn: Ummu Halîl'in kızı olan Hannûn, romanda Küçük tarafından birinci şehadet bölümünde kurguya dâhil edilmiştir. Hannûn, anne karnındaki Küçük'ün sevgisini kazanmış ve Küçük doğduktan sonra da aralarındaki bağ giderek kuvvetlenmiştir. Hannûn, Küçük'ün iletişim kurabildiği özellikli ve olgun bir karakter olmakla beraber sinirlendiğinde adeta kendisini kaybeden bir karakterdir. Romanda Hannûn'un geçirdiği bir sinir krizi, Halîl'in Küçük'ün kendisini Samîra ile aldattığını söylediği sırada tasvir edilmiştir.[197] Hannûn'un Küçük ile iletişiminde zaman zaman sorunlar yaşandığı görülmektedir. Onun Küçük'e kuş eti yememek

[194] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.66.
[195] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.362-363.
[196] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.304.
[197] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.204.

konusunda verdiği sözü bozması Küçük ile aralarının geçici de olsa bozulmasına sebep olmuştur.[198]

Hannûn, Küçük ile ilgili tüm sıkıntılarını Meryem'e anlatmaktadır. Küçük'ün kuşlara olan ilgisi bir müddet sonra Hannûn'a bıkkınlık vermiş ve Küçük'ten kendisi ile kuşlar arasında bir seçim yapması gerektiğini istemiştir. Küçük'ün kuşları seçmesi üzerine araları iyice bozulmuştur.[199] Hannûn, 'Âlî ve Zevbe'a gibi koyu bir Cemâl Abdunnâsır hayranıdır. 1967 Arap-İsrail Savaşında Abdunnâsır için sloganlar atmaktadır. Abdunnâsır sevgisi o kadar büyüktür ki okuldaki arkadaşları yanlarında babalarının resmini taşırken Hannûn, Abdunnâsır'ın resmini taşımaktadır.[200] Hannûn, 1967 savaşında kurulan orduya gönüllü asker olarak katılmıştır. Romanın ikinci şehadet bölümünde Küçük ile birlikte uçtuğu ile ilgili bir bilgi söz konusu olsa da bunun Küçük'ün gördüğü rüyanın devamı olduğu anlaşılmaktadır.

Halîl: Romanda Halîl isminde iki kişi bulunmaktadır. Bunlardan ilki Ummu Halîl'in Hannûn gibi kız olmasından korktuğu ve henüz anne karnındayken Küçük ile iletişime geçen ancak doğduktan kısa bir süre sonra vefat eden kişidir. İkincisi ise Küçük'ün kendisiyle tesadüfen tanıştığı, ona kendi eliyle yaptığı av aletini hediye ettiği ve bütün sırlarını paylaştığı kişidir. Halîl, Küçük'ün tek arkadaşı ve dostu durumundadır. İkili beraber sürekli kuş avlamaktadır.[201] Halîl ismi "dost" anlamına gelmektedir. Halîl'in Küçük ile Hannûn'un arasını bozmaya çalışması ve Küçük'e verdiği kuş yememe sözünü tutmaması[202] Küçük ile aralarının bozulmasına sebep olmuştur.

Halîl, Küçük'ün kötü alışkanlıklar edinmesine de sebep olmaktadır. Halîl, Samîra adında bir kız ile düşük bir bedel karşılığında evcilik oyunu oynamaktadır. Bunu, Küçük'e de teklif etmiştir. Küçük'ün böyle bir hata yapmaması, Hz. Yûsuf kıssasını andırmaktadır. Halîl'in Fuâd isimli karaktere ücret karşılığında açık hikâyeler anlatması yine kötü huylarından biridir. Halîl'in karakter yapısı ve

[198] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.201.
[199] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.241.
[200] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.294.
[201] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.143-144.
[202] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.206-224.

dostluğu, okura bu ismin kendisine ironi amacıyla verildiği kanaatini oluşturmaktadır. Halîl, savaş sırasında tıpkı diğer arkadaşları gibi Filistin Kurtuluş Ordusuna katılmıştır.

Ummu Halîl: Romanda künyesiyle anılan karakterlerden biri olan Ummu Halîl, Hannûn ve ölen küçük Halîl'in annesidir. Ummu Halîl, hem Cebelu'n-nazîf'te hem de el-Vahadât kampında Küçük'ün annesi 'Âişe'nin en yakın dostu ve komşusudur.[203] Ummu Halîl, oğlu Halîl öldükten sonra romanda Ummu Hannûn olarak da anılmaktadır. Ebû Halîl'in bir patlama nedeniyle ölmesi üzerine Zevbe'a lakaplı Ebû Muhammed ile evlenerek kamptaki hayatına devam etmiştir. Ummu Halîl, kısıtlı imkânlarıyla terzilik yaparak geçimini sağlamaya çalışmaktadır.[204]

Nasrallâh, Ummu Halîl üzerinden Filistin'in kültürel ve edebî değerlerini yansıtmaktadır. Ummu Halîl'in ağıtları, Hannûn ve diğer çocukları için söylediği ninnilerin bir kısım sözleri romanda yer almıştır. Kocası öldükten sonra Zevbe'a'nın yaptığı geleneksel evlilik teklifini kabul etmesi, Ummu Halîl'in geleneksel değerlere olan bağlılığından kaynaklanmaktadır.

Ebû Halîl: Ebû Halîl, Hannûn ve Halîl'in babasıdır. Filistinli diğer göçmenler gibi taş ocağında çok zor şartlar altında çalışmaktadır. Kendisi dinamit ustası olup bir gün patlamayan bir dinamiti kontrol ederken dinamitin patlaması sonucu hayatını kaybetmiştir. Cesedinden kalan parçalar bir torba içinde Zevbe'a tarafından eşi Ummu Halîl'in evine götürülür. Ebû Halîl öldüğünde eşi Ummu Halîl henüz altı aylık hamiledir. Ebû Halîl'in cenaze merasimi son derece kalabalıktır ancak iş arkadaşlarından sadece iki kişi katılmıştır.[205] Nasrallâh, toplumsal, kültürel ve geleneksel değerleri karakterlerin rolleri üzerinden metne yansıtmaya önem veren bir yazardır. Cenaze merasiminde Ebû Halîl için okunan telkin duası ve yapılan duaların romanda tam metin olarak verilmesi bununla ilgilidir.

Ebû Halîl'in ölümü, göçmenler arasında kargaşa yaratmıştır. Bu ölümden en çok etkilenen kişi, henüz anne karnındaki oğlu Halîl'dir. Küçük ile iletişime geçen

[203] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.57-58.
[204] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.272.
[205] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.252.

Halîl, babasını görmeyi çok istediğini ifade etmiştir. Nitekim doğduktan kısa bir süre sonra kendisi de vefat etmiştir. Nasrallâh, bu kurgu üzerinden Filistinliler için birçok istek ve hayalin ancak öldükten sonra gerçekleşebileceğini ima etmiş olmalıdır.

Küçük Halîl: Ummu Halîl ve Ebû Halîl'in oğlu, Hannûn'un kardeşidir. Henüz anne karnındayken Küçük ile iletişime geçen olağandışı bir karakterdir. Halîl, Küçük ile olan sohbetinde babasını görme arzusunu ifade etmiştir. Ancak Ebû Halîl'in ölümü, Halîl doğmadan yaşandığı için bu isteği gerçekleşmemiştir. Halîl, özellikli bir karakterdir. Küçük'ün manevi olarak konuştuğu tek kişidir. Nasrallâh'ın Halîl'i bu şekilde tasarlaması ve romandan erken ayrılması, kabiliyetli ve olağandışı insanların hayattan bir şekilde izole edildiği düşüncesine dayanır.

Halîl, ismiyle müsemma biridir. Küçük, onun farklılığını görebildiği için kendisiyle iletişime geçmiş ve dış dünyayı anlatmıştır. Ayrıca romandaki iki Halîl arasında karakter anlamında bir zıtlık söz konusudur. Romanda Küçük'ün dostu olarak gördüğü Halîl'in dostluk vasıfları bulunmazken küçük Halîl, dostluk vasıflarını taşıdığı için Küçük ile olan dostluğu henüz anne karnında başlamıştır. Halîl'in doğduktan kısa bir süre sonra vefat etmesinin bir diğer sebebi ölen babasını görme arzusuyla ilgili olabilir.

Zevbe'a: Romanda asıl ismiyle anılmayıp hem lakap hem künyesi ile anılan tek karakterdir. Deyr Yâsîn'de şoförlük yaptığı dönemde arabayı çok hızlı kullanmasından dolayı kendisine *"fırtına"* anlamına gelen *"ez-Zevbe'a"* lakabı verilmiştir.[206] Asıl ismi bilinmeyen ve künyesi Ebû Muhammed olan Zevbe'a, eşi Ummu Muhammed ve oğlu Muhammed'i Deyr Yâsîn katliamında kaybetmiş ve Ürdün'e yalnız göç etmiştir.[207] Ebû Halîl, taş ocağındaki patlamada ölünce Zevbe'a, kabrin üzerine bir örtü atarak dul kalan Ummu Halîl'e talip olduğunu eski bir Filistin geleneği ile belirtmiştir. Nasrallâh'ın bu eski geleneği romanda işlemesi, Filistin geleneklerine önem atfetmesinden kaynaklanmaktadır.

[206] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.45.
[207] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.51.

Ummu Halîl ile evlenen Zevbe‘a, bir müddet sonra çalıştığı taş ocağında gerçekleşen bir patlama sonucu bacağını kaybeder. İnsanlar, onun pek hoşlanmadığı Zevbe‘a lakabının bundan sonra kendisiyle dalga geçme anlamına geleceğini düşündükleri ve aynı şeyin kendi başlarına gelmelerinden korktukları için artık bu lakabı kullanmayıp künyesi olan Ebû Muhammed ismiyle anmışlardır.[208] İnsanların bu yaklaşımı, dini inançlarının bir yansımasıdır. Lakap üzerinden dalga geçmenin kötülüğü dolaylı yönden ifade edilmiş olmalıdır.

Zevbe‘a, esprili bir karakter olarak tasarlanmıştır. Bacağını kaybettikten sonra bacağının bir mezara gömüldüğünü ve mezar taşına bir şey yazılmadığını öğrendiğinde “*Hemen gidin ve şöyle yazın: Fakir kulun cesedinden incelemeye tâbii tutulması için Allah’a ön numune. Gerisi gelecek.” Allah Teâlâ “Ruhunu getirdin mi?” diye sorduğunda Azrail ne diyecek? Zavallı melek titreyecek ve diyecekki: “Allah’ım bana merhamet et. Sadece bacağındaki ruhu alabildim.”*[209] Şeklinde verdiği tepkiden yaşadığı kötü olayları bile mizah konusu yapabildiğini anlamaktayız.

Zevbe‘a, çalışkan bir karakterdir. Bacağını kaybettikten sonra taş ocağındaki işini bırakan ve şirketten yüklü bir tazminat alan Zevbe‘a, kamptaki ilk fırını açmıştır. Başlarda sosyal çevresi tarafından yadırgansa da Filistin’den gelen yeni göç dalgasıyla beraber ekmeğe olan talep sayesinde kazancı oldukça artmıştır. Maddi anlamda rahatlamasına rağmen vicdani olarak rahatsızdır. Çünkü işleri yeni mülteciler sayesinde düzelmiştir. Filistin’e dönüş umudu yüksek olan Zevbe‘a, Filistin’e koltuk değnekleriyle gitmeyi bir utanç kaynağı olarak görmektedir. Muhtemelen bacağını vatanı için kaybetmemiş olması, kendi vatanına karşı mahcup hissetmesine sebep olmaktadır. Ona göre her insan kıyamet günü kendi vatanında dirilmelidir. Bundan dolayı Zevbe‘a, karmaşık duygular hissetmektedir. Filistin’e dönme olasılığı karşısında bir yandan sevinirken diğer yandan vicdan azabı çekmiştir.[210]

[208] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.302.
[209] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.300.
[210] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.57.

Ummu Sureyyâ: ‘Âlî’nin halasıdır. Asıl ismi verilmeyip kızı Sureyyâ’nın künyesi ile anılmaktadır. Ummu Sureyyâ’nın şehit olan çocuklarından birinin ismi Su‘dâ olduğu için bazen Ummu Su‘dâ olarak da anılmıştır.[211] Romanın en değişik karakterlerinden biridir. Bir taraftan ‘Âişe’yi kıskanan, sevmeyen ve ‘Âişe’nin yuvasını yıkmaya çalışan biri olarak yansıtılırken diğer taraftan çocuklarını savaşta kaybettiği için psikoloji bozulmuş, çocukların bile kandırabildiği saf biri olarak tasarlanmıştır. Hatta Küçük ve Halîl, kendisine hem kuş satıp hem de kuşları salmasını sağlayarak onun bu saflığından yararlanmaktadır.[212]

Ummu Sureyyâ tıpkı Küçük gibi kuşları sevmektedir. Küçük’ün Ummu Sureyyâ’nın yaptığı hataları göz ardı edip zamanla kendisini sevmesi de muhtemelen bu sebepledir. Küçük, Ummu Sureyyâ için sürekli kuş getirmekte ve beraber bu kuşları salmaktadırlar. Ölüm döşeğinde bile Küçük ve Halîl’den son kez kuş getirmelerini istemiştir. Niyeti, ölen çocuklarına *“yakında geliyorum.”* şeklinde haber göndermektir. Ummu Sureyyâ, kendisine getirilen kuşları salıverdikten sonra onları izleyerek vefat etmiştir.[213]

Küçük, Ummu Sureyyâ’nın ölümüne çok üzülmüş ve bir süre kabrini ziyaret edip kabri üstüne getirdiği kuşları onun için salmıştır.[214] Ummu Sureyyâ’nın kuşlara ve dolayasıyla özgürlüğe olan sevgisi, Küçük’ün bütün hatalarına rağmen kendisini çok sevmesine sebep olmuştur. Nasrallâh, kurgudaki bu yaklaşımıyla her insanın hatalı ve eksik olduğunu, özgürlük düşüncesinin ve vatana duyulan sevginin insana anlam kattığını, anlaşamayan kişilerin bile ortak bir değer ve duygu etrafında birleşebildiğini Küçük ve Ummu Sureyyâ üzerinden anlatmıştır.

2.5.2. Tâlî Karakterler

Tamamlayıcı karakterler olarak da adlandırılan bu karakterler, anlatımın bütünlüğü ve kurgunun gücü açısından romana önemli katkı sağlarlar. Ancak kurgudan çekilmeleri halinde bile kurgunun ana çerçevesinde herhangi bir bozulma

[211] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.83.
[212] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.87.
[213] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.240.
[214] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.246.

meydana gelmez. *Tuyûru'l-hazer'*de el-Vahadât kampında su kuyusunun başında kavga eden kadınlar[215] veya gıda yardımı sırasında kuyrukta bekleyen Filistinliler[216] romanda tamamlayıcı unsurlar olarak olay örgüsüne katılmıştır. Romanda belirli görevleri üstlenen tâlî karakterler ise aşağıda belirtilmiştir.

Yûsuf: 'Âişe ve Meryem'in kardeşi, Küçük'ün dayısıdır. Romanda ablası Meryem'e evlenmesi için yaptığı baskı ile kurguya dâhil edilmiştir. 'Âlî'nin iş yoğunluğu sebebiyle hastane ve alışveriş gibi ihtiyaçlar Yûsuf'un yardımıyla yapılmaktadır. 'Âlî'nin siyasi sebeplerden dolayı hapiste olduğu sürede bir körfez ülkesinde çalışmakta olan Yûsuf, yaklaşık iki ay boyunca maddi yardım sağlayarak 'Âişe'nin geçimine yardımcı olmuştur. Bir müddet sonra Yûsuf'tan yardım gelmediği gibi kendisinden haber de alınamamaktadır.[217]

Sureyyâ: 'Âlî'nin halasının kızıdır. Şişman biri olan Sureyyâ, 'Âlî'yle evlenmek istemektedir. Ancak 'Âlî, Sureyyâ'yı kardeşi 'Îsâ için düşünmektedir. Sureyyâ ise sürekli olumsuz yanıt vermektedir. Sureyyâ'nın varlığı ve 'Âlî'yle olası evliliği, Küçük'ün ailesinde huzursuzluğa neden olmuştur. Bu nedenle Küçük, Sureyyâ'yı hiç sevmemektedir.[218] Annesinin ölümünden sonra bir süre eve kapanan Sureyyâ'dan daha sonra bahsedilmemektedir.

'Îsâ: Küçük'ün amcasıdır. 'Îsâ, üvey annesi Halîme tarafından evden kovulduğu için kısa bir süre 'Âlî'nin evinde kalmıştır. Ayrıca Sureyyâ ile evliliği gündeme geldiyse de ret cevabı almıştır.

Sa'ûd eş-Şerrânî: Kötü Sa'ûd lakaplı bu çocuk, mahallede ve okulda yaptığı yaramazlıklar ile bilinmektedir. Sa'ûd, kuşlara yaptığı işkence yüzünden Küçük ile iyi geçinememektedir. Hatta Küçük'ün Sa'ûd ile kavga ettiği bile olmuştur.[219] Sa'ûd, okulda din dersi hocasının çekmecesine yılan koyduğu için okuldan kovulmuştur.

[215] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.131.
[216] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.246.
[217] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.147-148.
[218] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.86.
[219] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.277-278.

Sa‘ûd’un bir sıpanın tekmesiyle belinin kırılması, çevresi tarafından hocasına yaptığı edepsizliğe bağlanmış ve uzun süre bu durum darb-ı mesel olarak anlatılmıştır.[220]

Din Dersi Hocası: Romanda gerçek adı verilmeyip mesleği ve vasfı ile anılan tek karakterdir. Din dersi hocası, okulun en sert öğretmenidir. Öğrencilere sürekli cezalar vermekte ve onları dinsizlikle suçlamaktadır. Din dersi hocasının bu karakterde tasarlanması, Ortadoğu’da Müslümanlık kisvesiyle ortaya çıkan ve masum insanlara işkence eden kişi veya grupları temsil ettiği düşüncesi ile ilgili olabilir. Nitekim öğrenciler, kendilerine haksızlık eden din dersi hocasının hatalarını İslam’a bağlamaktan ziyade Allah’ın bu kişiyi Kur’an’ı ezberlemeyenler için bir bela olarak gönderdiğini düşünmektedirler.[221]

Hâlid Öğretmen: Küçük’ün sınıf öğretmenidir. Sert bir mizaca sahiptir. Bir gün Küçük’e kuşları avladıktan sonra tekrar salmasının nedenini sorar ve aldığı cevap karşısında çok şaşırır. Küçük‘ten engelli kızı için kuş avlamasını talep etmiş, Küçük ve Halîl de öğretmenlerinin isteğini yerine getirmiştir. Hâlid Öğretmen kızının ilk defa bu kadar mutlu olduğunu gördüğü için sevinçten ağlamıştır.[222]

Hâlid Öğretmen, 1967 savaşından önce sınıfta Filistin bayrağı çizdiği ve siyasi propaganda yaptığı gerekçesiyle Küçük’ün babası ‘Âlî gibi bir süre hapse girmiştir.[223] Romanda uygulanan siyasi baskının seviyesi, eğitimcilerin bile kendi düşüncelerini rahatça söyleyemediği ve sınıfta anlatılanların takip edildiği, Hâlid Öğretmen’in yaşadıkları üzerinden yansıtılmıştır.

Ebû ‘Âlî: Küçük’ün büyükbabasıdır. Künyesi ile anılan bu karakter, eşinin ölümünden sonra Halîme denilen bir kadınla evlenmiştir. Ebû ‘Âlî, çirkin bir kadınla evlenmek istemektedir. Ona göre çirkin kadınlar kendileri ile çok uğraşmaz ve ölen çocuklarını hemen unuturlar. Halîme, Ebu ‘Âlî’ye göre istediği niteliktedir.

[220] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.235.
[221] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.272-277.
[222] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.222.
[223] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.92.

Halîme: Halîme, Ebû ‘Âlî’nin ikinci eşidir. Çocukları Muhammed, Saîd, Rubhî, Abdullâh ve Zureyfe 1948 savaşında şehit olmuştur.[224] Halîme, Ebû ‘Âlî’nin istediği nitelikte, çirkin ve unutkandır. ‘Îsâ’yı evden kovması ve pek anlaşılabilir bir tip olmaması, Nasrallâh’ın bu ismi de anlamından hareketle ironi amacıyla tercih ettiği düşüncesini uyandırmaktadır.

Selmân: Filistin Kurtuluş Ordusunda subay olan bu karakter, Meryem’in yirmi yıl beklediği kişidir. Selmân’ın Ürdünde bir karakolda *“Ahmed beg”* olarak müdürlük yaptığı yirmi yıl sonra anlaşılmaktadır. Bu durum, Meryem’i hayal kırıklığına uğratmıştır. Selmân, romanda Filistin’i kurtaracaklarına inanılan orduyu temsil etmektedir. Bu ordunun Filistin’i kurtarmaktan ziyade kendi çıkarları için çalıştığı Selmân üzerinden anlatılmıştır. Selmân, davasını unutan ve yaşadığı yere hizmet etmeye başlayan biridir. Bu uğurda ismini bile değiştirmiştir. Karakter olarak, romanda hayal kırıklığı yaratmıştır.

Hâmid: Küçük’ün kendisiyle kuş alışverişi yaptığı karakterdir. Hâmid, kuş avlamakta usta biridir ve bunu Küçük dâhil kimseye öğretmemektedir. Avladığı kuşları kendi dükkânında satmaktadır.

Romanda adı geçtiği halde pek bir fonksiyonu bulunmayan karakterler de bulunmaktadır. Ebû Fuâd, Fuâd, Ebû Belehe, Samîra, Hâlid Öğretmenin engelli kızı, ‘Âişe’nin kızı Suhâ ve ismi verilmeyen anne-babası romanda etkin olmayan diğer tâli karakterlerdir.

2.6. ZAMAN

Anlatma esasına bağlı edebî metinlerin incelenmesinde zaman kavramı üzerinde durma zorunluluğu bulunur. Bu tarz eserlerin temel özelliği kurgusal olmalarıdır. Yani kurgu, tasarlanmış bir dünyada meydana gelen olayları içermektedir. Bu dünyadaki zamanın da kurgusal olması doğaldır. Zaman, bu eserlerin yapısında esas unsuru teşkil eder. Yazar, hikâyesini zamandan bağımsız yazamaz. Zaman, hikâyenin şahıs, mekân ve olay unsurlarıyla son derece ilgilidir.

[224] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.82-83.

Yazar, eserinde tek bir zamanı kullanabildiği gibi birçok zamanı çeşitli tekniklerle de kullanabilir.[225]

Eser, bir süre zarfında meydana getirilir ve yine başka bir süre zarfında okuyucu tarafından anlaşılır. Bunlardan birincisi "yazma zamanı" ikincisi ise "anlatma/yaratma zamanı" olarak isimlendirilir. Ancak bu iki zamana ek olarak iki zaman daha bulunur. Birincisi, kahramanların konuştuklarını duyabilen, hissettiklerini ve hareketlerini görebilen, anlatıcının gözlemlerini kurgusal dünyaya has bir şekilde ifade ettiği anlatım zamanı (hârici zaman), diğeri ise eserde olayların yaşandığı zaman (dâhili zaman) olarak ifade edilebilir.[226]

Roman türü edebî eserler, zaman bakımından kronolojik sıraya uygun olarak ele alınabildiği gibi geri dönüş ve zamanda ileri gitme tekniklerinin kullanımı ile kronolojik olmayan bir şekilde de ele alınabilir. Nasrallâh, romanlarında söz konusu teknikleri sıkça kullanmaktadır. *Tuyûru'l-hazer* romanında zamanın değişik üsluplarda tezahürleri görülmektedir. Zaman bazen uzun sayfalar arasında yayılmakta bazen hızlı bir şekilde geçilmektedir. Bu, olayın önemine göre değişiklik göstermektedir. Ayrıca roman içerisinde zaman dilimine işaret eden kavramlar bulunur. Bu bakımdan *Tuyûru'l-hazer* romanında geçen *"'Âişe'nin üzerinden iki zor gün geçti, Güneş battığında, zaman sıkıcı gecelerden ibaretti*, *sabah namazına kadar çalıştı"*[227] gibi ifadelerde zaman belirgin olarak işlenmiştir.

Zaman kavramı bir Filistinli için başlı başına bir sıkıntı, zorluk ve hüzün ifade eder. Romanda Haziran ayı, içinde yaşanılmış olaylardan dolayı uğursuz olarak kabul edilmiştir. *"Kara Haziran'ın kızgın güneşinde sırtını duvara yasladı."* ifadesi, Haziran ayına olan bakış açısını yansıtmaktadır. Romanda gün içerisindeki bir vakte, aylara, mevsimlere ve yıllara işaret edilmiştir. Ancak romanda geçen mevsim isimleri *"Kamptaki ilk kış çok zor geçti"* ve *"Sonbahar geldiğinde kampın boş*

[225] Aktaş, **Roman Sanatı**, s.133.
[226] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.51.
[227] Nasrallâh**, Tuyûru'l-Hazer**, s.61-75-97-165.

yerlerindeki karanlıklar çoğaldı." ifadelerinde olduğu gibi genelde mekân ile birlikte tasvir edilmiştir.[228]

Roman içerisinde olayın gerektirdiği şekilde zamanın yavaşlatılması ve hızlandırılması söz konusudur. Bu durum, anlatıcı tarafından bir takım teknikler kullanılarak gerçekleştilir. Nasrallâh, yaklaşık yirmi yıllık bir süre zarfını ele aldığı bu romanında birtakım teknikler kullanarak zamanı hızlandırdığı gibi detaylı olarak anlatmak istediği yerlerde anlatım zamanını yavaşlatmıştır. Bu durum, okuyucu tarafından eserin dikkatli bir şekilde takip edilmesi gereksinimini ortaya çıkarmıştır.

2.6.1. İstircâ'

Roman içerisinde şimdiki zaman diliminden geçmişte yaşanmış bir olayın hatırlanması ve anlatılması için yapılan geri dönüştür. Nasrallâh, bu tekniği eserlerinde yenilik ve canlılık katma amacıyla kullanmıştır. Zamanda geri dönüş, romandaki kişiler veya anlatıcı ile ilgili bir durumdur.[229] Geri dönüş tekniği kendi içerisinde kısımlara ayrılmaktadır. Geçmişte yaşanan bir olayı anlatmak için romanın kapsadığı zamanının ötesine yapılan geri dönüş *"İstircâ'u'l-hâriciyye"* olarak tanımlanmıştır.[230] 'Âişe, Küçük ile beraber evin önünde otururken 1948 yılında İsrail'in kurulmasından sonra Ürdün'e doğru yaptıkları göçü anlatmaktadır.[231] Küçük'e göç sırasında yaşadıklarını anlatan 'Âişe, romanın kapsadığı zamanın öncesine gitmekte ve bilgi vermektedir.

Romanın kapsadığı zaman içeresinde yapılan geri dönüş *"İstircâ'u'd-dâhilî"* olarak tanımlanmıştır. Yazar, geriye dönük bilgi vermek, kapalılığı gidermek veya yaşanılan olaya geçmişte işaret edildiğini göstermek amacıyla bu tekniği kullanır.[232] Romanda fırtına anlamına gelen Zevbe'a lakaplı karaktere bu lakabın verilme sebebi, geri dönüş tekniği kullanılarak geçmişte atik, hızlı ve çevik bir şoför olduğu için kendisine bu lakabın verildiği anlatılır.

---

[228] Mûsâ Rubâbe'e, **Kıraâtun fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer**, s.3.
[229] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.61.
[230] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.244.
[231] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.341.
[232] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.246.

Tamamlayıcı geri dönüş olarak da ifade edilen İstircâ'u't-tekmîlî, ani gelişen ve sebebi anlaşılmayan bir olayın sebebini açıklamak üzere olaydan hemen öncesine gidilmesini ifade eder.[233] Romanda Ebû Halîl'in öldüğü, cesedinin bir torba içerisinde eve götürüldüğü ve kadınların feryat ettiği bir şok olarak anlatılır ve yaşanan bu ölümün sebebini anlatmak için olayın hemen öncesine gidilir. Bu sayede ölümün taş ocağındaki bir ihmalden kaynaklanan patlama sonucu gerçekleştiği anlaşılır.

Tekrarlanan geri dönüş veya *İstircâ'u't-tekrârî* denilen teknik, yaşanan bir olayı daha iyi anlatmak için daha önce yaşanmış benzer bir olaya gidilip iki olay arasındaki benzerlik veya zıtlığın kıyas yoluyla gösterilmesini ifade eder.[234] Meryem, 1967 Arap-İsrail Savaşı başlamadan önce Filistin'e dönme umudu canlı olduğu için çadırını yakmıştır. Anlatıcı bu olayın daha önce yaşandığını, 1948 savaşından sonra kurtuluş ordusunu bekleyen Meryem'in çadırını yaktığını ancak askerlerin gelmediğini[235] geri dönüş tekniğiyle ve iki olay arasında bir benzerlik kurarak anlatmıştır.

En sonuncusu olan ve *İstircâ'u'l-cüz'î* olarak ifade edilen teknik ise olay anlatılırken yarıda kesilip geçmişle alakalı olayla bağlantısı olan ancak olayın parçası olmayan bir bilginin verilmesi amacıyla kullanılmaktadır.[236] Anlatıcı, 'Âlî ve 'Âişe'nin nişanlılık merasimi sırasında yaşananları anlatırken olayı yarıda bırakıp *"evlilik genç kızların hayatını sürdürebilmesi için çıkış kapısı haline gelmişti. Kızlar ailelerine yük olmamak için bir an önce evlenmek istiyordu."*[237] ifadesiyle olayın bir parçası olmayan ancak olayla bağlantısı kurulabilen bir bilgi aktarmaktadır.

Romandaki karakterlerin ve hâkim anlatıcının çeşitli sebeplerle gerçekleştirdiği geri dönüş sayıları toplamda yirmi dokuzdur. Geri dönüş tekniğini 'Âişe ve Küçük altı, Meryem ve hâkim anlatıcı beş, 'Âlî iki, Ummu Halil, İsâ,

[233] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.250.
[234] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.254.
[235] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.319.
[236] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.258.
[237] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.34.

Hannûn, Zevbe'a ve Yûsuf ise birer defa kullanmıştır.[238] 1948 yılında İsrail devletinin kurulmasından sonra yaşananlar, Arap Kurtuluş Ordusunun Filistin'e gelişi, Arapların uğradığı hezimet, Filistinlilerin göç yolunda ve sonrasında çektikleri, 'Âlî ve 'Âişe'nin evliliği, Cebelu'n-nazîf ve el-Vahadât kampının ilk zamanları, romandaki karakterlerin geri dönüş tekniği kullanarak anlattıkları hadiselerdir.

2.6.2. İstibâk

Anlatıcı, geri dönüş tekniğiyle geçmişe yolculuk yapabildiği gibi bu tekniği kullanarak gelecekte yaşanacak olaylar hakkında da kısaca bilgi verebilmektedir. *Tuyûru'l-hazer* romanında bu teknik, geri dönüş tekniğine nazaran daha az kullanılmıştır. Bu teknik, kullanım amacına göre kısımlara ayrılmaktadır. Hâkim anlatıcı, olayın bütünlüğüne bağlı kalarak gelecekte yaşanacak bir olayı haber vermek için romanın kapsadığı zamanda ileri gidip yaşanacakları anlatabilir.[239] Küçük, yardım dağıtılan kuyrukta bir olaya müdahil olmuş ve bu olay Hannûn aracılığıyla Meryem'in kulağına gitmiştir. Meryem'in Küçük'ü döveceği ve etrafındakilerin müdahil olmayacağı[240] bu teknik ile önceden haber verilmiştir

Anlatıcı, roman karakterlerinin bir süre sonra yaşayacağı bir olayın sebebini tahmin edip yaşanacak durum hakkında ipucu verebilir. Romanda Ebû Halîl'in ölümünden önce anlatıcı *"dikkatleri dağılacak, ayık olanlar sarhoş gibi olacak."*[241] ifadesiyle patlamanın sonucunu tahmin etmekte ve yaşanacaklar hakkında merak uyandırmaktadır.

Anlatıcı, gerçekleşecek bir olayı haber verirken bunu, daha önce yaşanmış bir olaya kıyas edip gelecek hakkında bilgi verebilir.[242] Bu durum, romanda Meryem'in Selmân beklentisi üzerinden uygulanmıştır.

---

[238] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyati, **el-Mutehayyilu'r-Ruvâî**…, s.84.
[239] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.268.
[240] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.69.
[241] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.297-298.
[242] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.275.

Meryem dedi ki: "Selmân dönecek 'Âişe, bir gün dönecek." 'Âişe daha önce tatmin olmadığı gibi şimdide tatmin olmadı. Bilge 'Âişe haklıydı, çünkü Selmân dönmeyecekti. Bilakis Meryem onu bulacaktı.[243]

Burada Selmân'ın dönüşüyle alakalı umutsuz olan 'Âişe'nin haklı çıkacağı ve daha öncede haklı çıktığı açıkça ifade edilerek hem gelecek ile alakalı bilgi verilmiş hem de geçmişte yaşanan benzer bir olay anlatılmıştır. Nitekim Meryem, Selmân'ı tam yirmi yıl görememiş ve Sa'ûd'un nezarethaneden çıkarılmasını talep için gittiği karakolda Selmân'ı "Ahmed beg" adıyla karakol müdürü olarak bulmuştur.

2.6.3. Hulâsa

Roman türü edebî eserlerde anlatıma hız kazandırmak için zamanla alakalı diğer bir husus olan özet tekniği kullanılmaktadır. Bu teknikte belirtilen veya belirtilmeksizin kapalı bırakılan zaman dilimi içerisinde gerçekleşen olaylar kısa ve özet bir şekilde ele alınmakta ve detaylara girilmeyerek anlatım zamanı hızlandırılmaktadır.

Tuyûru'l-hazer romanında 1967 Arap-İsrail Savaşının başlamak üzere olduğu dönem anlatılırken "*Yirmi yıl bu çamurda debelenip durduk"*[244] ifadeleri, Zevbe'a'nın yirmi yıl gurbette yaşamasına rağmen tüm yaşadıklarını tek cümle ile özetleme isteği ve yaşadığı her şeyi anlatma ihtiyacını duymamasından kaynaklanmaktadır.[245] Zevbe'a'nın bu yaklaşımı, romanın anlatımına hız kazandırmakla birlikte sadece uzun bir zaman dilimini özetlemek anlamına gelmemektedir. Aynı zamanda gurbette yaşadıklarını önemsemediği ve sürgünde geçen yılları ömründen saymadığı anlamlarına da gelmektedir.

[243] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.68.
[244] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.320.
[245] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.285-286.

2.6.4. Hazf

Roman türü edebî eserlerde anlatımı hızlandıran tekniklerden bir tanesi de Hazf'dir. Hazf (Kesmek), bir zaman dilimi içerisinde meydana gelen olayların söylenilmeden geçilmesi olarak tanımlanabilir. Hazf, hazfedilen zaman diliminin belirli ve belirsiz şekillerde yapılabilir.[246] Romanda 1967 Arap-İsrail Savaşından sonra Filistin'den gelen yeni göç dalgasının yaşandığı ilk hafta atlanarak yeni mültecilerin Zevbe'a'nın fırınına olan ilgisi ve Zevbe'a'nın duyduğu mahcubiyet duygusu anlatılmıştır.[247] Romanda belirsiz bir sürenin hazfine misal olarak ise, din dersi hocasının çekmecesine yılan koyduğu için okuldan atılan Sa'ûd'un bir süre ortadan kaybolması ve bu sürede yaşanan olayların anlatılmamasıdır. Nitekim bu bilgiler, romanın genel konusu için bir önem arz etmemektedir.[248]

Anlatıcı, daha önce kendisinden bahsetmediği ancak okuyucunun anlayabileceği bir olayı da hazfedebilir. Anlatıcının hazfettiği şey, hikâyenin devamında ortaya çıkar. Romanda Küçük'ün, annesini dışarıya çıkması için ve oyunlarını izlemesi için zorladığı bilinirken bir müddet sonra 'Âişe'nin Küçük'ün omzundan tutarak *"Kardeşin soğuktan ölecek."*[249] demesiyle okuyucu, Küçük'ün bir kardeşinin olduğunu öğrenmektedir. Anlatıcı, yaklaşık bir yılı hazfederek kampta başlayan ikinci kışı anlatmaya başladığı için 'Âişe'nin ikinci çocuğu ne zaman ve nasıl doğurduğu ile alakalı bilgiler hazfedilmiştir.

Nasrallâh'ın yaptığı hazflar incelendiğinde genellikle bir gün, bir hafta veya bir yıllık zaman dilimlerini kapsadığı görülmektedir. Romanda olayların anlatılmadan geçilmesiyle anlatım hızlandırılmış, roman bölümleri arasındaki bağ sağlamlaştırılmış, dikkatler roman kahramanlarına ve olaylar ile olan ilişkilerine yönlendirilmiştir.

Yazar, romanda zaman unsurunu etkin bir şekilde kullanmıştır. Modern romanlara has bir özellik olan kronolojik sıraya uymamayı kendisi için prensip haline

[246] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.292.
[247] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.344.
[248] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.278.
[249] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.96.

getirmiştir. Geri dönüş ve zamanda ileri gitme tekniklerini etkin bir şekilde kullanarak çoğu yerde kronolojik anlatımın dışına çıkmıştır. Özet ve hazf gibi teknikleri kullanarak anlatım zamanını hızlandırmış, tasvir ve diyalog gibi tekniklerle de anlatım zamanını yavaşlatmıştır. Bu şekilde okur, stabil bir olay takibinden ziyade dikkate ve uyanık olmaya yönlendirilmiştir. *Tuyûru'l-hazer* romanında bu tekniklerin oldukça çok kullanılmış olması, Nasrallâh'ın okuru da *"hazer"* içerisinde tutmaya çalışması şeklinde düşünülebilir.

2.7. MEKÂN

Kurgusal bir metinde tasvir edilen mekânın da kurgusal olması doğaldır. Olay örgüsünü oluşturan halkaların önemi ve ona eşlik eden karakterlerin içinde bulundukları şartlar, kurgusal mekânın oluşmasına etki eden faktörlerdir. Anlatıcının durumu ve tanıtılan yere göre bulunduğu konum, mekânın tanıtılması hususunda önemli rol oynar. Ayrıca olayın gerçekleşmesi için mekâna duyulan ihtiyaç kadar anlatımın anlatıcı ve okuyucu tarafından anlamlandırılabilmesi için de mekâna ihtiyaç duyulur. Metinde ortaya çıkan şartlarda ve belirtilen zaman zarfında, eserde işlenen olay örgüsünün oluşabilmesi için ne tür bir mekâna ihtiyaç vardır sorusu, kurgu dünyasının birtakım özelliklerini anlamamıza yardımcı olur.[250]

Avrupaî tarz hikâye ve romanlarda mekânla ilgili ifadeler, dış dünyada var olan bir yeri göz önünde canlandırır. Tamamen hayal ürünü bir yer tasvir edilse bile orası gerçekte var olan bir yere benzetilerek anlatılır. Sonuç itibariyle göz önünde veya muhayyilede bir yerin görüntüsü oluşur. Oluşan görüntünün resminin çizilmesi bile mümkün olabilir. Olayın önemi, mekân tasvirine ayrılan kısımlarda kendini gösterir. Bu açıdan mekân tasvirleri, eser hakkında bir fikir vermek amacıyla sinemada film başlamadan önce çalan müziğe benzer bir fonksiyona sahiptir.[251]

Mekân tasvirleri, eser kahramanlarının bazı özelliklerini sunmaya yardım eder. Söz gelimi bir odanın dekorasyonu, orada hayatını sürdüren karakter hakkında bilgi verir. Hatta bazı eserlerde, karakter ve mekân arasında varlığı gözlemlenen çok yönlü alışveriş, mekânı olayın kahramanlarından biri haline getirir. Böylece mekân

[250] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.64.
[251] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.65.

kişileştirilmiş olur.[252] Bir yazarın eserlerinde yaptığı mekân tasvirleri, yazarın muhayyilesini yansıtmakla beraber hayat ve varlık konusundaki bakış açısı hakkında da bilgi verir.

İbrâhîm Nasrallâh'ın eserlerinde tasvir ettiği mekânlar, belirli ve belirsiz olmak üzere iki grupta ele alınır. *Tuyûru'l-hazer* eserinde yazar, sadece belirli ve gerçekte var olan mekânları tasvir etmiştir. Panoramik fotoğraf ve sıralı tarama (el-Meshu't-tetâbu'î) Nasrallâh'ın tasvir için etkin bir şekilde kullandığı tekniklerdir. Buna göre yazar, hâkim anlatıcının elinde bir fotoğraf makinesi veya video cihazı varmış gibi şahısların içinde bulundukları mekânı detaylı bir şekilde tasvir eder. Film izlenimi veren bu teknik sinemadan alınmıştır. Yazar, bu detaylı tasviri tümdengelim veya tümevarım yoluyla gerçekleştirir.[253]

Bireysel tecrübeleri ve kişisel yaşantısı Nasrallâh'ı mekân tasvirine önem vermeye yöneltmiştir. Nasrallâh, okuyucun Filistinli mültecilerin yaşadıkları olayları daha iyi anlayabilmesi ve hissedebilmesi için mekân tasvirini ön planda tutmuştur. Ona göre mültecilerin yaşadıkları yerler onların kimliklerini yansıtmaktadır. Kamptaki insanların durumu anlatılırken Filistinlilerin köylerini, evlerini, tarlalarını, bahçelerini ve değerli bütün eşyalarını terk ettikleri anlatılır.

Filistin'e dönme umudu, mültecilerin yanlarında taşıdıkları en değerli servetleridir. Dolayısıyla bu halk, kampa kalıcı gözle bakmamakta ve ona değer vermemektedir. Kamp, onlar için Filistin'in kaybedilmesinin ve giderek yok oluşunun en belirgin göstergesidir. Bu göstergenin detaylı tasviri, onların Filistin'e olan bağlılıklarını ve geri dönme umutlarını canlandırmaktadır.[254]

Romanın asıl olay mekânı el-Vahadât kampı olmakla beraber birçok yan mekân da kurguya katılmıştır. Bu mekânların ismi nesnel ve öznel isim olarak iki kısımda ele alınabilir. Çadırlar, mağaralar, kamp, köy, okul, dükkân, cadde, sokak, ova, şantiye, dağ, hamam, dağ eteği, şehir merkezi, çöplük ve çarşı, nesnel mekânlar

[252] Aktaş, **Edebî Metinlerin Tahlili**…, s.68.
[253] Nidâ Ahmed Muş'il, **el-Vasf fî Tecribeti İbrâhîm Nasrallâh**, Vizâretu's-Sekâfe, Amman 2015. s.68.
[254] Nidâ Muş'il, **el-Vasf**…, s.71.

olarak romanda yer almıştır. Bu kategoriden olup özel isimle anılan mekânlar da bulunmaktadır. Cebelu'n-Nizâl, Cebelu'n-Nazîf, Cebelu 'Ammân, Mars gezegeni, Eşrefiyye hastanesi, Kral Talâl caddesi, ed-Dehîşe kampı,[255] Hilal hastanesi ve Me'debâ çarşısı gibi özel mekân isimleri romanda geçmektedir.

2.7.1. Cebelu'n-nazîf

Filistinli göçmenlerin 1948 yılında Ürdün'e gidip yerleştikleri ilk yerdir. Amman yakınlarında dağlık bir bölgedir. Bir mekânı ortak kullanan insan topluluğu arasında fikirsel ve duygusal bağlılık meydana gelir. Mekânın kendisi bu bağlılığın kaynağıdır. *Tuyûru'l-hazer* romanında Filistinliler göç etmeye mecbur bırakıldığında birçoğu Cebelu'n-nazîf'de ikamet etmiş ve toplumsal yas ilan ettikleri için bir müddet herkes siyah elbise giymiştir. Aynı şekilde Küçük'ün doğumundan sonra duyulan sevinç bütün Cebelu'n-nazîf halkında ortak olduğu gibi Ebû Halîl'in ölmesinden sonra duyulan hüzün de ortak olmuştur.[256]

Küçük, birinci şehadet bölümünde ailesiyle yaşadığı mekânı tasvir etmiştir. Buna göre Küçük ve ailesi, oda izlenimi veren bir mağarada yaşamaktadır. Mağaranın zeminine kuru otlar serilmiştir. Mağaranın önünde ise at nalına benzettiği yarım daire şeklinde bir avlu bulunur. Ayrıca Küçük, Aişe'nin hamilelik sürecinde kerpiç ve balçık kullanarak bu avluyu yaptığını anlatmaktadır.[257] Bu mekân tasviriyle anlatılacak olan hikâyenin trajik olacağı hissettirilmektedir.

Küçük'ün tasvirinden sonra anlatıcı, mağara kapısının derme çatma bir yapıda olduğunu, sürekli bozulduğunu, gıcırtılarla açılıp kapandığını ve diğer kapılar gibi özgürlüğe değil esarete açıldığını ifade ederek[258] okurun romana farklı bir yaklaşım sergilemesini sağlamaktadır.

Cebelu'n-nazîf ile alakalı bilgiler Küçük'ün tasvirlerinden ibaret değildir. Filistinlilerin yaşadıkları bölge hakkında hâkim anlatıcı bir takım bilgiler

[255] Detaylı bilgi için bknz. https://en.wikipedia.org/wiki/Dheisheh Erişim Tarihi: 30.07.2020
[256] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.226.
[257] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.9-10.
[258] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.33.

vermektedir. Buna göre bölge, önceleri vahşi hayvanların barınağı durumundadır.[259] Ayrıca bölgenin jeolojik konumu, bölgenin sel ve heyelan gibi afetlere karşı savunmasız olduğunu göstermektedir.[260] Yoksul bölge halkı, eskimiş eşyalarla döşediği evlerinde kişisel bir yastığa bile sahip değillerdir. Bu durum, bir yastığın üzerine konulan başlardan dolayı yastığın görünmediği şeklinde tasvir edilmiştir.[261]

Bu tasvirler, okurun zihninde Cebelu'n-nazîf ile alakalı belli bir şablon oluşturmaktadır. Bu tasvirler ışığında Cebelu'n-nazîf'in insanlara güven ve huzur vermekten uzak olduğu, insanların kötü şartlarda yaşam mücadelesi verdiği yetersiz bir mekân olduğu anlaşılmaktadır. Yazar, mekânı bu şekilde tasvir etmekle gurbette yaşayan Filistinlilerin hangi şartlarda yaşadıklarını ortaya koymayı ve okuyucuyu kurgunun içine çekerek aynı duyguları ona hissettirmeyi hedeflemiştir. Cebelu'n-nazîf'te yaşanan bütün bu yoksulluk, çaresizlik ve fakirlikten ötürü Murşid Ahmed *el-Binye* adlı eserinde burayı *"Fakirliğin eteği"* olarak isimlendirmiştir.[262]

2.7.2. el-Vahadât Kampı

Romandaki olayların büyük bir kısmının gerçekleştiği bu kamp, Cebelu'n-nazîf'te kalan göçmenler için hazırlanmıştır. Hayat şartlarında zamanla iyileştirmeler yapılmış olsa da yetersizdir. Bu yetersizlik kendisini ilk kışta göstermiştir. Kampta ilk kışın çok sert geçtiği, sokakların çamurdan yürünmez halde olduğu, tek odalı evlerin insan nefesiyle ısındığı, duvarların çok ince olduğu hatta bu sebeple *"başını duvarlara vur"* deyiminin ortadan kalktığı anlatılarak[263] kampta yaşayan Filistinlilerin yaşadığı zorlu hayat şartları tasvir edilmiştir. Bu zorlu hayat şartlarının tasviri aynı zamanda kamp tasvirinin ilk kış tasviriyle eşzamanlı tasarlanmıştır. Kadınların her sabah ıslanan örtü ve elbiseleri kurutmak için küçük pencerelerden dışarı astıkları,[264] dışarda oluşan çamurda yürüyebilecek insanların sadece çizmeleri

[259] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.72.
[260] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.38.
[261] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.80.
[262] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.151.
[263] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.94-95.
[264] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.98.

olanlar olduğu,[265] oluşan sellerin evlere, dükkânlara ve hatta insanlara zarar verdiği[266] romanın devamında anlatılmaktadır.

Kampta sonraki yıllarda tek odalara mutfak eklenmesi, kampın etrafındaki duvarların yükseltilmesi, sokakların, caddelerin, çarşı ve pazar yerlerinin oluşturulması, yolların düzenlenmesi ve çocuklar için park alanlarının yapılması[267] göçmenleri sevindirmiştir. Ancak bu kez kamp sakinlerine siyasi bir baskı uygulanmış[268] ve bu durum kampın tamamen siyasi korkuya maruz kalmasına sebep olmuştur.

Kamptaki en büyük değişim 1967 Arap-İsrail Savaşındaki yenilgiden sonra olmuştur. Yenilgiden sonra yaşanan ikinci büyük göç dalgası kampın etrafının çadırlarla dolmasına sebep olmuştur. Temel gıda ve barınma en temel sorun olarak ortaya çıkmaktadır. el-Vahadât kampında düzenlenen sokaklar ve dikilen dut, nane, reyhan gibi kokulu ağaçlara rağmen altyapı yetersizliğinden kaynaklanan koku önlenebilmiş değildir. Ayrıca yapılan yeni sokaklar çocukların evden kaçıp gece geç saatlerde eve dönmelerine sebep olmuştur.[269]

Romanda toplumsal yaşamın zorluklarının anlaşılması bakımından mekân tasvirinin önemli rolü bulunur. Bu durum, Cebelu'n-nazîf'de yaşayan çalışabilecek erkeklerin ihtiyaçları karşılamak için yoğun çalışmalarında veya evdeki genç kızların evlenmesiyle maddi anlamda rahatlayan ev ahalisinin duyduğu sevinçte görülebilmektedir. el-Vahadât kampında sert geçen kış sırasında soğuktan korunmak için kapı ve pencerelerin açılmayıp insan nefesiyle ısıtılan evlerde veya yol ücretinden tasarruf etmek için Amman'a ekmek vs. almak üzere yürüyerek gidip gelen göçmen işçilerin sıkıntıları, içinde bulundukları mekân tasviri ile anlaşılabilir.[270]

---

[265] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.95.
[266] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.325.
[267] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.119.
[268] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.201.
[269] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.344.
[270] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.214.

Roman karakterlerinin duygu ve düşüncelerinin şekillenmesinde içinde yaşadıkları mekânın katkısı büyüktür. İnsan, içinde yaşadığı mekân ve ortamla tezahür eder. Küçük, el-Vahadât kampındaki yaşamına kuşların azlığı, babası ve Hannûn'un yokluğu sebebiyle bir süre ayak uyduramamıştır. Bunu, Küçük'ün *"Kampta kuşlar yok. Babam ve Hannûn da yok. Babam eskiden bana geçmişten bahsederdi. Artık bahsedemiyor."*[271] şeklindeki ifadelerinden anlayabilmekteyiz. Ayrıca İki mekân arasında bulunan farklar Küçük'ün dünyasına bir takım değişikliklere yol açmıştır. Hannûn'un yokluğunda Küçük, canı sıkıldığı için gezdiği el-Vahadât kampında tesadüfen tanıştığı Halîl adında bir çocuk ile dostluk kurmuştur.

Romanda el-Vahadât kampı içeresinde bulunan birçok mekân için özel tasvirler yapılmıştır. Olayların büyük bir kısmının burada yaşanması, olayların geliştiği ve sonuçlandığı yer olması, bu özel tasvirlerin gerekçesi olmalıdır.

Evler: Nasrallâh'ın gerek el-Vahadât kampında ve gerek Cebelu'n-nazîf'te detaylı anlatarak üzerinde durduğu en önemli mekân, Filistinli mültecilerin yaşadıkları evlerdir. Önceleri oturulamayacak halde olan, tek odalardan oluşan ve damlatma sorunu bulunan evlerin daha sonra duvarlarının yükseltilmesi, pencerelerinin büyütülmesi ve ek odaların yapılmasıyla genişlediği ifade edilmektedir.[272]

Yazar, gelişen yaşam şartlarının getirdiği mekânsal yenilikleri ifade etmekle beraber kampta daha önce olmayan siyasi baskıya da işaret etmiştir. Yazar, kampta yapılan bu değişiklikleri mültecilerin rahat yaşayabilmesi için değil, siyaset adamlarının kendilerini güvende hissedebilmesi için attığı adımlar olarak göstermektedir.

Kampta fiziki açıdan iyileşen şartlar yerini psikolojik bir yıkıma bırakmıştır. Bu psikolojik durum karakterlerin davranışlarına da yansımıştır. Küçük'ün eline

[271] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.49.
[272] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.147.

aldığı baltayla duvarı parçalaması,[273] Meryem'in insanları ayaklanmaya teşvik etmesi[274] ve Hâlid Öğretmenin sınıf duvarlarına çizdiği büyük Filistin haritası[275] Filistinli mültecilerin siyasi baskı karşısında korkularını yendiklerini ve bedel ödemeyi göze aldıklarının tezahürüdür.

Cadde ve Sokaklar: *Tuyûru'l-hazer* romanında sokak ve caddeler kampın tamamlayıcı unsurları olarak görülmektedir. Alt yapı yetersizliği ve kötü zeminden dolayı oldukça yetersiz bulunan sokak ve caddeler, karanlık, dar, kötü kokan ve çamur deryası olarak tasvir edilmektedir.[276] Daha sonra sokak ve caddelerde de düzenlemeler yapılmış ve şartlar biraz iyileşmiştir.

Kamu Alanları: Romanda karakterlerin ve halkın ortak kullandığı kamusal alanlar bulunur. Tek odalı evlerde banyo ve tuvalet gibi kısımlar yoktur. Bunun yerine umumi banyo ve tuvaletler konulmuştur. Ancak bu alanların yıkık dökük olması, kapıları bulunmaması ve gelen kişinin içeriyi seslenerek kontrol etmesi[277] şeklindeki tasvirlerden bu alanların sağlıklı ve güvenli olmadığı anlaşılmaktadır. Romanda geçen umumî hamamlar, Filistinli mültecilerin ve özellikle ergenlerin olumsuz davranışlarına mahal olmaktadır.[278] Nasrallâh, bu anlatımıyla toplumsal alanlarda yaşanan saygısızlıkları, Filistinli mültecilerin bulunduğu durumu düşünmeden hareket etmesini ve gençler arasında var olan bilinçsizliği kamu alanları üzerinden eleştirmiştir. Bu eleştirinin romanın ana kahramanı Küçük ve arkadaşı Halîl üzerinden yapılması, bu tür davranışların yaygınlığına dikkat çekmek için olmalıdır.

UNRWA: Birleşmiş Milletler tarafından Filistinli mültecilere yardım için kurulan bu kuruluş, romanda Filistinli mültecilerin sağlık, gıda ve eğitim ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Kurum çalışanlarının mültecilere yönelik küçümseyici tavırları

[273] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.175.
[274] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.174.
[275] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.39.
[276] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.81.
[277] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.171.
[278] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.148.

özellikle vurgulanmıştır. Gıda yardımı, okul, hamam ve kuyu gibi toplumsal projeler, kuruluşun yaptığı faaliyetler olarak geçmektedir

Okul: Nasrallâh, bütün eserlerinde eğitimin önemine direkt veya dolaylı yönden vurgu yapmıştır. *Tuyûru'l-hazer* romanında mülteciler için yapılan okulların fiziki yetersizliğinden ve herhangi özel bir isminin olmamasından yakınılmaktadır.[279] Halkın okullara verilen nesnel isimleri beğenmemesi, okullara özel isim vermelerine sebep olmuştur. Okullar, Beşşâr ve Abdulcâbir Teym gibi okul müdürlerinin ismi ile anılmıştır. Halkın okulları müdür ismiyle anmasının sebebi müdürlerin devletin temsilcisi ve okulun padişahı olarak görülmelerinden kaynaklanmaktadır. Hatta öğrenci velileri bile okul müdürlerinden korkmaktadır.[280] Ayrıca okulların özel bir isminin olmaması, zor şartlarda yaşayan mültecilerin eğitimlerinin pek önemsenmediği anlamına da gelmektedir.

Romanda kız ve erkek okulları ayrı olmakla beraber görev yapan personeller de ayrıdır. Romanda okul ortamıyla ilgili de bilgiler verilmektedir. Okul müdürünün terbiyeye ve temizliğe önem verdiği, her sabah elinde *"hizrâne"* denilen bir sopayla öğrencilerin mendillerini ve tırnaklarını kontrol ettiği ve okul müdürünün öğrencileri dövdüğü için hiç sevilmediği anlatılır. Ayrıca öğrenciler ilkokuldan ortaokula geçiş aşamasını, el-Mahatta hapishanesinden el-Cefr hapishanesine nakil gibi görmektedir.[281]

Nasrallâh, okulu gerçek vatan gibi görmektedir. Bu durum, Küçük ve Meryem üzerinden romana da yansımıştır. Küçük'ün okula bir gün gitmemesi, teyzesi Meryem'den *"sakın bir daha yapma! Asla izin vermem. Vatanımızı bir defa kaybettik. Bir daha kaybedemem."*[282] şeklindeki ikazına sebep olmuştur. Romanda vatanı temsil eden Meryem'in Okulu vatan olarak görmesi, Nasrallâh'ın özgür bir vatanın eğitimle elde edilebileceği düşüncesinin bir yansıması olarak anlaşılabilir.

[279] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.234.
[280] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.197.
[281] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.232.
[282] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.225.

Çarşı ve Pazar Alanları: Nasrallâh, kamp şartlarını anlatırken çarşı-pazarları ve meydanları da anlatmıştır. Buna göre her kampın kendisine has çarşısı, pazar yeri ve alışveriş meydanı bulunmaktadır. Meydanlarda küçük işletmeler ve atölyeler bulunurken çarşıda genelde ikinci el eşyaların satıldığı dükkânlar bulunmaktadır.[283] Sebze ve meyve satan pazarcılar kötü koşullar nedeniyle bazen sel tehlikelerine maruz kalmaktadır. Yazar, kamptaki ekonomik yetersizliği ve yoksulluğu çarşı ve pazar üzerinden anlatmaktadır. İkinci el elbise ve ev eşyaları, birkaç ekmek bulunduran fırınlar ve elindeki yeşilliği satmaya çalışan pazarcılar[284] göçmenlerin çektiği sıkıntıları yansıtmaktadır.

Kabirler: Nasrallâh'ın romanlarında kabir ve dolayısıyla ölüm vazgeçilmez bir unsurdur. Filistinlilerin içinde bulunduğu durumdan ötürü ölüm ile sürekli karşı karşıya olmaları romana da yansımıştır. Ebû Halîl'in defnedileceği kabristanın dağın eteğinde ve dikenler arasında bir bölgede olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca defin işleri sırasında imamın korkuyla ölüye telkin verdiği ancak ölünün cesedi paramparça olduğu için bunları dinleyecek kulaklarının bulunmadığı söylenilerek[285] okuru düşünmeye sevk etmektedir. Romanda geçen bu cenaze merasiminde dini bütün vecibeler anlatılmaktadır. Ölen kişinin kabri üzerine örtü atılarak dul kalan kadına talip olunduğu anlamına gelen Filistin geleneği, Zevbe'a tarafından yapılarak[286] bu geleneğe önem atfedilmiş ve unutulmaması sağlanmıştır.

Hapishane: Romandaki bazı karakterlerin bir süre tutuklu kaldığı yer el-Cefr ve el-Mahatta hapishaneleridir. Küçük'ün babası 'Âlî ve öğretmeni Hâlid siyasi konuşmaları ve davranışlarından dolayı bir müddet hapiste işkence görmüşlerdir.[287] Romanda geçen hapishanelerin fiziki şartlarından ziyade yapılan işkenceler anlatılmaktadır.

[283] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer,** s.266.
[284] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.283.
[285] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.40.
[286] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.41.
[287] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.172.

2.8. DİL VE ÜSLUP

İbrâhîm Nasrallâh'ın eserlerinde kullandığı dil ve üslup farklılık göstermektedir. *Tıflu'l-mimhât* romanında sadece fasih Arapça kullanan yazar bazı romanlarında mahallî lehçeleri sıkça kullanmıştır. *Tuyûru'l-hazer* romanının bazı diyaloglarında Filistin lehçesi kullanılmakla beraber romanın genelinde fasih Arapça ustalıkla kullanılmıştır. Zaten yazar, fasih Arapça ile yazmayı öncelik olarak görmektedir. Diyaloglarda Filistin lehçesini kullanması gerçeklik duygusunu güçlendirmek içindir.[288]

İbrâhîm Nasrallâh, *Tuyûru'l-hazer* romanında montaj, sahneleme, iç çözümleme ve monolog gibi sinemada kullanılan birçok teknikten faydalanmıştır.[289] Yazarın kullandığı bir diğer teknik ise tekrardır. Romanda bir olay birden fazla tekrarlandığı gibi farklı iki olay da benzer üslup ile tekrar edilmektedir. Söz gelimi 1948 yılında yaşananlar romanın birçok yerinde tekrar edilmiştir. Ebû Halîl ve Zevbe'a'nın biri ölümle sonuçlanan iki ayrı hadiseleri yine bir benzer üslup ile anlatılıp tekrar edilmiştir.[290]

Romanda olağanüstü durum veya mucize olarak ifade edilen anlatımlar bulunmaktadır. Yazarın böyle bir anlatıma başvurma gerekçesi olarak okuyucunun dikkatini çekmek ve romanı modern roman statüsüne dâhil etme isteği olarak yorumlanmıştır.[291] Romanda Küçük'ün henüz dünyaya gelmeden düşünebilmesi, anlayabilmesi hatta ilk bölümü anlatması, doğduktan sonra anne karnında yaşadıklarını hatırlaması, anne karnındaki Halîl ile konuşması, kuşlarla sohbet edebilmesi ve öldükten sonra kendi ölümünü anlatması, romanda varlık kazandırılmış olağandışı gizemli hususlardır. Yazarın Filistinli göçmenlerin hayatını

[288] Hiyâm Ahmed, **et-Tecribetu'r-Rivâî 'ında İbrâhîm Nasrallâh**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Câmi'atu Yermûk, Kulliyetu'l-Âdâb, Yermuk 2001, s.12.

[289] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.60.

[290] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevn**…, s.152.

[291] Murşid Ahmed, **Hadâsetu's-Serdiyye fî Rivâyeti İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2010. s.88.

anlattığı romanında böyle olağanüstü bir anlatıma başvurması, Filistinli göçmenlerin bu olağanüstü durumdan daha öte bir durumda oldukları şeklinde yorumlanmıştır.[292]

Tuyûru'l-hazer romanında kara mizah olarak ifade edilen ve hem güldürüp hem de hüzünlendiren anlatımlar bulunur. Nasrallâh'a göre eleştiri, acizliğin göstergesidir. Yazar, Küçük'ün kardeşleriyle ortak kullandığı yastığa ilişkin detaylı tasviriyle hem zor koşulları eleştirmiş hem de güçlü bir duruş sergilemiştir. Küçük ve kardeşleri, 'Âişe'nin eskimiş elbiseler ile doldurduğu, delik yerlerin sağlam yerlerden fazla olduğu ve fileyi andıran bir bezi yastık olarak kullanmaktadırlar. Yazar, bu üzücü tasvirden sonra çocukların başına batan şeylerin muhtemelen 'Âişe'nin elbiselerden sökmeyi unuttuğu düğmeler olduğunu söyleyerek olayı bir espri ile toparlamaya çalışır.[293] Yazar, romanda Filistinli mültecilerin yaşadığı maddi sıkıntıları *"Mekân son derece pisti. Sırtını duvara yasladı, cebinden birkaç kuruş çıkardı. Paraları saydıktan sonra tekrar kendisinden en az beş yaş büyük olan paltosunun cebine koydu."*[294] şeklinde kara mizah ile örneklendirmiştir.

Romanın şiirsel üslubu anlatıma zarafet katmıştır. Özellikle son şehadet kısmında Küçük, ölüm anını şiirsel üslup ile anlatmaktadır. Yazar, böyle bir üslup kullanarak Küçük'ün yaşadığı farklı ölüm duygusunu okurun da hissetmesini istemiş olmalıdır. Romanda bazen şiiri andıran veya bir şiirden ilham alınarak yazılan cümleler kullanılmıştır.[295]

Romanda Küçük'ün yaşadığı bitkin ruh hali "*Uzun günler için zaman seyrelmeye başladı. Gece, hiç olmadığı kadar yavaş akıyordu. Günler, bir dağın tepesinden bir vadinin derinliklerine yuvarlanıyordu. Geceler, hüzünlü ve suskun bir şekilde dağa tırmanmaya çalışıyordu.*[296] şeklinde ifade edilmiştir. Yazarın belagat ve dil yönünden yetkinliğini konuşturma amacı taşıyan bu ifadelerinde teşbih ve teşhis gibi unsurlar kullanılmıştır.

---

[292] Murşid Ahmed, **Hadâse**…, s.94.
[293] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.223.
[294] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.136.
[295] Nidâ Muş'il, **el-Vasf**…, s.297.
[296] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.171.

Küçük, Hannûn'u uzun bir süre sonra yeniden gördüğünde *"dolunay gibisin, uzun süre görünmedin ama şimdi karşımda yeniden parlıyorsun."*[297] sözleriyle duygularını ifade etmiştir. Küçük'ün ifadelerine yansıyan duyguları, sevgilisinin diyarına özlem duyup onu Ay'a benzeten Ebû Sahr el-Huzelî'nin şiirlerine benzetilmiştir.[298]

Nasrallâh'ın romanda kullandığı şiirsel üslup kimi eleştirmenler tarafından Fransız şairler Raymond Radiguet ve Jean Cocteu'nun üsluplarına benzetilmiştir.[299] Roman, Muhammed Lutfî el-Yûsufî tarafından yapısı ve üslubundan dolayı İlyâs Hurî'nin "*Bâbu'ş-Şems'* eserine benzetilmiştir.[300] Ayrıca Nâzik el-A'râcî, romana hâkim olan duygulardan dolayı onu William Faulkner'in *"Ses ve Öfke"* eserine benzetmektedir.[301]

2.9. ROMANDA YAPILAN İKTİBAS VE ATIFLAR

Tuyûru'l-hazer eserinde insanlık için değer arz eden dini metinler, edebî ve kültürel kaynak ve tarihî olaylardan iktibas ve atıflar yapılmıştır. Metnin ruhuyla uyumlu olan bu iktibas ve atıflar, anlatıma canlılık ve doğallık katmıştır.

2.9.1. Dinî Metinlerden İktibaslar

İbrâhîm Nasrallâh, romanda Kur'an ayetleri, hadisler, dinî inanış ve uygulamalardan iktibaslar yapmaktadır. Romanda geçen Kur'an ayetleri bazen lafzı ile beraber metne uygun halde tam olarak verilirken bazen sadece anlam olarak ayete işaret edilmiştir. Taş ocağında gerçekleşen patlama sonucu hayatını kaybeden Ebû Halîl'in cenaze töreni esnasında, imamın kabrin başında okuduğu telkin bütünüyle

[297] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.18.
[298] Nerîmân Ahmed Ebû 'Ulyân, **Tevzîfu't-Turâs fî Rivâyeti'l-Melhâti'l-Filestîniyye li İbrâhîm Nasrallâh**, Câmi'atu'l-Ezher Kulliyyetu'l-Âdâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsâni, Filistin 2015, s.102.
[299] Mihned Yûnus, "Rivâyetun lâ Tentehî Rivâyetun lâ Teşîhu", **Mecelletu'l-Âdâb**, 07.1997
[300] Muhammed Lutfî el-Yûsufî, "Zevâhirun Cedîdetun fî Rivâyeti'l-'Arabiyye", **Cerîdetu'l-Kuds**, 05.11.2001.
[301] Nâzik el-A'râcî, "Cevheretu'l-Meşhedi'r-Ruvâî", **Cerîdetu'd-Dustûr**, 05.04.1996.

verilmekte ve telkin ile beraber Bakara suresinin 156. ve Âl-i İmrân suresinin 185. ayetleri romanda yer almaktadır.[302]

Romanın ana kahramanı Küçük'ün dayısı Yûsuf, 'Âişe'nin büyük zahmetler ile mağaraya ilave olarak yaptığı avlunun duvarındaki bir tabloya Neml suresinin 40. ayetini yazmıştır.[303] 1967 Arap-İsrail Savaşı anlatılırken savaştan korkan kadın ve çocukların Âl-i İmrân suresinin 174. ayetini okuduklarına atıf yapılmıştır.[304] Ayrıca okulda sert mizacı ile bilinen din dersi hocasının öğrencileri korkutmak için İbrâhîm suresinden ayetler okuduğu bilgisi de yer alır.[305]

Ayetlerin lafzen iktibas edildiği bu örneklerin yanı sıra, mana olarak işaret edildiği yerler daha fazladır. 1967 Arap-İsrail Savaşı başlamadan önce Ürdün hükümeti silah dağıttığını ilan etmekte ve gönüllülerin bu silahlara ulaşabileceğini söylemektedir. Ancak halkın herhangi bir silahlanma durumu yoktur ve gerçek savaş başladığında radyolarda yapılan açıklamadan anlaşılmaktadır:

(اصبروا و صابروا و رابطوا...اقتلوهم حيث وجدتموهم بأيديكم و أظفاركم و أسنانكم)

"Sabredin ve sabırda yarışın. Onları bulduğunuz yerde ellerinizle, tırnaklarınızla ve dişlerinizle öldürün."[306]

Bu açıklamanın ilk kısmı Âl-i İmrân suresinin 200. ayetinden, ikinci kısmı ise Nisâ suresinin 89. ayetinden mana olarak iktibas edilmiştir.

Romanda genelde hadislerden anlam olarak iktibas yapılmış olup lafzen iktibasın yapıldığı sadece bir yer bulunur. Burası, din dersi hocasının öğrencileri uyarmak için söylediği[307] (ناكح يده يأتي بها الي الله حبلي يوم القيامة) *"elini nikâhlayan kıyamet günü eli hamile olarak gelir."*[308] hadisidir. Bunun yanında romanın birçok yerinde hadislerden anlam olarak iktibaslar yapılmıştır. Halîl'in kendilerine gelen

[302] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.48.
[303] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.187.
[304] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.324.
[305] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.277.
[306] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.310.
[307] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.270.
[308] Beyhâkî, **"Şu'abu'l-Îmân"**, hadis no:5233.

uygunsuz teklifi Küçük'e iletmesi ve Küçük'ün bu teklif karşısındaki tavrının "*Düşüncesini Küçük'e iletti. Artık hiçbir şeyden emin olamayan Küçük'e… Küçük hiç sevinmedi. Çünkü aynı delikten ikinci kez sokulmaktan korkuyordu.*[309] şeklinde ifade edilmesi, anlam olarak *"Mümin bir delikten iki kez sokulmaz"*[310] hadisinden iktibas edildiğini göstermektedir.

Tuyûru'l-hazer romanında dinî düşünce ve uygulamalara da atıf yapılmıştır. İslam inancındaki yaratılış evresi, Küçük tarafından anne karnında anlatılmıştır. Ona göre *"nutfe"* ve *"alaka"* evrelerinden sonra ceninin bedenine ruhun girmesiyle anne karnı şeffaf olmalıdır. Böylece cenin doğana kadar içeride sıkılmamış ve dış dünyayı izleme imkânına sahip olmuş olur.[311] Nasrallâh, burada iktibas ettiği dini düşünceyle el-Kıyâme sûresinin 76-77. ayetlerine atıf yapmaktadır. Sa'ûd'un okuldan atıldıktan sonra kız okulunun etrafında dolaşması, babası tarafından İslami uygulamalardan olan Kâbe tavafına benzetilmiş[312] ve oğlunu sert bir dille eleştirmiştir.

Küçük'ün fabrikada çalıştığı esnada fabrikadaki meyveleri yemeleri yasaklanmıştır. Küçük bu durumu Hz. Âdem'in yasak meyveyi yemesinden dolayı cennetten atılmasına kıyas yapmıştır.[313] Dini inançtan iktibas yapılan başka bir yer ise Küçük'ün doğduktan kısa bir süre sonra gökyüzünün maviliğine hayran kalması ve En'am suresi 76. ayette geçen "هذا وجه ربي" ayetini okumasıdır. Yine romanda meleklerin cinsiyetsiz ve günahsız olduğu ve ölümün ecele bağlı olduğu[314] şeklindeki düşünceler İslami inançtan iktibas edilmiştir.

Romanda birçok dini anlayış ve benzetme bulunmaktadır. Yazar, romanın ana kahramanı Küçük üzerinden dini benzetmeler uygulamıştır. Romanın giriş kısmı olan şehadet bölümünde henüz cenin olan bir çocuğun düşünebilmesi ve konuşabilmesi Hz. İsa'ya benzetilmiştir. Cenin olan Küçük'ün kendisini güven ve huzur içerisinde hissettiği yer olan ana rahmi ise Filistin'e benzetilmiştir. Nitekim Hz. İsa'da

[309] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.219.
[310] Buhârî**, "Edeb"**, 83.
[311] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.340.
[312] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.278.
[313] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.312.
[314] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.290-291.

Filistinlidir. Küçük'ün Hz. İsa'ya ve ana rahminin de Filistin'e benzetildiği yerde doğal olarak Küçük'ün annesi 'Âişe, Hz. Meryem'e benzetilmiş, Küçük'ün âşık olduğu kuşlar ise vahiy meleği Cebrail'i (As.) temsil etmektedir. Bunu, dut ağacının altında anne karnındayken duyduğu serçe sesine âşık olup hemen doğmak isteyen Küçük'ün davranışından görmekteyiz. Yazar tüm bu benzetmeleri Kur'an ayetlerine mutabık kalarak yapmıştır.[315]

Romanda Küçük, sadece Hz. İsa'ya benzetilmemiştir. Küçük, doğduktan bir müddet sonra mavi parça olarak geçen gökyüzüne hayranlık duymuş ve bunun hakkında kendi kendine sorular sormuştur. Bu olay Kuran-ı Kerimde geçen Hz. İbrâhîm'in rabbini arayıp bulmasına benzemektedir. Yazar bu benzetme ile özgürlüğe ve hakikate ulaşmak isteyen Filistinlilerin kendilerini hesaba çekmeleri gerektiğini, yaptıkları yanlışlardan vazgeçip hakikatin ve doğrunun peşine düşmeleri takdirde özgürlüğe ulaşabileceklerini dolaylı yönden anlatmaktadır.[316]

Küçük'ün Hz. İbrâhîm'e benzetildiği ikinci bir yer ise kampa hâkim olan siyasi baskıya karşı direnç gösterip teyzesi Meryem'i de buna teşvik etmesidir. Ayrıca bunun sonucunda eline aldığı balta ile laf taşıdığını düşündüğü duvarlara vurmaktadır. Bu durum, Hz. İbrâhîm'in babasını doğruya davet edip putlara karşı başlattığı direnç sonrası onları balta ile kesmesi olayına benzetilmiştir. Ayrıca bu benzetme üzerinden kişinin asıl yıkması gereken duygunun korkusu olduğu da anlatılmaktadır.[317]

Kuşlarla anne karnındayken tanışan Küçük'ün yaşadığı 13 yıl boyunca en büyük dostu kuşlarıdır. Onlarla yer, içer, gezer ve konuşurdu. Kuşlar üzerinde hâkimiyeti bulunurdu. Bu durum, kendisinin Hz. Süleyman'a benzetildiğini şeklinde yorumlanmıştır.[318] Nitekim Hz. Süleyman da bütün hayvanlar ile konuşabiliyordu. Özellikle hüthüt kuşu ile olan hikâyesi Kur'an'da da geçmektedir.

[315] 'Abdulkâdîr, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.151-153.
[316] 'Abdulkâdîr, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.154.
[317] 'Abdulkâdîr, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.155.
[318] 'Abdulkâdîr, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.156.

Romanın son şehadet kısmında Küçük ablukaya alınır ve çatışma esnasında şehit edilir veya şehit edilmeden kuşlar tarafından göğe yükseltilir. Burası muallak olmakla beraber burada Küçük'ün ablukaya alınıp öldürülmeden kuşların kanatları üzerinde göğe yükseltilmesi Hz. İsa'ya, gelen düşmanların sadece Küçük'ün gömleğini bulması ise Hz. Yûsuf'un hadiselerine benzetilmiştir.[319]

Yazarın romanda zikrettiği veya işaret ettiği bütün dini, edebi, siyasal, kültürel, sanatsal öğe ve olgular hikâyeyi tamamlamaktadır. Yazar, bunları zikretmekle okurda merak uyandırarak araştırma yapmasına sebep olmak istemektedir. Ayrıca yazarın bütün bunları zikretmesi onun ne kadar kültürlü ve birikimli biri olduğunu da göstermektedir.[320]

2.9.2. Edebî ve Kültürel Kaynaklardan İktibaslar

Tuyûru'l-hazer romanında edebî ve kültürel değerlerden de iktibaslar yapılmıştır. Bunların başında Arap deyimleri ve atasözleri gelmektedir. Romanda yapılan bu alıntılar, anlatılan olayın doğallığını, samimiyetini ve gerçeklik duygusunu arttırmaktadır. Romanda bazısı fasih bazısı mahallî Arapça ile iktibaslar yapılmıştır.

Roman, Filistin halkının kültürünü ve geleneklerini yansıtmaktadır. Zevbe'a'nın patlama sonucu ölen arkadaşı Ebû Halîl'in eşi Ummu Halîl'e talip olduğunu ifade etmek için Ebû Halîl'in kabri üzerine attığı örtü, Filistin kültüründe eski bir geleneği yansıtmaktadır. Yazar, bunu romana uygulayarak hem önemini göstermiş hem de unutulmaması gerektiğine işaret etmiştir.

'Âlî ile evlenen 'Âişe, hamile kalabilmek için birçok yola başvurmuştur. Son umut olarak eski bir Filistin âdetini gerçekleştirmiştir. 'Âişe, kırk çeşit yeşil bitkiyi bir tencereye koyup kaynatmış ve ısısını yüzünde hissetmeye çalışmıştır. 'Âişe, geleneğe olan inancını uygulama sırasında *"eğer bu da fayda vermezse başka bir şey fayda vermez."*[321] ifadeleriyle ortaya koymaktadır. 'Âişe'nin bir müddet sonra hamile

[319] 'Abdulkâdîr, **Fezâu't-Tecâvuz**, s.157.
[320] M. Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâti, **el-Kevn**…, s.90.
[321] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.46.

kalması onu bu tür adetlerden alıkoymamıştır. Geleneksel bir istek olarak erkek çocuk doğurmak isteyen ‘Âişe, bebeğinin cinsiyetini öğrenebilmek için yine eski Filistin geleneklerine başvurmuştur. ‘Âişe, bir kaba su doldurmuş ve sütünü kabın içine damlatmıştır. Sütün dağılmadan dibe inmesi ‘Âişe’yi sevindirmiştir. Geleneklere göre bu, çocuğun erkek olduğuna işarettir. Ancak ‘Âişe, emin olmak için başka bir eski geleneğe başvurmuştur. Buna göre sütünü sürdüğü bir ipi karınca yuvasının önüne bırakır. Karıncalar süt kokan ipe saldırınca ‘Âişe çocuğun erkek olacağına geleneğe dayanarak emin olmuştur. Çünkü geleneklere göre karıncaların süt sürülmüş ipe saldırması bebeğin erkek olduğunun göstergesidir.[322]

Romanda Araplar arasında gelenekselleşen çok eşlilik ve bunun sebep olduğu kıskançlık duygusu da yansıtılmıştır. Ummu Sureyyâ, ‘Âlî’yi kızıyla evlendirmeye çalışmakta ancak Küçük ve annesi buna engel olmaktadır. Ayrıca ‘Âlî, Sureyyâ’yı kardeşi ‘Îsâ için düşündüğünden bu teklifi reddetmektedir. İsteği gerçekleşmeyen Ummu Sureyyâ, kıskançlığını ‘Âişe hamile kaldığında açıkça ifade etmektedir. ‘Âişe’nin karnını gaz birikintisi olarak görmüş ve ‘Âişe’ye hakaretler ederek kendisiyle alay etmiştir.[323]

Romanda edebî ve kültürel değerlerden olan mersiye, ninniler ve şiirlerden alıntılar da kullanılmıştır. Romanda ‘Âişe Küçük’ü, Ummu Halîl ise Hannûn’u uyutmak için ninniler söylemektedir. Ayrıca Ummu Halîl, kocası Ebû Halîl öldüğünde yaşadığı duyguları ifade edebilmek için Filistinli şair Hâlid Nusret’e ait beyitler okumaktadır.[324]

Romanda Küçük üzerinden uygulanan kültürel değere misal olarak ise babasının yokluğunda bileğine sardığı beyaz mendil gösterilebilir. Filistinli erkekler evin büyüğü olduklarını ve geçimi kendilerinin sağladıklarını ifade etmek için bileklerine beyaz veya sarı bir mendil sararlardı. Küçük de babası hapisten çıkana kadar gerek okulda gerek iş yerinde beyaz bir mendil kullanmaktadır.[325]

---

[322] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.47.
[323] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.80.
[324] Ebû ‘Ulyân, **Tevzîfu’t-Turâs**…, s.87.
[325] Nasrallâh, **Tuyûru’l-Hazer**, s.194.

2.9.3. Tarihî Olaylara Yapılan Atıflar

İbrâhîm Nasrallâh'ın romanlarında tarihi vakalara sıkça atıflar yapılmıştır. *Tuyûru'l-hazer* romanında olaylar 1948 yılında kurulan İsrail devletinin doğurduğu zorunlu göç ile başlamakta ve 1967 yılında gerçekleşen Arap-İsrail Savaşı ile son bulmaktadır. Romanda Deyr Yasîn katliamı ve Yahudilerin Kudüs'te Kral Davud otelinde İngiliz subaylara düzenledikleri suikast saldırısı gibi tarihte yaşanmış olaylara temas söz konusudur.[326] *Tuyûru'l-hazer* romanında tarihte yer edinmiş şahsiyetlere de atıf yapılmıştır. Bunların başında Cemâl Abdunnâsır gelmektedir. Romanda bazı kimselerce erkek çocuklarına asıl ismi olmamasına rağmen "Cemâl" diye hitap edildiği bilinmektedir.[327] Ayrıca Hannûn'un savaş hazırlığı sırasında *"Abdunnâsır zafer sendedir, Abdunnâsır kahır sendedir*"[328] şeklinde slogan atması, 'Âlî'nin Cemâl Abdunnnâsır'ı radyodan dinlediği için hapse girmesi ve doğacak yeni çocuğuna bu ismi vermek istemesi tarihte yaşamış önemli şahsiyetlere yapılan atıflara örnek verilebilir.

Romanda geçen 1948 hadisesi, Cemâl Abdunnâsır, Deyr Yâsîn katliamı ve 1967 yılındaki Arap-İsrail Savaşı Nasrallâh'ın yaşanmış tarihi olayları doğrudan aktardığı olaylardır. Romanda 1967 yılında yapılan Arap-İsrail Savaşı esnasında halkın silahsız veya çok kötü silahlar ile savaşmak zorunda kaldığı anlatılırken, halkın iki taraf ordularını ve savaş durumunu gazetelerden ve *Savtu'l-Arab* radyosundan takip ettiği ifade edilir.

Romanda geçen Arap-İsrail Savaşı, gerçek hayattaki gibi Arapların yenilgisi ile sonuçlanmış ve Ürdün'e yeni bir göç dalgası başlamıştır. Bütün bu iktibaslara rağmen Nasrallâh *Tuyûru'l-hazer* romanında aşırılıktan uzak durmuştur. Bunun sebebi olarak Nasrallâh'ın romanı tarihi bir vesika gibi sunmaktan ziyade yaşanmış tarihi olayların arka planını gösterme çabasıdır. Yapılan bütün iktibaslar romanın metni ile uyum halindedir. Bu iktibaslar romanın gerçeklik duygusunu güçlendirmekte ve yaşanan dönem hakkında bilgi edinmeyi sağlamaktadır.

---

[326] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.196.
[327] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.98.
[328] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.319.

2.10. ANLATIM TEKNİKLERİ

İbrâhîm Nasrallâh, romanda kişi tanıtımı, olay anlatımı, geriye dönüş, iç çözümleme, özetleme, tasvir, ironi, rüya, bilinç akışı, monolog ve sahneleme gibi anlatım tekniklerini kullanmıştır. Ayrıca sinemadan uyarlanan kesme, montaj, görüntü yakınlığı, piyes ve dekor gibi teknikler de kullanılmıştır. Yeni evlenen 'Âişe'nin hamilelik sırasında susaması ve mağaranın karanlığında tek başına suya varabilmek için korkuyla emeklemesi, anlatıcı tarafından adeta resmedilmiştir. 'Âişe'nin içinde bulunduğu ortamı ve ruh halini detaylı bir şekilde yansıtan anlatıcı, bu şekilde olaya dramatik bir nitelik katmıştır.

el-Melhâtu'l-Filestîniyye serisinin diğer romanlarında olduğu gibi bu romanda da "biz" ve "onlar" zamiri kullanılmıştır. "Biz" zamiri, Filistin halkını, Arapları ve bazen Müslümanları temsil ederken, "onlar" zamiri ise, başta İsrail olmak üzere Filistin'in özgürlüğünü engelleyenleri karşılamaktadır.[329]

2.10.1. Tasvir

Tasvîr, edebî eserlerde anlatıma zarafet katmak ve bazı detayların önemini belirtmek amacıyla kullanılır. Ayrıca tasvir tekniğinin kullanılması anlatım hızını ve süresini uzatmakta dolayısıyla anlatım zamanını yavaşlatmaktadır. Bu teknik, olayın anlatıldığı mekânın derinlemesine tasvir edildiği *el-Vasfu'l-mustakîl*[330] ve olay içinde bulunan şahısların fiziksel, duygusal ve zihinsel yönlerinin detaylı bir şekilde tasvir edildiği *el-Vasfu'l-mutedâhil*[331] olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır. *Tuyûru'l-hazer* romanında el-Vahadât kampının yokluk ve soğukla mücadele ederek geçirdiği ilk kışın tasviri[332] ve Meryem'in Selmân ile karşılaşmasında yaşadığı derin hayal kırıklığı ve öfkesi bu kısımlara örnek olarak verilebilir. Bu iki tasvirde de anlatıcı, anlatım zamanını yavaşlatarak yaşanan olayın detaylarına girmekte ve okuru olayın içine dâhil ederek yaşanılan duyguların hissedilmesini sağlamaktadır.

[329] Muhammed Sâbir 'Ubeyd, Sûzân el-Beyâtî, **el-Mutehayyilu'r-Ruvâî**…, s.42.
[330] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.312.
[331] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.314.
[332] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.94.

Romanda temel anlatım tekniği tasvirdir. Yazar, yaklaşık yirmi yıllık bir süreyi ele aldığı romanda yaptığı tasvirler ile karakterlerin yaşadığı dönemi resmetmiştir. Ayrıca okuru meraka sevk edip romanda anlatılan dönemi araştırmaya teşvik etmiştir. Romanda 1948 ve 1967 yıllarında yapılan göçler sırasında yaşanılanlar etkili tasvirlerle son derece canlı bir şekilde anlatılmıştır. Nasrallâh, romanda kuş tasvirine de yer vermiştir. Küçük'ün olağandışı ilişkiler kurduğu kuşların çeşitleri ve tasviri yazar tarafından olay örgüsüne ustalıkla dâhil edilmiştir.

Araplar, tarih boyunca hurma ve zeytin gibi bazı bitkilere değer verdiği gibi deve ve kuş gibi bazı hayvanlara da kutsiyet atfetmişlerdir. Cahiliye döneminde bazı Araplar, 'ıyâfet ve zecr denilen ilimlerle meşgul olmuş ve kuşlar hakkında bilgi edinmişlerdir. Hatta seyahatlerini ve davranışlarını kuşların uçma ve ötme şekline göre belirleyenler bile olmuştur.[333]

Romanda bu inanışın bir tezahürü olarak Ummu Sureyyâ ve Ebû Fuâd, ölen yakınlarına kuşlar aracılığıyla haber gönderdiklerine inanmaktadır. Ayrıca Küçük'ün öldükten sonra kuşlarla beraber cennete gitmesi, ruh için yapılan kuş tasvirine ve ölen kişinin uçabildiğine olan inanışı yansıtmaktadır. Kuşlar, tarih boyunca insanlık tarafından özgürlük sembolü olarak görülmüştür. Yazar, bu inanışları referans alarak kuşları romanın ismi ve sembolü haline getirmiştir. Dolayısıyla romanda kuşların tasvirine önem vermiştir.

Romanda başta güvercin ve serçe olmak üzere kırlangıç, muhabbet kuşu, saka kuşu, papağan ve bıldırcın gibi kuş çeşitleri anılmakta ve kuşlar hakkında olay örgüsüyle uyumlu olacak şekilde bilgiler verilmektedir. Romanda kırlangıç kuşunun yükseklerde uçmayı sevdiği, havada avlandığı, sadece su içmek için yere indiği ve bu kuşun ruhunu bile kanatlarını çırparak hava da teslim ettiği anlatılmıştır.[334] Ayrıca serçe kuşlarının rengârenk oldukları, Küçük'ün en sevdiği kuş türü olduğu ancak en çok avlanılan kuşun serçe olduğu anlatılmıştır.[335] Küçük, serçeleri çok sevdiği için 'Âişe tarafından bazen *"Ebu'l-'usfûr"* olarak anılmıştır. Romanda saka kuşu ile ilgili

[333] Kenan Demirayak, **Arap Edebiyatı Cahiliye Dönemi**, Fenomen Yayınları, Erzurum 2014, s.66.
[334] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.213.
[335] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.166.

de bilgiler bulunmaktadır. Renkli bir yapıda tasvir edilen bu kuş, zirveyi sevmesi ve sesinin güzelliğinden dolayı Amr b. Kulsûm'un muallakasına benzetilmiştir.[336]

Romanda geçen kuşların sembolik anlamlar taşıdıkları düşünülmektedir. Kuşların birçoğunun kurulan tuzaklara düşmesi, Filistinlilerin nekbe'den önce düştüğü tuzakları sembolize etmektedir. Filistinlilerin yıllarca kurtuluş ordusunu beklemesi bıldırcın kuşunun durumunu andırmaktadır. Bu kuş, Küçük'ün direktiflerine rağmen bir türlü teyakkuz halini öğrenememiş ve sürekli avlanılmıştır.[337] Romanda kuşlar üzerinden verilen pozitif mesajlar da bulunur. Kuşlar kendi yuvalarından yiyecek bulmak ve bazen de korunmak için göç ettiği, hedeflerini gerçekleştirdikten sonra yuvalarına döndüğü bilinmektedir. Bu durum, Filistinlilerin de kuşlar gibi korunmak ve güçlenmek için göç ettiği ve ileride vatanlarına dönmeyi umut ettiği şeklinde yorumlanmıştır.[338]

2.10.2. Diyalog

Romanda geçen diyaloglar anlatım hızını yavaşlattığı gibi okurun karakterleri kendi ifadeleriyle tanımasını da sağlamaktadır. Romanda Küçük'ün babası 'Âlî'nin yorgun ve bitkin bir halde eve gelişi ve 'Âişe'nin Küçük ile birlikte içeriye giren tilkilerden dolayı kapıda beklediğini görmesiyle yaşanan diyalog[339] karakterlerin mizacını yansıtmakta ve kapalı yönlerinin açığa çıkmasını sağlamaktadır. Bu diyalog sayesinde roman kahramanlarının yaşadıkları ortam detaylıca anlatılmaktadır. Ayrıca Filistinli mültecilerin yaşadığı sıkıntı ve zorluklar yine kahramanların kendi ifadeleriyle anlatılmış olmaktadır. Romanda geçen diyalogların bir diğer işlevi hikâye zamanıyla anlatım zamanının eşitlenmesidir. Diyaloglar romandaki olayların gelişiminde anlatıma gerçeklik ve canlılık katmaktadır.[340]

Romanda gerçekleşen bazı diyaloglar karakterin bakış açısını değiştirdiği gibi okurun da bakış açısını değiştirmektedir. Küçük'ün özgürlüğe olan inancı, kafeslere

[336] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.289.
[337] Nidâ Muş'il, **el-Vasf**…, s.177.
[338] Nidâ Muş'il, **el-Vasf**…, s.178.
[339] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.73.
[340] Murşid Ahmed, **el-Binye**…, s.328.

karşı önyargı duymasına sebep olmuştur. Küçük, okulda hastalandığı için okul müdürü tarafından doktora götürülmüştür. Küçük ve doktor arasında geçen diyalog, Küçük'ün kafeslere olan düşüncesini değiştirmektedir.[341] Bu diyalogdan sonra Küçük, kafeslerin sadece tutsaklık için olmadığını bazen insanın lehine de olabileceğini anlamış ve kabullenmiştir.[342]

Romanda gerçekleşen diyaloglarda kara mizah ve ironiye sıklıkla başvurulmuştur. 'Âişe ve 'Âlî'nin tilkiler ile alakalı olan diyaloğunun sonunda 'Âlî'nin *"Biz niye ulumuyoruz*?" sorusu ve Zevbe'a'nın bacağını kaybettikten sonra kullandığı ifadeler diyaloglar sırasında yapılan kara mizah örnekleridir. Bunun dışında romanda mekân ile ilgili ironiler de bulunmaktadır. Eve gelen 'Âlî'nin mağaranın kapısının önünde bekleyen Küçük'e *"Annen nerde?"* sorusuna karşılık Küçük'ün verdiği *"Odada"* cevabı, okuru bir odası bile bulunmayan mağara üzerinden ironi yapıldığı düşüncesine itmektedir.

Romandaki diyaloglardan bazısı deyimlere farklı bir yaklaşım üzerinden gerçekleşmektedir. Küçük, 'Âlî ve 'Âişe arasında Ebû Halîl'in ölümünden sonra yaşanan diyalogda *"kendi kanında boğulmak"* deyiminin Küçük tarafından yanlış anlaşıldığı ve yazarın bunu kasıtlı olarak ön plana çıkardığı görülmektedir.

- *Aişe: Ebû Halîl kendi kanında boğuldu.*
- *Ali: Filistin'den çıkarılan birçok kişi de denizde boğulmuştu…*
- *Küçük: Kan denizi miydi?*[343]

Romanda geçen bu diyalogdan anlaşıldığı üzere yazar, muhayyilesi ve kavrama yeteneği olağandışı olmasına rağmen ölümün Küçük tarafından bile anlaşılmadığını ortaya koymuştur. Küçük, ölümün sadece boğulmaktan ibaret olduğunu düşünmektedir. Yazar bu diyalog ile ölüm üzerinden ironi yapmaktadır.

[341] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.160.
[342] Mûsâ Rubâbe'e, **Kıraâtun fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer**, s.2.
[343] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.99.

Nasrallâh'ın romanda ironi üzerine kurduğu diyaloglarda Filistinlilerin hayatın zorluklarına rağmen güçlü kalabildiği ve gülmeyi unutmadıkları anlaşılmaktadır. Gerçekleşen bu diyaloglarda genellikle tekil kişi zamiri kullanılmıştır. Hâkim anlatıcı olayı toparladığı zaman ise gaip zamiri kullanılmıştır.[344]

Romanda fabl türü diyalog da bulunmaktadır. Küçük'ün güvercinleri ile 'Âişe'nin beslediği tavuklar arasında konusu "uçmak" olan bir diyalog yaşanmakta ve bazı civcivler güvercinler gibi uçmaya çalışmaktadır.[345] Bu diyalogda uçabilme yeteneğini kaybetmiş tavukların bile aynı yeteneği tekrar kazanmak için verdiği mücadele yansıtılmıştır. Küçük'ün tavukları sevmemesi de muhtemelen uçma yeteneklerini kaybetmelerinden dolayıdır. Nasrallâh, özgürlük yetisini kaybeden Filistinlilerin yeni yaşam tarzına adapte olmaması gerektiğini ve bu yetiyi tekrar kazanmak için çabalamalarının önemini bu diyalog üzerinden yansıtmıştır.

2.10.3. Rüya

Nasrallâh'ın romanda kullandığı bir diğer anlatım tekniği hayal ve rüyadır. Romanda Küçük'ün birkaç rüyasına yer verilmektedir. Küçük, rüyasında deniz kenarında zengin bir sofrada kahvaltı yapmaktadır. Küçük, uyandığında annesine denizi ve kahvaltıyı sormaktadır.[346] Romanın sonunda şehadet bölümünde Küçük, karargâhta geceleri Hannûn ile birlikte uçabildiğini ancak Hannûn'un biraz zorlandığını ifade etmektedir.[347] Ancak bunun rüya olduğu anlaşılmaktadır.

Nasrallâh, rüya ve hayal tekniklerini kullanarak karakterlerin daha gerçekçi ve canlı görünmesini sağlamaktadır. Meryem ve Zevbe'a'nin Filistin'e dönme, 'Âlî'nin yeni doğacak çocuğuna Cemâl ismini verme, Ummu Sureyyâ'nın kızını 'Âlî ile evlendirme ve Küçük'ün tüm kuşları özgürlüğe kavuşturma hayalleri romanda geçmektedir.

---

[344] Mûsâ Rubâbe'e, **Kıraâtun fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer**, s.5.
[345] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.20.
[346] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.226.
[347] Nasrallâh, **Tuyûru'l-Hazer**, s.316.

SONUÇ

Osmanlı devletinin yıkılmasından bir süre sonra Filistin topraklarında İngiltere'nin desteğiyle İsrail devleti kurulmuştur. İsrail'in işgal politikasından dolayı Arap-İsrail Savaşları başlamıştır. Arapların İsrail ile 1948 ve 1967 yıllarında yaptıkları savaşlardan yenilgiyle ayrılmaları, Filistinlilerde şok etkisi yaratmıştır. Nekbe ve Nekse olarak isimlendirilen bu dönemde Filistinliler, başta Ürdün olmak üzere Arap ülkelerine ve Batı'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Filistinliler gittikleri ülkelerde edebî alanlarda katkı sağlayarak Filistin meselesini çağdaş Arap edebiyatının temel konularından biri haline getirmişlerdir. Bu ülkelerin başında gelen ve Filistinlilerin yoğun olarak yaşadığı Ürdün, edebî alanlarda önemli isimler yetiştirmiştir.

İbrâhîm Nasrallâh, Ürdün'ün yetiştirdiği Filistin asıllı önemli bir şahsiyettir. Şiir, roman, resim, hat yazısı, müzik ve sinema ile ilgilenen Nasrallâh, bu farklılığını eserlerine de yansıtmıştır. Nasrallâh, Filistin meselesine Arap edebiyatında eşine az rastlanılan bir üslup ile yaklaşmıştır. Filistin meselesine trajik ve trajikomik bir tarzda yaklaşan Nasrallâh'ın bu hususta 22 romanı bulunmaktadır. Bu romanlar üç seri halinde tertip edilmiştir. Nasrallâh'ın el-Melhâtu'l-Filestîniyye seri romanları ulusal ve uluslararası çapta yankı uyandırmıştır. Serideki romanların birçoğu çeşitli dillere çevrilmiştir. Ayrıca bazı romanları ödüle layık görülmüş ve akademik çalışmalara konu olmuştur.

Tuyûru'l-hazer romanı, el-Melhâtu'l-Filestîniyye serisinin ilk romanıdır. Roman, 1948 döneminde Filistinlilerin zorunlu göçü ile başlamakta ve 1967 Arap İsrail Savaşı ile bitmektedir. Roman, olağandışı bir karakter olan Küçük'ün hayatı üzerinden Filistinli mültecilerin yaşadığı zor süreci konu edinmektedir.

Romandaki karakterlerin ve kuşların sembolik anlamları bulunmaktadır. Yazar, kullandığı anlatım teknikleriyle okuyucunun sürekli dikkatli olmasını sağlamaktadır. Romanda Filistin'in kurtuluşu için birbirine zıt olan karakterlerin aynı amaç için hareket etmesi, vatan sevgisinin karakterler üzerindeki etkisini göstermesi bakımından değerlidir.

Romanda olayların geçtiği mekân gerçek hayatta var olan el-Vahadât kampıdır. Romanda yapılan detaylı mekân tasvirleri mültecilerin yaşadıkları bölgeyi tanıma ve anlama açısından önemlidir. Romanda kullanılan sinema teknikleri olayları tasvir etmede başarılı olmuştur. Diyalog, monolog, rüya ve hayal gibi tekniklerin kullanımı romana doğallık katmıştır.

Romanın farklı bir kurgu ile tasarlanmış olması, Arap edebiyatında eşine az rastlanır bir eserin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Romanda iktibas edilen dini, kültürel ve edebî değerler romanın önemini arttırmıştır. Romandaki karakterlerin yaşadığı olaylar silsilesi, 1948 yılından sonra mültecilerin yaşadıklarına ışık tutmaktadır. Roman, Nasrallâh'ın kendi hayatından izler taşıması bakımından önemlidir.

Tuyûru'l-hazer romanı, birçok eleştiri ve akademik çalışmaya konu olmuştur. Bu çalışmaların birçoğu yüzeysel olup yazarın diğer çalışmaları ile birlikte değerlendirilmiştir. Bizim yaptığımız bu tez çalışmasında ise Tuyûru'l-hazer romanı teknik ve tematik açıdan detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Bu detaylı inceleme esnasında roman karakterlerinin sembolik anlamları, romanın vermek istediği mesaj, dini ve kültürel değerlerin romandaki yeri, romanın teması ve roman ile ilgili yapılmış yorumlar özenle belirtilmiştir. Çalışmamızın Ürdün romanı ve İbrâhîm Nasrallâh ile ilgili çalışmak isteyen kardeşlerimize bir fikir ve bakış açısı kazandırmasını temenni etmekteyiz.

KAYNAKÇA

KUR'ÂN-I KERÎM

'ABDULKÂDİR, Muhammed, "Tekniyyetu'l-Ekni'e fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer", **Cerîdetu'd-Dustûr**, 08-03-1996.

'ABDULKÂDİR, Muhammed, **Fezâu't-Tecâvuz,** Dâru'ş-Şurûk li'n-Neşr ve't-Tevzî', Amman 2012.

'UBEYD, Muhammed Sâbir, **Kıraâtun fi'l-Mudevveneti'l-İbdâ'iyye li İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2008.

'UBEYD, Muhammed Sâbir, Sûzân el-Beyâtî, **el-Kevnu'r-Ruvâî ; Kıraâtun fî Melhâti'l-Filestîniyye li İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2007.

'UBEYD, Muhammed Sâbir, Sûzân el-Beyâtî, **el-Mutehayyilu'r-Ruvâî; Sultatu'l-Merci' ve İnfitâhu'r-Ru'ya**, Alemu'l-Kutubi'l-Hadîd, İrbid 2015.

'UBEYDULLÂH, Muhammed, "İmtizâcu'l-Vâki' bi'l-'Acâibi fî Tuyûru'l-Hazer", **Cerîdetu'r-Ra'y**, 11.10.1996.

'UQLA, Nisrîn, **Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ; Dirâsetun Edebiyyetun Tahlîliyye** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Sakarya Üniversitesi SBE, Sakarya 2019.

AHMED, Hiyâm, **et-Tecribetu'r-Rivâiyye 'Inde İbrâhîm Nasrallâh**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Câmi'atu Yermûk, Kuliyyetu'l-Âdâb, Yermuk 2001.

AHMED, Murşid, **el-Binyetu ve'd-Delâletu fî Rivâyeti İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2005.

AHMED, Murşid, **Hadâsetu's-Serdiyye fî Rivâyeti İbrâhîm Nasrallâh**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2010.

AKTAŞ, Şerif, **Anlatma Esasına Bağlı Edebî Metinlerin Tahlili**, Kurgan Yayınları, Ankara 2017.

AKTAŞ, Şerif, **Roman Sanatı**, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.

ARMAOĞLU, Fahir, **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, Ankara 2010.

ARMAOĞLU, Fahir, **Filistin Meselesi ve Arap-İsrail Savaşları 1948-1988**, Kronik Yayınları, İstanbul 2017.

BEYHÂKÎ, **"Şu'abu'l-Îmân"**, 5233.

BOSTANCI, Ahmet, "İbrahim Nasrallah'ın Hayatı, Eserleri ve Ağras Âmine Eserinin İncelenmesi", **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 34, İstanbul 2012, ss.151-168.

BOSTANCI, Ahmet, "Ürdün'de Roman Edebî Türünün Tarihi Gelişimi", **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 35, İstanbul 2012, ss.7-22.

BOSTANCI, Ahmet, **İbrâhîm Nasrallâh ve Filistin Konulu Romanları**, Paradoks Yayınları, İstanbul 2013.

BUHÂRÎ, **"Edeb"**, 83.

CUM'A Huseyn, "Ürdün ve Filistin'de Öykü Sanatının Tohumları" Musa Yıldız (çev.), **Nüsha: Şarkiyat Araştırmaları Dergisi**, sayı 13, Ankara 2004, ss.33-44.

DEMİRAYAK, Kenan, **Arap Edebiyatı Cahiliye Dönemi**, Fenomen Yayınları, Erzurum 2014.

DERRÂC, Faysal, "et-Tayarânu'l-Filestînî Beyne Akfâsi'l-Mute'âkibe", **Mecelletu'l-Vast**, 03.1996.

EBÛ ULYÂN, Nerîmân Ahmed, **Tevzîfu't-Turâs fî Rivâyeti'l-Melhâti'l-Filestîniyye li İbrâhîm Nasrallâh,** Câmi'atu'l-Ezher, Kulliyyetu'l-Adâb ve'l-'Ulûmi'l-İnsânî, Filistin 2015.

el-A'RÂCÎ, Nâzik, "Cevheretu'l-Meşhedi'r-Ruvâî",**Cerîdetu'd-Dustûr**, 05.04.1996.

el-ESED, Nâsiruddîn, **el-İtticâhâtu'l-Edebiyyetu'l-Hadîse fî Filestîn ve'l-Urdun Hattâ Sene 1950**, Dâru'l-Feth, Amman 2009.

el-EZRÂ'Î, Suleymân, **er-Rivâyetu'l-Cedîde fi'l-Urdun**, Vizâretu's-Sekâfe, Amman 1998.

el-EZRÂ'Î, Suleymân, **Filestîn fi'r-Rivâyeti'l-Urduniyye**, Dâru Mecdelâvî, Amman 2002.

el-MECÂLÎ, Muhammed Ahmed, **Dirâsât fi'l-Edebi'l-Urduniyyi'l-Mu'âsır**, Vizâretu's-Sekâfe, Amman 2015.

el-YÛSUFÎ, Muhammed Lutfî, "Zevâhirun Cedîdetun fî Rivâyeti'l-'Arabiyye", **Cerîdetu'l-Kuds**, 05.11.2001.

EMEKLİ, İlknur, **Çağdaş Ürdün Romancılığı**, Fenomen Yayınları, Erzurum 2018.

ez-ZİYÂDÂT, Teysîr Muhammed, "Mustafa Vehbî Tel ('Ârâr)'in Hayatı ve Şiiri", **Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, sayı:10, ss. 51-65 Şırnak 2015.

FEVZİYYE, b. Hûriye, **ez-Zâkira ve't-Târîh fî Rivâyeti Tıflu'l-Mimhât**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Câmi'atu Muhammed Haydâr, Kulliyyetu'l-Âdâb, Cezayir 2015.

HOURANİ, Albert Habib, **Arap Halkları Tarihi**, Yavuz Alogan, Bora Tanıl (çev.), İletişim Yayınları, İstanbul 2012.

HURŞÎD, Fârûk, **Âlemu'l-Edebi'ş-Şa'bi'l-'Acîb**, Dâru'ş-Şurûk, Kahire 1968.

KIZILCIK Abdullah, **The Prominent Writer of The Modern Jordanian Novel: Mu'nis al-Razzaz (1951-2002)**, BTA Publishing House, Karachi 2013.

KUFEYŞE, Yusrâ Munîr, **el-Fezâu'r-Ruvâî fî Rivâyeti Kanâdîli'l-Meliki'l-Celîl**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) Câmi'atu'l-Halîl Kulliyyetu'l-Âdâb, Filistin 2019.

MUŞ'İL, Nidâ Ahmed, **el-Vasf fî Tecribeti İbrâhîm Nasrallâh**, Vizâretu's-Sekâfe, Amman 2015.

NASRALLÂH, İbrâhîm **A'râs Âmine**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2013.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Ervâhu Kilimencârû**, Dâru Blumzerî, Katar 2015.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **es-Sîratu't-Tâirâ; Ekal Min 'Aduv Ekser Min Sadîk**, Daru'l-'Arabiyye, Beyrut 2010.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Kanâdîlu'l-Meliki'l-Celîl**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2012.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Kitâbu'l-Kitâbeti**, el-Muessetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Amman 2018.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Tahte Şemsi'd-Duhâ**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2009.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Tıflu'l-Mimhât**, el-Muessesetu'l-'Arabiyye li'd-Dirâsât ve'n-Neşr, Beyrut 2009.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Tuyûru'l-Hazer**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2012.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Zemenu'l-Huyûli'l-Beyzâ**, Dâru'l-Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2007.

NASRALLÂH, İbrâhîm, **Zeytûnu'ş-Şevâri'**, Dâru'l-'Arabiyye li'l-'Ulûm Nâşirûn, Beyrut 2002.

RUBÂBE'E, Mûsâ, **Kıraâtun fî Rivâyeti Tuyûru'l-Hazer**, Cami'âtu Yermûk, Kulliyyetu'l-Âdâb Kısmu'l-Lugati'l-Arabiyye, Ürdün 1997.

SAVRAN, Ahmet, **19. Yüzyıl Osmanlı Dönemi Arap Edebiyatı Tarihi**, Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Yayınları, Erzurum 1991.

SURÛR, 'Alî, "İbrâhîm Nasrallâh Hâliyen Mine'ş-Şevâhid", **Cerîdetu'n-Nehâr**, 31.01.1996.

ŞAHAN, Zehra Gülay, **"Modern Ürdün Romanında İbrâhîm Nasrallâh'ın Yeri"** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Arap Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, İstanbul 2019.

ŞAHRÛR, Feyrûz Mecdî Nemr, **el-Musakkafu'l-Beynî fî Haleti'l-Filestînî; İbrâhîm Nasrallâh Nemûzecen**, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Câmi'atu Birzeit, Kulliyyetu'l-Âdâb, Filistin 2016.

TOMAR, Cengiz, "Ürdün Tarihi", **DİA**, TDV yayını, İstanbul 2012, C.XLII, ss.357-359.

YÂĞÎ, 'Abdurrahmân, **el-Kıssatu'l-Kasîra fi'l-Urdun**, Lecnetu Tarîhi'l-Urdun, Amman 1993.

YAZICI, Hüseyin, **Çağdaş Arap Öyküleri**, Kaknüs Yayınları, İstanbul 1999.

YÛNUS, Mihned, "Rivâyetun lâ Tentehî Rivâyetun lâ Teşîhu", **Mecelletu'l-Adâb**, 07.1997.

ZEYNEDDÎN, Ahmed, "Tuyûru'l-Hazer Me'ânâtu'l-Filestîniyyîn fî İ'tibâri'l-İstizkâri", **Cerîdetu'l-Hayât**, 29.01.1996.

Detaylı bilgi için bknz. https://en.wikipedia.org/wiki/Dheisheh Erişim Tarihi: 30.07.2020

Detaylı bilgi için bknz. https://islamansiklopedisi.org.tr/zahir-el-omer Erişim tarihi: 28.06.2020.

Detaylı bilgi için bknz. https://en.wikipedia.org/wiki/Ibrahim_Nasrallah Erişim Tarihi: 20.06.2020.

Suudi Arabistan'da yayınlanan el-Hayat gazetesi için Ahmed Zîn tarafından yapılan ve gazetenin 01.11.2008 tarihinde yayınlanan röportaj.